

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV SLAVISTICKÝCH
A VÝCHODOEVROPSKÝCH STUDIÍ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**BULHARSKÉ NEOLOGISMY
V MÓDĚ**

(The Bulgarian Neologisms in the Fashion)

Nikol Dobrevová

Obor Slavistická studia ve specializacích - bulharistika

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Hana Gladkova, CSc.

**Praha
2007**

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci
vypracovala zcela samostatně s použitím odborné
literatury, jež je náležitě uvedena v bibliografii.

Nikol Dobrevová
(vlastnoruční podpis)

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Neologismus a okazionalismus.....	4
2.1. Vymezení základních pojmů.....	4
2.2. Okazionalismus.....	11
2.3. Vznik neologismů.....	14
2.4. Kritéria zařazení jazykových jednotek k neologismům.....	17
2.5. Tvoření nových pojmenování.....	19
2.5.1. Genetický aspekt.....	24
2.5.2. Funkční aspekt.....	26
3. Jazyková situace	29
3.1. Současná jazyková situace v Bulharsku.....	31
4. Móda a její definice	43
4.1. Móda a lingvistika.....	49
4.2. Móda ve 20. století.....	51
5. Neologismy v módě.....	59
5.1. Tématické rozdělení.....	60
5.2. Slovnědruhové zařazení.....	63
5.3. Rozdělení podle vzniku neologismů.....	64
5.4. Latinizace bulharštiny.....	67
6. Slovník neologismů.....	70
7. Závěr.....	84
Bibliografie.....	86

1. Úvod

Společenské a kulturní proměny, jež jsou pro země střední, východní a jihovýchodní Evropy typické na přelomu 80. a 90. let, přinesly výrazné změny a nová chápání prakticky do všech oblastí lidské činnosti. Nové období, jež bývá nazýváno transformací, případně v bulharském kontextu „přechodem“, představuje do značné míry také přelom v tradičních chápáních jazykové situace. Je zjevné, že nové společenské podmínky budou v mnoha kontextech také znamenat pole působnosti pro nové lingvistické termíny a konkrétní slovní zásobu s nimi spojenou.

V tomto smyslu je možno chápat jako neobyčejně specifickou oblast lidské činnosti módu a její reflexi v jazykové situaci. Ne jinak tomu bude i v prostředí bulharském. Na místě úvodu této předkládané práce lze s nadsázkou citovat myšlenku britského spisovatele Oscara Wilda, která o módě říká: „Móda je to, čím se fantastické stává na okamžik obecným.“ Zmiňovaný časový efekt se v plné platnosti dotýká také její jazykové reflexe. Móda a módní trendy s sebou jednoznačně nesou nové fenomény, jež musí být nezbytně také označeny módními pojmy – tedy terminologií, která v jazyce pohotově reaguje na všechny nejnovější jevy. Tentyž britský spisovatel v jiném citátu poukázal na onu časovost, proměnlivost a nestálost „módního života“, neboť prohlásil, že „móda je tak netolerovatelná forma ošklivosti, že ji musíme měnit každého půl roku.“ V tomto smyslu lze chápat i svět módy v bulharském prostředí, na který se v předkládané práci zaměříme především z hlediska podrobnější jazykové analýzy.

Módu a odraz její slovní zásoby tedy chápeme jako jedno z nejrychleji se rozvíjejících odvětví lidské společnosti, jež v mnoha ohledech může předjímat obecně platné jazykové tendence, které se dříve či později mohou objevit i v jiných oblastech. Je proto přirozené, že móda a „módní terminologie“ bude v naší práci pojímána v těsném sepětí se současnou jazykovou situací v Bulharsku, což v praxi znamená, že se bude jednat spíše o sociolingvistickou práci, která se spíše zaměřuje na sociokulturní kontext popisovaných fenoménů, než o čistě lingvistickou analýzu.

První kapitola předkládané práce se tedy snaží pokud možno všestranně definovat pojem neologismus jako sociolingvistickou kategorii. Kromě obecně platných definic a jejich významové komparace se v této první části práce zaměříme také na zajímavý problém vzájemného komparativního (a také

kontrastivního) pohledu na problém neologismů v jednotlivých *národních* vědeckých prostředích – zajímají nás přirozeně shody a rozdíly v definici tohoto pojmu v české a bulharské lingvistice, přičemž ani názory ruských či francouzských lingvistů nezůstanou v tomto smyslu opomenuty. Do rámce této první části jsou zahrnuty také pro celkový kontext práce významné pojmy *centrum* a *periferie* a v neposlední řadě i vztah neologismů k jazykovému purismu. V rámci tohoto oddílu bude zmíněno také chronologické pojetí neologismů.

Druhý pododdíl první části se pak snaží definovat termín okazionalismus, jenž je pro teoretickou podstatu našeho tématu rovněž důležitý. V tomto poddíle se zaměříme také na nástin lingvistických přístupů k tomuto fenoménu (přístup lexikologický, lexikografický atp.). V třetím pododdíle první kapitoly se dále soustředíme na teoretické otázky vzniku neologismů v současném jazyce, která je záhy doplněna o problematiku klasifikace přiřazení jazykových jednotek k neologismům (pododdíl 1.4.). S tím je přirozeně spjata též otázka tvoření nových pojmenování v jazyce, která je s ohledem na jednotlivé principy rozebrána v části 1.5. V tomto smyslu se jedná především o derivaci, univerbizaci, kompozici, přejímání slov či kalkování, jež budou adekvátně ilustrovány vhodnými příklady v praktické části předkládané práce. Do rámce tohoto pododdílu však bude zařazen také genetický a funkční aspekt, které první – lze říci vstupní část práce uzavřou.

Druhá část pak bude věnována již zmíněnému problému současné jazykové situace, kde se snažíme tento fenomén nejdříve nastínit v obecné rovině, abychom záhy přistoupili k jeho praktickým projevům a konkrétním problémům v bulharském prostředí.

Ve **třetí části** již přistupujeme k otázce vlastní módy – snažíme se zejména zodpovědět primární otázku, co to je móda, a dále pak také definovat její vztah k jazyku. S ohledem na aktuální otázky je pak zvláštní pozornost věnována specifikům módy ve 20. století, kdy se snažíme z hlediska sociokulturního vytknout nejvýraznější fenomény pro jednotlivá desetiletí. Jejich nástin nám v praktické části přiblíží otázku nejmodernějšího vývoje módy na přelomu 20. a 21. století.

Čtvrtá kapitola je pak plně věnována lingvistické stránce současné módy – k jednotlivým fenoménům zde přistupujeme z jazykovědného úhlu pohledu, neboť se snažíme podat nejen jejich tématické a slovnědruhové rozdělení, nýbrž nás také zajímá principiální otázka jejich vzniku (tvoření). V této souvislosti mimo jiné věnujeme pozornost problematice písma, jež se podle našeho názoru v módě a s ní

spjatých nových slovních označení výrazně projevuje. Chápeme proto jako nezbytné doplnit dosavadní výklad o nástin vztahu latinky a cyrilice tak, jak se projevuje v terminologii ze světa módy a také přirozeně v módních časopisech a jiných médiích.

Na základě excerptce nové slovní zásoby byl sestaven také **slovník**, který prakticky ilustruje teoretické závěry předkládané práce. Zaměřili jsme se na výběr neologismů a jejich následnou analýzu z dámských módních časopisů jak v tištěné verzi, tak i z elektronických (internetových) serverů věnovaných módě, přičemž jsme se snažili takto rámcově zpracovat jednoznačně nejnovější období let 2004 - 2007. Rovněž internetové obchody a katalogy nám mnohdy posloužily jako vhodný zdroj hledané slovní zásoby. Souhrn takto vymezeného bulharského lexika je tedy zpracován v samostatném slovníku, který tvoří integrální součást naší práce. V něm jsou ke konkrétním lexikálním jednotkám přiřazeny možné (i přenesené) významy s tím, že je zde zcela nezbytně uveden (citován) také jazykový kontext tak, jak byl nalezen v některém z informačních zdrojů. V co možná největší míře jsme se snažili o faktickou provázanost teoretické a praktické části, což dokládá také výběr příkladů a ilustračních kontextů. Rovněž naším cílem byla snaha analyzovat popisované fenomény z hlediska interdisciplinárního přístupu, přičemž jsme však stěžejní důraz kladli především na sociolingvistické aspekty.

Výsledky našeho výzkumu jsou přirozeně shrnuty v **závěru**, který společně s **bibliografií** použité a konzultované literatury celou práci uzavírá. Z hlediska pramenů vycházíme zejména z moderních jazykovědných a sociolingvistických prací jak bulharské, tak i české produkce.

V neposlední řadě je cílem předkládané práce také porovnání výsledků naší analytické práce s teoretickými předpoklady odborné literatury, jež by mělo zodpovědět celou řadu otázek, mezi nimiž lze zmínit například problém jazykových vlivů angličtiny na současnou bulharštinu. S ohledem na podstatu a charakteristiku tématu je však zřejmé, že naše práce může podat odpovědi na tyto otázky pouze částečně.

2. Neologismus a okazionalismus

2.1. Vymezení základních pojmů

Jazyková situace konkrétního národního společenství je nesporně v závislosti na sociokulturních proměnách dané doby – jazyk jako komunikační prostředek se neustále dotváří, mění a formuje. Na těchto změnách se ve značné míře podílejí také neologismy – nové lexikální jednotky, jejichž analýze zejména v bulharském jazykovém kontextu bude věnována předkládaná práce.

Je zřejmé, že definice termínu neologismus může představovat celé spektrum názorů nejrůznějších badatelů v oblasti lingvistiky, sociolingvistiky či aktuální jazykové situace. Vyjdeme-li z teoretických předpokladů **české jazykovědy**, pak lze uvést definici Olgy Martinové, naší přední badatelky v oblasti neologismů, která neologismus definuje takto: „Neologismy jsou lexikální jednotky, které se ve vztahu k existujícím jednotkám slovní zásoby současného jazyka vyznačují novostí, a to jak z hlediska vzniku, tak z hlediska funkčního. Vznikají z potřeby pojmenovávat nové věci, jevy i z potřeby nahradit dosavadní výrazy prostředkem přesnějším nebo výraznějším.“¹

Tatáž autorka rozšiřuje definici tohoto pojmu rovněž ve své monografii, kde zdůrazňuje rovinu možného stylistického působení neologismů, když tvrdí: „Termínem neologismus se převážně označují prostředky lexikální, které se charakterizují jako nové. Podstata neologismů se nejčastěji vidí buď v tom, že neologismy pojmenovávají nový předmět, jev skutečnosti, že obohacují vyjadřovací prostředky jazyka, nebo se její určení přenáší do roviny stylistické, kde se neologismy stavějí do protikladu k archaismům. Na tomto základě se také pojímal rys novosti, jenž neologismy jakožto specifický lexikální jev vymezuje.“²

Z hlediska jazykové situace je rovněž zajímavá definice neologismů v **bulharském jazykovědném myšlení** s poukazem zejména na práce Todora Bojadžieva, předního bulharského lingvisty. Bojadžiev je toho názoru, že neologismy jsou slova, která se ještě nestala součástí aktivní slovní zásoby. Konkrétněji tento bulharský vědec neologismus definuje takto: „Неологизмите (гр. “néos” нов и “lógos” дума) са нови думи, които все още не са влезли в

¹ *Encyklopedický slovník*, Praha 2002, s. 284

съвременния активен речников запас на езика, например *съидейник*, *дистрибутор*, *лобизъм*, *лидерство*, *вождизъм*, *енергоблок*, *дотирам*, *мафиот* и др. Неологизмите се появяват от необходимостта да се назоват нови предмети, понятия, качества или да се преименуват вече известни предмети и явления.”³

S T. Bojadžievem se shoduje také Ljubima Jordanova, jež chápe vznik neologismů v souvislosti s nutností nazvat nové jevy a pojmy, které určitým způsobem ovlivňují život společnosti. Zajímavé je v tomto smyslu konkrétní chronologické vymezení “nového” ve vývoji jazyka – Jordanova chápe jako neologismy slova, vyskytující se v bulharském jazyce po roce 1944. Tato badatelka tvrdí: „ (...) В книгата се разглеждат думите, свързани с най-новия период на обществено-политическия живот у нас, като за начална граница се взема 9.IX. 1944.“⁴ Tento předpoklad je v určitém souladu i s ostatními badateli, kteří v obecné rovině chápou každou významnější událost společenského života jako přelomový moment, navozující nové kontexty též v jazykové situaci. V pohledu přelomového sociokulturního vývoje lze tedy hovořit o hranici mezi *starým* a *novým* také ve smyslu jazyka.

Pro Jordanovou je rovněž důležitým definičním znakem neologismu vědomí jejich aktuálního působení, které zdůrazňuje i v primární definici tohoto pojmu: „Неологизмите са думи, новопоявили се или активизирали се в езика през най-новия период от живота на обществото, думи, при които се пази в по-голяма или в по-малка степен усещането за новост.“⁵

Jako příklad definice neologismu lze uvést rovněž populárně-naučné vysvětlení tohoto termínu, které uvádí svobodná internetová encyklopedie Wikipedie. Toto moderní informační médium stojí přirozeně vně hranic vědeckých kritérií, přesto ale může být zejména s ohledem na sociolingvistiku – vztah jazyka a společnosti – zajímavým pohledem na daný fenomén (zajímavé pro nás může být fakt, jak tento termín chápou nejširší společenské vrstvy). Bulharská varianta Wikipedie tedy definuje neologismus takto: „Неологизъм в лингвистиката е дума, която се е появила наскоро в езика и (в тесен смисъл) която е приета в научни речници. Лексиката на всички езици малко или много се променя постоянно, някои думи се появяват, други отпадат (архаизми). Неологизмите и архаизмите

² Martincová, O.: *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*, Praha 1983, s. 10

³ Бояджиев, Т., Куцаров, И., Пенчев, Й.: *Съвременен български език*, София 1999, s. 197

⁴ Йорданова, Л.: *Новите думи в съвременния български език*, София 1980, s. 20

⁵ Тамtéž, s. 19

са относителни понятия в историята на езиците. Причина за появата на нови думи са развитието на техниката, културата, обществените отношения и др. "Неологизъм" може да е освен една "нова дума", така и "дума с ново значение", както и "нова съставна дума", съкратена дума, акроним, криптограма и др.⁶

Těchto několik citací v podstatě shodně charakterizuje v česko-bulharském kontextu základní a primární význam pojmu neologismus. Lze konstatovat, že v bulharském a ani českém prostředí nenacházíme v pojetí neologismu žádný zásadnější rozdíl. Stejně tak je možno chápat i citaci z internetové encyklopedie Wikipedie, která má mezinárodní charakter a která se pozvolna stává v moderní době internetu nejdostupnějším informačním zdrojem. Přirozeně nelze srovnávat tuto definici „volné encyklopedie“ s odbornými lingvistickými definicemi. Přesto je možno s ohledem na její podstatu zařadit tento volný informační pramen do spektra uvedených citací (je zřejmé, že mnohá z hesel Wikipedie mají populární podstatu, přičemž jejich autory může být prakticky kdokoliv).

V otázce tradic odborného studia vyniká v obecné rovině rovněž **ruská lingvistika**. Ruští jazykovědci při definici pojmu neologismus poukazují shodně s badateli českými či bulharskými přirozeně také na nutnost pojmenovat nové jevy, zajímavý však v této souvislosti může být důraz na jazykový kontext. Mnohdy se tedy v ruské lingvistice můžeme setkat s definicí neologismu, jež zdůrazňuje též *kontextové neologismy*. Význam v tomto smyslu mohou mít ruské (sovětské) práce, které se orientují na sociolingvistické hledisko a jejichž autory jsou G. I. Mis'kevič či L. K. Geľcova. Zmínit si zaslouží rovněž sociolingvisté N. V. Vasiljeva, V. A. Vinogradov a A. M. Šachnarovič, kteří chápou ve svém slovníku lingvistických termínů neologismus takto: „Неологизмы – слова и выражения, появление которых в языке вызвано потребностью в именовании новых реалий и обозначении новых понятий (общеязыковые, или узуальные, неологизмы), а также потребностью в новых выразительных средствах (индивидуальноавторские неологизмы, контекстные неологизмы, окказионализмы). Источником неологизмов могут быть переосмысление старого слова, создание нового слова или заимствование.⁷

⁶ Internetový odkaz: <http://bg.wikipedia.org> a dále heslo Неологизъм

⁷ Васильева, Н. В., Виноградов, В. А., Шахнарович, А. М.: *Краткий словарь лингвистических терминов*, Москва, 1995, s. 65

V rámci širšího kontextu badatelských základů vyniká vně hranic slovanské či východoevropské lingvistika také **francouzská jazykověda**, jejíž badatelské instituce se formují jako významná střediska studia nejnovějších jazykových trendů. Francouzští lingvisté při snaze objasnit a analyzovat nejnovější jazykové tendence povětšinou chápou pod pojmem neologismus lexikalizovanou lexikální jednotku (tedy i nový význam existující lexikální formy) mající pro mluvčí jistého jazykového společenství při společenské komunikaci příznak novosti.⁸ Právě francouzští lingvisté poukazují na zřetelný protiklad „starého“ a „nového“ jazyka - neologismy totiž ztělesňují protiklad nového a ustáleného, výsledek tvořivosti a zakotvení v systému, kontinuity výpovědi i diskontinuity lexika a v neposlední řadě i procesu stárnutí a omlazování jazyka. Neologismy jsou nutný jev obohacování živého jazyka, pojmenovávání nových skutečností, dosud neznámých, běžných i specifických. Projevují se hlavně přibýváním nových termínů, jejich determinologizací a přejímáním cizích slov. **Neologismy okrajové a sémantické** jsou charakteristické pro poezii. Výhrady budí neologismy cizí, vytlačující slova domácí, i některé termíny, slova módní, zbytečná, pseudoanglicismy (*smoking* místo anglického *dinner jacket*), slova „luxusní“. Proti nim se staví purismus.

Purismus je soubor hledisek regulujících kodifikaci a kulturu spisovného jazyka ve shodě s ideálním modelem „čistého“ jazyka eliminováním prvků, které jsou s tímto modelem v rozporu. Je to snaha části jazykového společenství (nebo jisté jeho skupiny) zbavovat jazyk domnělých cizích prvků nebo jiných prvků považovaných za nežádoucí (včetně těch, které pocházejí z dialektů, sociolektů nebo stylů téhož jazyka). Může být zaměřen na všechny jazykové roviny, ale je orientován zejména na slovní zásobu.

V českém prostředí měl purismus především funkci obrannou: očišťování jazyka mělo zabránit postupnému rozrušování jeho systému jazykem cizím, který se dostal do postavení dominantního. Proti germanismům se tak staví Jan Hus, Jan Blahoslav, protigermanistický postoj pokračuje i v době baroka (17. – 18. století), kdy se purismus zaměřuje i proti řeckolatinským termínům. Neznalost slovo tvorných pravidel ovšem jazyku spíše škodila než prospívala (např. dovtípkla místo metonymie). Tato tendence trvala i v počátečním obrozeneckém období až do popisu slovo tvorného systému Dobrovským (1799, 1809). V době obrození byl purismus zaměřen proti cizojazyčným prvkům v jazyce, ale zároveň měl doplnit českou slovní zásobu o chybějící odborné termíny tvorbou z domácích zdrojů. Tento proces očišťování slovní zásoby bylo nazváno broušením a nová slova brusy. Purismus v českém prostředí skončil v 30. letech 19. století, kdy se proti němu ostře postavili jazykovědci Pražského lingvistického kroužku.⁹

Zkusili jsme?
převzít termíny?

Důležitým typem jsou **neologismy významové**, které vznikají přenášením významu a polysémií. Sekundární významy mívají pragmatickou a konotační složku. Částečná neologie je chápána u odvozenin a složenin, slabá u zkratk. V tomto

⁸ Filipec, J.: *Neologismy z pohledu francouzské lexikologie a lexikografie*, Časopis pro moderní filologii, 1995, č. 1, s. 45

případě se jedná o sekundární neologii. Zde je možno aplikovat i pojetí centra a periferie.

Centrum a periferie – jazykové jednotky nevytvářejí uzavřené, ostře ohraničené „škatulky“, nýbrž jsou organizovány v útvary, které mají zpravidla hutné, kompaktní jádro (centrum), plynule přecházející v čím dále tím více uvolněnou difúzní periférii, která zase prolíná, plynule přechází do periferie (periferní oblasti) kategorie druhé (přičemž se mohou objevovat i sekundární, pobočná centra). Mohli bychom si tedy jazyk představovat jako prostor s nerovnoměrnou hustotou elementů, strukturovaný (uspořádaný) podle principu „centrum – periferie“, jakožto množství „silových polí s gravitačními centry“, vzájemně se stýkajících, prostupujících a hierarchizovaných. Je to pojetí, které se snaží respektovat dialektičnost strukturních vztahů a dovoluje postihnout i vícesměrné souvztažnosti, např. prostupování periférií může zahrnout i větší počet kategorií. Jevy periferní jsou méně stabilní než jevy centrální (ať už se to jeví v tom, že periferní prvky vůbec mizejí, anebo že se modifikují tak, aby se dostaly do centra). Platí to ovšem nejen o systému jako celku, ale i o dílčích podsystémech (a kategoriích). Tato vlastnost jazykového systému je přirozeným a nezbytným projevem toho, že jazyk není strnulý, statický jev.¹⁰

Chronologické pojetí neologismů není dostačující, je třeba pojetí funkčního, spojujícího i zřetel sociologický. Francouzští lingvisté rozdělují neologismy zpravidla na několik typů:

1. Nový lexém, nové slovo, tj. nová lexikální forma s novým významem, a to vnitrojazyková, např. nové citoslovce, nebo jinojazyčná (gaz). jsou také nová slova se známým významem, vyjadřovaným dříve spojením slov, např. *derniera* – poslední představení, vlastně synonyma, dále výpůjčky a ekvivalenty.
- 2a. Nový pojmový význam existující lexikální formy, tj. lexikální jednotka. Tvoření sekundárních významů souvisí s polysémií, popř. homonymií, se synonymií a s valencí.
- 2b. Nový význam s pragmatickou složkou.
- 2c. Nové užití existující jednotky, nové metafory, metonymie.
- 3a. Výpůjčky z cizích jazyků i s původním významem i s jiným významem: angloamerické výpůjčky, pseudoanglicismy.
- 3b. Výpůjčky a přejetí vnitrojazykové, z jiných podsystémů téhož jazyka: dnes nejčastěji přejaté termíny v procesu determinologizace, dialektismy, slang, obnova zastaralých slov, i ta jsou potřebná v uměleckých textech.
4. Nové jednotky vzniklé tvořením slov: odvozeniny, složeniny, zkratková slova, derivace i z proprií.
5. Syntagmatické neologismy.

⁹ *Encyklopedický slovník*, Praha 2002, s. 364-6

6. Nové jednotky vzniklé změnou kategorie, zvláště slovnědruhovou homonymií: substantivizace adjektiv, přechod zvláště adverbíí v předložky, spojky, částice, citoslovce.

7. Okrajovou povahu mají okazionalismy, etapismy, módní slova, individualismy a hapaxy.¹¹

Neologismy jsou přirozeně svým vznikem vázány na určitou dobu. Vzhledem k tomu, že mohou mít určitou stylistickou hodnotu, bývají charakterizovány jako vrstva dobově příznakových prostředků. Neologismy můžeme v tomto smyslu třídit z hlediska strukturního a funkčního.

Strukturní neologismy – slovotvorné (bazénář, videokavárna), slova tvořená ze zkratek (céděčko, eseróčko), přejatá slova (gambler, snowboarding), slova s novým významem tzv. neosémantismy (hvězdný – vynikající, špičkový), víceslovná (sdružená) pojmenování (sametová revoluce, mobilní telefon), frazémy (být stejné krevní skupiny, být mimo mísu).

Z hlediska funkčního se za neologismy pokládají ty jednotky, jejichž užití se mění a spolu s tím se přehodnocuje jejich původní (odborná, profesní, slangová atp.) příznakovost. Specifickými typy funkčních neologismů jsou také okazionalismy, individualismy, módní neologismy, dobová slova aj. Platnost neologismu mají i ty lexikální jednotky, které se kdysi přestaly užívat, ale po určité době se jejich užívání obnovuje (radní – člen obecní rady).

Neologismy můžeme určovat z pohledu jazykově systémového nebo z pohledu stylistického. V rámci jazykově systémového pohledu jsou neologismy nové lexikální jednotky, které jsou slovotvorně neregulérní a mimosystémové. Z hlediska stylistického jsou neologismy nová ustálená spojení či nové významové struktury lexikálních jednotek.

V rámci jazykově systémového hlediska existuje několik přístupů při zkoumání neologismů, které se projevují i při jejich označování. Z hlediska onomaziologického (tj. od obsahu k formě) jsou označovány jako nová pojmenování, z hlediska sémaziologického (tj. od formy k obsahu) jako nová slova, nové výrazy.¹²

¹⁰ Daneš, F.: *Vztah „centra“ a „periférie“ jakožto jazykové univerzálie*, Jazykovědné aktuality, 1965, č. 2-3, s. 1-6

¹¹ Tamtéž, s. 44-45 = *Falšpec?*

¹² *Encyklopedický slovník*, Praha 2002, s. 284-5

Vymezení neologismů může být pojímáno i z diachronního nebo synchronního hlediska. Z diachronního pohledu se za neologismy považují ty lexikální jednotky, které k určitému časovému bodu nebyly ve slovní zásobě. Ze synchronního pohledu jsou to ty lexikální jednotky, které se mohou stát součástí systému. V tomto druhém případě rozlišujeme slova potencionální a okazionalismy. Slova potencionální jsou zde dosud slovo tvorně nerealizované systémové možnosti nebo realizované v individuálních případech. Okazionalismy vznikají příležitostně zpravidla pro jedno konkrétní použití podmíněné kontextem.¹³

V komunikaci vznikají nová pojmenování často příležitostně. Objevují se pojmenování řídká

exkluzivní, aktualizují se významy lexikálních jednotek vzhledem ke kontextu. Od těchto pojmenování se neologismy liší tím, že jsou přijaty do normy, jejich užívání se stává územ v určitém prostředí. To znamená, že pro vymezení neologismů je důležitý i stupeň lexikalizace, protože jinak bychom mohli za neologismy pokládat všechna pojmenování s příznakem novosti v individuální promluvě. Pak bychom mohli mluvit o kontextových neologismech.

Kontextové neologismy vznikají spojením výrazně gramaticky a sémanticky odlišných pojmenovacích jednotek v minimálním úseku promluvy. Příznak novosti nese celý komplex pojmenovacích jednotek, jejichž spojení vyvolává překvapení. Spojeny mohou být významově nesourodé lexikální jednotky, např. hrbaté dláto (VI. Páral). V jiném případě příznak novosti vznikne zaměněním určitého prvku v ustálených spojeních, např. „modré džínsy obula si na tělo“ místo oblékla si (J. Suchý). Vzhledem k tomu, že kontextové neologismy jsou ojedinělé, jsou i rozmanité a pestré. Nejvýrazněji se projevují v uměleckém jazyce. Od kontextové aktualizace odlišujeme aktualizaci lexikální. Některé tzv. neologismy stojí na pomezí mezi kontextovými neologismy a neologismy z funkčního hlediska lexikalizovanými, např. řady stejným způsobem spojených odlišných výrazů hrozně krásný – strašně krásný – šíleně krásný – obludně krásný.¹⁴

¹³ Tamtéž, s. 292

¹⁴ Martincová, O.: *K problematice lexikálních neologismů*, Slovo a slovesnost, č. 4, 1972, s. 286-7

2.2. Okazionalismus

Dříve se netvořila jasná hranice mezi okazionalismem a neologismem. Jako první použil termín okazionalismus ruský lingvista N. I. Fel'dman (Okkazional'nye slova i leksikografia. Vjaz, 1957, č. 4, s. 64-73). Okazionalismus odděluje od neologismu svázání s určitým kontextem a s tím spojenou neopakovatelností. Na rozdíl od neologismu okazionalismus nebývá jazykovým společenstvím přijat do užívání, uchovávají si svou novost, neobvyklost, výrazovou neotřelost nezávisle na době, kdy byl vytvořen. Pokud je vytržen z kontextu, stává se často nesrozumitelným. Okazionalismy se vyskytují jak ve sféře umělecké a esejistické, tak ve sféře publicistické a odborné. Rovněž vznikají v projevech běžně mluvených.

Okazionalismy bývají též označovány jako slova individuálně tvořená, jako slova autorská, individuálně autorská, popř. jako hapax legomena.

Hapax legomenon je slovo (tvar), jehož výskyt je v rámci určitého textu nebo vůbec doložen pouze jednou. Hapax legomenon lze nejčastěji najít v malokorpusových jazycích (např. v góštině), existuje však i v češtině (např. ve staročeštině *posvázanie* – sebeomezování, sebezapření). K hapax legomenonu lze řadit i úmyslné básnické neologismy (okazionalismy), např. nazemvzetí, přeníkdo (Z. Rotrekl, báseň Kdo), zátopolí (J. Skácel, báseň Podzim za městem) apod.¹⁵

Užívají se pro ně i termíny kontextový neologismus, autorský neologismus, umělecký neologismus, básnický neologismus. Má-li se na zřeteli četnost jejich výskytu, označují se jako slova řídká.¹⁶

Hranice mezi okazionalismem a neologismem je založena na rozdílu termínů řeč a jazyk. Není vyloučena možnost přechodu okazionalismu v neologismus. Pokud nejsou okazionalismy zaznamenány písemně, stávají se spíše „думи-евнодневки“, které pomáhají při konkrétním vyjadřování.¹⁷

Okazionalní slova se shodně pojímají jako specifický řečový jev a také jako fakt řeči se vymezují. Vznikají příležitostně v momentu řeči a jejich užití je vázáno na onen komunikát, při jehož tvoření vznikla. Na ose systém – norma – úzus – text se tedy váží na poslední článek řetězce. Závažným faktorem pro odlišení okazionalismů od jednotek systémových (a tedy i pro jejich vymezení) je jejich poměr k jazykové normě (resp. úzu), a to jak lexikální, tak slovotvorné. Další rozdíly ve vymezení a

¹⁵ *Encyklopedický slovník*, Praha 2002, s. 163

¹⁶ Martincová, O.: *Okazionalní pojmenování a jejich tvoření v současné češtině*, Filologické studie XIII, Praha 1985, s. 19; *Encyklopedický slovník*, Praha 2002, s. 293

¹⁷ Йорданова, Л.: *За понятието лексикален okazjiонализъм и разграничаването му от неологизма*, Език и литература, 1978, č. 2, s. 57

pojetí okazionalismů jsou podmíněny tím, zda se k jejich studiu přistupuje z hlediska lexikologického, lexikografického, stylistického nebo slovtvorného.¹⁸

Lexikologický přístup zpravidla vychází z širšího pojetí okazionalismů. Pokládají se za ně ta slova, která vznikají příležitostně v řeči v důsledku potřeby pojmenovat určitý myšlenkový obsah a/nebo vyjádřit se neobvykle, neotřele, což závisí na kontextu, do něhož jsou zapojeny. Užity jsou pouze v tom jazykovém projevu, pro jehož vytváření vznikla. Při tomto pojetí se k okazionalismům počítají jak pojmenování vznikající spontánně, tak pojmenování vznikající záměrně. Pro vznik spontánního pojmenování stačí vnější impuls – komunikační situace (např. *zainfarktovat* – Jedeme za otcem do nemocnice, trochu si zainfarktovat.). Pojmenování záměrná jsou motivovaná estetickými zřeteli (např. *stařečkovat* – Mužní dětství, mužnost stařečkuje...).

Lexikografický přístup klade důraz při vymezení okazionalismů na jejich jednorázové užití. Při určování konkrétních slov se vychází z kritéria jednoho záznamu. Je však otázka, nakolik je toto kritérium určující, vezmeme-li v úvahu, že stejné okazionalismy mohou vzniknout nezávisle na sobě na různých místech, v různé době, že tentýž okazionalismus mohou v řeči vytvořit, nezávisle na sobě, různí mluvčí.

Stylisticky orientované studium je pojímá jako prvky aktualizovaného vyjádření. Vzniká zde ovšem otázka, zda lze k okazionalismům přičítat i ta pojmenování, která jsou tvořena podle velmi produktivních slovtvorných typů a která se nevyznačují sémantickou, formální a kontextovou nápadností, neobvyklostí (např. *zkonvenčnělý, dokouřenost*).

Slovtvorné hledisko se uplatňuje v širším a užším pojetí. Při širším pojetí jsou okazionalismy míněna všechna slova tvořená příležitostně v řeči, bez ohledu na to, zda jsou tvořena pravidelně nebo porušují jistá slovtvorná pravidla. Při užším pojetí se za okazionalismy pokládají různé nepravidelně až deformovaně tvořené útvary. Tyto okazionalismy se pak kladou proti tzv. slovům potencionálním. Rozlišuje se termín-pojem „slovo potenciální“, respektive „potencionální realizované“ („reálné“) a slovo „okazionální“. Slovy potencionálními se rozumí ta slova, která vznikají téměř paradigmaticky podle velmi produktivních slovtvorných typů, nebo ta, která realizují slovtvorný potenciál odvozujícího slova a doplňují

¹⁸ Martincová, O.: *Okazionální pojmenování a jejich tvoření v současné češtině*, Filologické studie XIII, Praha 1985, s. 20-1

prázdná místa v jeho slovotvorném paradigmatu (např. k adjektivu *ekologický* dotvořené výrazy *ekologicky, ekologičnost, ekologično*).¹⁹

Potencionálnost je možnost vzniku řečových jednotek založených v jazykovém systému. Okazionalnost je určitý stupeň nezaloženosti řečových jednotek v jazykovém systému, což vytváří určitý stupeň nečekanosti této jednotky v systému.²⁰ Čím větší je možnost vzniku potencionální jednotky, tím menší je její okazionalnost a obráceně. Okazionalismy se tvoří podle aktivních slovotvorných typů, které ovšem stírají hranici mezi nimi a potencionálními slovy. Kritérium novosti se u okazionalismů projevuje v různé míře. Nové pojmenování vytvořené pomocí produktivního typu je chápáno nově už jen díky novému spojení morfémů. Pokud je ovšem slovo vytvořeno podle za pomoci neproduktivního typu, chápeme jeho novost v ještě větší míře než u slova předchozího. Největší stupeň novosti je pak chápán u slov, která nevznikla podle žádného modelu (*ex nihilo*). Slova potencionální a okazionalismy nemají snahu o delší existenci v jazyce, což je odděluje od neologismů, které jsou jednotky jazyka.²¹

Okazionalismy můžeme ještě rozdělit na ty, jež vznikají záměrně a na ty, jež vznikají neúmyslně. U prvních mluvčí vědomě tvoří nové slovo a počítá s efektem novosti. Druhý typ okazionalismů se tvoří nevědomky z těchto důvodů: mluvčí nezná potřebné slovo (v procesu ovládnání rodného jazyka a při výuce cizích jazyků), mluvčí si nemůže vzpomenout na příslušné slovo (při poruchách řeči – afázie, při stresu způsobeného neobvyklou situací). Neúmyslné okazionalismy jsou expresivnější a mnohem více přitahují pozornost posluchačů díky své nečekanosti v daném kontextu.²²

Okazionalismy nejsou specifickými prostředky jedné stylové sféry. Vznikají ve sféře umělecké, ve sféře odborných projevů, zvláště v společenskovedních textech, ve sféře publicistické. Velmi často tvoří okazionalismy děti (např. *Дай ми да разпакетя пакетите. Отчерупи ли яйцето?*).²³

¹⁹ Tamtéž, s. 21-3; *Encyklopedický slovník*, Praha 2002, s. 293

²⁰ Йорданова, Л.: *За понятието лексикален okazaionalizm и разграничаването му от неологизма*, Език и литература, 1978, č. 2, s. 59

²¹ Tamtéž, s. 59-62

²² Стоянова, Ю.: *Непреднамерени okazaionalizmi*, Български език, 1984, č. 5, s. 452

²³ Йорданова, Л.: *За понятието лексикален okazaionalizm и разграничаването му от неологизма*, Език и литература, 1978, č. 2, s. 63

2.3. Vznik neologismů

Vznik nových pojmenování je podmíněn sociálními, psychickými a jazykovými činiteli. První dva činitele jsou považovány za vnější příčiny vzniku neologismů. Působí na vznik nových pojmenování, jejich pronikání do slovní zásoby a na celkový pohyb slovní zásoby. Vnitřní jazykové důvody vzniku neologismů jsou stylistické a strukturní.

Vnější mimojazykové příčiny jsou vyvolány společenskou potřebou pojmenovat nově vzniklé věci. Pozornost je také věnována lexikálním prvkům, procesům a tendencím, které jsou motivovány vyjadřovacími potřebami. Středem zájmu se stávají hlavně otázky obecné jako pojetí a vymezení sociolingvistických faktorů vzhledem k novým lexikálním prostředkům. Stranou ovšem nezůstávají ani otázky dílčí jako přijetí a šíření nových lexikálních prostředků, otázka postojů uživatelů k novým slovům, fakt kolektivního schválení, které rozhoduje o přijetí a šíření neologismů. Je to spojeno zvláště s obdobími převratných společenských změn, s vědeckotechnickým rozvojem, vznikem nových oborů (např. internet, videokavárna, ekologie) atp. V tomto případě problematika neologismů vyžaduje sociolingvistický přístup.²⁴

Stranou nezůstává ani psycholingvistické hledisko zkoumání neologismů. Zabývá se hlavně interpretací významových změn psychickými asociačními procesy. K neologismům se počítají i nová slova, která tvoří děti (dětské neologismy individuální) a osoby s psychicky narušenými funkcemi myšlení, představivosti a tím i řeči. Tyto neologismy jsou porovnávány s tzv. individuálními neologismy uměleckými.²⁵

Při objasňování vzniku a fungování nových lexikálních jednotek se vychází ze společenských vyjadřovacích potřeb, které se mění v souvislosti s hospodářskými, politickými a kulturními změnami. Společenský vývoj motivuje vznik a přijetí pouze některých nových pojmenovacích jednotek, zvl. terminologických. Při tvorbě nových pojmenování se čerpá jak ze spisovného jazyka, tak i z jazyka běžně mluveného. Uplatňují se zde i výrazy sociální či teritoriální.

Pronikáním neologismů do slovní zásoby chápeme to, jakým způsobem se jednotka zařazuje a jaký byl průběh jejího zařazení. Lexikální jednotka se může

²⁴ Hauser, P.: *Nauka o slovní zásobě*, Praha 1986, s. 445

²⁵ Martincová, O.: *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*, Praha 1983, s. 14

zařadit do lexikálně sémantického pole či do odborné terminologie. Současně však může mít lexikální jednotka izolované postavení také vzhledem ke svému okazionálnímu charakteru. Průběh zařazení do slovní zásoby je důležitý vzhledem k tomu, že spisovná norma je velmi těžko proniknutelná a působí jako bariéra. Snadněji pronikne lexikální jednotka, která pojmenovává novou věc, než pojmenování, které není závislé na novém předmětu a vzniklo v běžně mluveném jazyce. Na místě je otázka zařazení do slovní zásoby u nových okazionálních pojmenování, která vznikají ve sféře běžně dorozumívací, publicistické, esejistické aj. Způsob a průběh zařazení pojmenování do slovní zásoby může být podmíněn působením faktorů interně či externě jazykovými.²⁶

Slovní zásobu obohacuje lexikální pohyb, což znamená vzájemné pronikání lexikálních struktur dvou nebo více jazyků, ať už příbuzných či nepříbuzných. Podmínkou tohoto pohybu jsou procesy mimojazykové (přímý či nepřímý kontakt nositelů jazyka a tudíž i jazykových struktur) a také vnitřnějazykové procesy, které představují vzájemné vyrovnání jazykových struktur. Lexikální pohyb probíhá zcela nepravidelně. Tyto jevy jsou zvláště nápadné u nepříbuzných nebo vzdálených jazyků (anglicismy, germanismy, internacionalismy apod.). Tyto neologismy, které převzaly vnější či vnitřní formu (kalky, hybridy) se často velmi dobře zařadí do slovní zásoby. Je to způsobeno hlavně tím, že v novém jazykovém prostředí mají izolovaný, často specializovaný význam. Nejčastěji se jedná o terminologii, ale rozhodně se neologismy neomezují jen na ni. Tímto procesem se dostávají do slovní zásoby nové kořeny, které ovšem zůstávají izolované a slovtvorně málo produktivní (kromě terminologických soustav vytvořených s ohledem na věcnou systémovost).²⁷

Jazykové změny jsou určeny vzájemným působením intralingválních a extralingválních (zvl. sociálních) zákonitostí vývoje jazyka. Vývojový pohyb jazyka je především určován vznikem, pronikáním nových prvků, uplatněním inovací. Pro pohyb slovní zásoby je důležitým jevem vznikání nových pojmenování. Rozlišujeme dvě skupiny nových pojmenování:

- a) nová pojmenování, která se do slovní zásoby pouze zařazují a doplňují ji. Mají izolovaný, často specializovaný význam nebo jsou stylově příznaková (jednotky terminologické, umělecké neologismy).

²⁶ Tamtéž, s. 24-5

²⁷ Budovičová, V.: *Lexikální pohyb v tzv. blízko příbuzných jazykoch*, Československé přednášky pro VII. mezinárodní sjezd slavistů ve Varšavě, Praha 1973, svazek 1., s. 273

b) nová pojmenování, která určují pohyb slovní zásoby. Uplatňují se jako prostředky nastupující, variantní, konkurenční, vyvolávající napětí v dílčích systémech. Tyto jednotky označujeme jako lexikální inovace. Patří sem také ta pojmenování, jejichž vznik a pronikání jsou motivovány vnějšími (sociálními) činiteli.²⁸

Nová pojmenování motivovaná sociálními faktory jsou převážně stylově příznaková již při vzniku a zařazení do slovní zásoby. Vznikla jako specifické prostředky určité komunikační sféry, jejímž realizačním útvarem je spisovný jazyk. Na základě stylového příznaku se zařadila do systému funkčně stylových vrstev spisovného jazyka. Mohou mít příznak hovorový, odborný, publicistický apod.²⁹

Při vzniku neologismů nemalou roli hraje i tzv. purismus. V českém prostředí byl silný v 19. století a skončil mezi dvěma světovými válkami. V Bulharsku byl purismus velmi silný po osvobození, kdy docházelo k očišťování jazyka od cizích slov – zvl. turcismů a grecismů.³⁰ Byly nahrazovány slovanskými výrazy, které byly čerpány z církevní slovanštiny, ruštiny nebo byly vytvářena zcela nová slova, která se ovšem ne vždy ujala, např. история - бивалица, поща - сновалка, астрономия - звездознание, библиотека – книговищница apod.³¹ Významnými osobnostmi, které se zabývaly očišťováním jazyka, byli např. Petr Beron, Ivan Bogorov, Alexandar Teodor-Balan či Stefan Mladenov.³²

V bulharské jazykovědě je purismus víceméně živý dodnes. Má jakýsi cyklický průběh s větší a menší aktivitou. Většinou se rozhoří na podnět inteligence, která vyráží do boje proti všem cizím výrazům se snahou očistit bulharštinu. Odborníci v tom vidí opožděné obrozenecké snahy o čistotu jazyka.³³

L. Andrejčin se o tomto fenoménu zmiňuje již v 50. letech 20. století. Rozděluje cizí slova v bulharštině na заемки a чуждици. Заемки obohacují jazyk o

²⁸ Martincová, O.: *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*, Praha 1983, s. 27

²⁹ Tamtéž, s. 28-9

³⁰ V širších souvislostech podává o místě a vývoji turcismů v bulharštině obecnější přehled v česky psané literatuře například Michail Videnov. Srov.: Videnov, M.: *Současná bulharština. Kapitoly z jejího vývoje*, Praha 1978, s. 62-79.

³¹ Především v bulharské odborné terminologii se můžeme setkat s termínem *orientalismus*, označující tu slovní zásobu, jež se do bulharštiny dostala prostřednictvím orientálních jazyků – přirozeně se jedná především o turečtinu, v úvahu však přichází i arabština či perština. Viz: Георгиева, Е., Жерев, С.: *История на новобългарския книжовен език*, София 1989, s. 318-327

³² Андрейчин, Л.: *Чуждите думи и борбата за чистота на националния език*, Език и литература, 1955, č. 1-2, s. 100-1, Станков, В., Мурдаров, В.: *Главоболия с чуждите думи*, София 1983, s. 5-6

³³ Бъчваров, Я.: *Прояви на езиковата динамика в съвременния български с съвременния чешки език*, Съпоставително езикознание, č. 4-5, s. 130

nová slova, např. република, академия, машина. Чуждици jsou nepotřebné a zbytečně zahlcují jazyk, protože pro tyto výrazy existuje bulharský ekvivalent, např. *констатирам* - ustanovjvam, *просперитет* - преуспяване, *благодарение*, *ситуация* - наложение. Zároveň konstatuje, že mezinárodní výrazy nenarušují základní slovní zásobu a národní specifika jazyka.³⁴

2.4. Kritéria zařazení jazykových jednotek k neologismům

1. Kritérium novosti

Učivatelé hodnotí pojmenování, podle toho jestli považují lexikální jednotku za zvláštní, neobvyklé, nové. Kritérium novosti naráží na určité problémy při určování. Označení jazykové jednotky za novou je velmi subjektivní. Chápání novosti je čistě individuální lidský vjem, který záleží na nejrůznějších okolnostech – vzdělání, zaměstnání, věku, jazykových schopnostech, osobních zájmech apod. Je proto důležité chápat novost z pohledu nějaké skupiny, než z pohledu jednotlivce. Musíme mít také na paměti, že lexikální jednotky z různých oblastí si zachovávají různý stupeň novosti. Z jedné strany jsou lexikální jednotky považovány za nové, protože označují nové předměty a jevy. Z druhé strany tím, že tyto předměty a jevy jsou nové, jsou také velmi aktuální, používané a tím pádem ztrácejí odstín novosti u nositelů jazyka. Toto kritérium nemůžeme chápat jako absolutní, protože za „nové“ zvláštní jsou považovány také archaismy, dialektismy, historicismy, specializované termíny, výrazy ze žargonu apod.

Podle francouzské lingvistiky je novost kvalitativní: formální a významová, a to pojmová a pragmatická. Podle kvantity, míry rozlišují novost úplnou, částečnou a slabou. Podle stupně novosti primární a sekundární. Zcela nová lexikální forma je velmi řídká – nové slovo může být vytvořeno ex nihilo, tj. bez opory v jazyce (např. kodak), z onomatopoeje téhož nebo cizího jazyka, z propria, z existujících slov derivací nebo kompozicí, může být výpůjčkou, může být přejato.³⁵

2. Kritérium časové

³⁴ Андрейчин, Л.: *Чуждите думи и борбата за чистота на националния език*, Език и литература, 1955, č. 1-2, s. 99

³⁵ Filipes, J.: *Neologismy z pohledu francouzské lexikologie a lexikografie*, Časopis pro moderní filologii, 1995, č. 1, s. 44

Ohraničení období, v němž se nová pojmenování objevují. Nejčastěji jsou za neologismy považována ta pojmenování, která v určitém časovém období vznikla. V tomto smyslu můžeme hovořit o neologismech 18. století, o neologismech 2. poloviny 19. století apod. Charakteristika příznaku novosti se opírá o mimojazykový společenskohistorický faktor. Vzhledem k tomu, že se mění komunikační potřeby společnosti, dochází ke změně příznaku novosti u slov, která v určitém časovém období vznikla. U některých pojmenování příznak novosti rychle mizí, u jiných se uchovává dlouho, některá se z užívání zcela ztratí. Nemůžeme proto toto kritérium chápat jako základní.

3. Kritérium postavení ve slovní zásobě

Podle tradičního členění slovní zásoby byly za neologismy pokládána ta slova, která se zařazovala spolu se slovy zastaralými do pasivní slovní zásoby. Dnes se od tohoto členění už upustilo a podle novějších prací jsou za neologismy považována ta pojmenování, která mají potencionální možnost stát se jednotkou „langue”.³⁶ Od neologismů musíme odlišit tzv. módní slova, individuální neologismy apod., jejichž užívání má krátkodobý charakter. To jak a jestli je neologismus přijat do slovní zásoby záleží na mnoha faktorech. Někdy je jeho existence krátkodobá a brzy se ztrácí z běžné komunikace, jindy se naopak velmi rychle začlení a ztrácí příznak novosti.³⁷

Dříve se při označování lexikální jednotky za neologismus vycházelo z kritéria časového, kdy se stanovil časový mezník, který zároveň určil dobu vzniku. Nejčastěji jím byly významné společenské události. Vše co se objevilo po tomto datu ve slovní zásobě bylo chápáno jako neologismus. Dalším východiskem pro označení neologismu bylo kritérium jazykové variety, v níž vznikají a v níž se uplatňují jako např. spisovný jazyk, běžná mluva, slang; kritérium strukturní, které se zakládá na vztahu formy a obsahu; kritérium lexikalizace, kdy se nová lexikální jednotka zapojuje do slovní zásoby a kritérium uzualizace. Nemalý důraz je kladen na kritérium psychologické, kdy záleží na pocíťování novosti ze strany uživatelů jazyka.³⁸

³⁶ Martincová, O.: *K problematice lexikálních neologismů*, Slovo a slovesnost, č. 4, 1972, s. 284

³⁷ Tamtéž, s. 283-4; Йорданова, Л.: *Новите думи в съвременния български език*, София 1980, s. 9-13

³⁸ *Encyklopedický slovník*, Praha 2002, s. 284

2.5. Tvoření nových pojmenování

Vzhledem k tomu, že k rozvoji společnosti dochází neustále, je potřeba pojmenovávat nové věci, jevy a sociokulturní kontexty, tj. vytvářet nová pojmenování. Ta obohacují a rozvíjejí slovní zásobu. Pokusíme se zde ve stručnosti představit základní formy tvoření nových pojmenování v bulharštině. Jde především o slovotvornou derivaci, skládání a o přejímání slov.

Tvoření slov se dělí na morfologické (morfémové) a nemorfologické (nemorfémové). Při morfologickém tvoření slov dochází k tvorbě pomocí prefixů, sufixů a interfixů, které se připojují ke slovotvornému základu (bulharská lingvistická terminologie v tomto smyslu užívá velmi často označení *произвеждаща основа*, z kterého v mnoha situacích vycházíme i my v předkládané práci).³⁹ Nová pojmenování se tvoří analogicky podle již existujících modelů v jazyce. Nemorfologické tvoření slov neprobíhá za účasti afixů. Slovotvornými prostředky jsou zde slovosled, změny v gramatickém paradigmatu, změna místa přízvuku. Zpravidla se nemění zvuková stránka slov, novost spočívá v novém použití již existujícího slova. Mezi oběma slovotvornými způsoby neexistuje ostrá hranice, vzájemně se prolínají.

Velký význam má pro každý jazyk především vytváření nových pojmenování na základě vlastní slovní zásoby a podle vlastních zákonitostí platných při tvoření pojmenování. Nemusí vždy docházet k vytváření nového pojmenování, ale může se rozmnožovat počet významů existující pojmenovací jednotky – tzv. **sémantické tvoření slov**, které řadíme k nemorfologickému způsobu tvoření. Do této skupiny spadají tzv. homonyma, např. *рак* – vodní živočich, vážné onemocnění, *прашка* – prak, druh dámských kalhotek, *лице* – obličej, tvář v předneseném významu (např. *рекламно лице*). Dále může docházet k novým kombinacím již existujících slov. Vznikají tak pojmenování víceslovná nebo sdružená, např. *střední škola*, *kyselina sírová*, *гражданско общество*, *жива верига*, *бяла козметика*, *среща на вратовръзки*.⁴⁰

Dochází i k opačnému jevu, tj. k transformaci existujících již víceslovných pojmenování v jednoslovná, tzv. **univerbizace**, např. *jehličnan* - jehličnatý strom, *пухенка* - пухено яке, *контролно* - контролно упражнение, *градина* - детска

³⁹ Бояджиев, Т., Куцаров, И., Пенчев, Й.: *Съвременен български език*, София 1999, s. 261

⁴⁰ Dokulil, M.: *Tvoření slov v češtině I (Teorie odvozování slov)*, Praha 1962, s. 20

градина. Projevuje se zde tendence k jazykové ekonomii. V bulharštině se univerbizace nejčastěji realizuje za pomoci přídavných jmen nebo příslovcí, např. *детска* - *детска стая*, *гостна* - *гостна стая*.⁴¹

Jak v češtině, tak i v bulharštině má největší význam **odvozování slov (derivace)**. Derivaci chápeme jako morfologické tvoření slov. Jedná se o proces, při němž se rozšiřuje základ lexikální jednotky, která již v jazyce existuje, o nové formanty. Rozlišujeme dva hlavní způsoby derivace – odvozování předponami (prefixace) a odvozování příponami (sufixace). Sufixace se bohatě vyskytuje při tvoření jmen i sloves od jmenných základů, např. *гора* – *горски*, *балон* - *балонджия*, *група* - *групар*, *ресторант* - *ресторантьор*. Sufix nikdy nenajdeme jako samostatnou lexikální jednotku nebo slovo synsématické. Prefixace je typickým prostředkem tvoření slov od dějových základů, ale v poslední době je aktivní hlavně u podstatných jmen. Vliv zde mají i výpůjčky cizích formantů, např. *аморален*, *суперзвезда*.

Na tomto místě je nezbytné zmínit existenci tzv. afixoidů, komponentů, které stojí na pomezí kořenů a afixálních morfémů. Jejich využívání je v poslední době velmi frekventované, což upoutalo pozornost též jazykovědců, kteří se tomuto jevu velmi intenzivně věnují teoreticky. Afixoidy netvoří homogenní skupinu, liší se svým původem, významem a funkcí. Afixoidy cizího původu podle vzniku rozdělujeme do tří skupin: 1) zkrácená přídavná jména, která byla součástí slovního spojení složeného z podstatného a přídavného jména, např. *foto-* (*fotopapír* – *fotografický papír*, *фотоепилатор*, *фотоепилация*); 2) druhá skupina se tvoří z přejatých slov, v jazyce příjemce existují v zkrácené podobě jako samostatné lexikální jednotky, např. *kino*, *auto*, *radio*, *disko*, *кино*, *радио*; 3) třetí skupina vzniká postupným oddělováním od přejatých slov, které je možno rozdělit na morfémy (obsahují internacionální morfémy, hlavně latinské a řecké), ale i takových, které původně rozdělitelná nebyla, např. *mikro-*, *mini-*, *aero-*, *bio-*, *микро-*, *мини-*, *био-*. Toto se ovšem vztahuje i na ty afixoidy, které vznikají zkracováním motivovaného přídavného jména, např. *foto-*, *elektro-*.⁴² Afixoidy jsou samostatné slovotvorné elementy, které se přímo připojují k podstatným a přídavným jménům.

⁴¹ Радева, В.: *Словообразуването в българския книжовен език*, София 1991, s. 55-57, Бояджиев, Т., Куцаров, И., Пенчев, Й.: *Съвременен български език*, София 1999, s. 271, Dokulil, M.: *Tvoření slov v češtině I (Teorie odvozování slov)*, Praha 1962, s. 19-20

⁴² Аврамова, Ц.: *Словообразователни тенденции при съществителните имена в българския и чешкия език в края на XX век*, София 2003, s. 35

Od kořenů je odlišuje to, že jejich původní lexikální význam se stává abstraktní a získává jinou funkci ve srovnání se skutečnými kořeny a afixálními morfémy. Afixoidy rozdělujeme na prepozitivní (prefixoidy), např. *супер-*, *ултра-*, *хипер-*, a postpozitivní (sufixoidy), např. *-лог*, *-фил*, *-фоб*.

Vedle prefixace a sufixace existuje ještě smíšený způsob prefixálně sufixální, např. *междуградски*, *безводен*. Objevuje se také tzv. *безсуфиксното словообразуване* nebo *нулева суфиксация* (desufixace, deprefixace), kdy základ slova vzniká odstraněním sufixů a slovnědruhové charakteristiky, aniž byl dodán nějaký afix, např. u slovesa *проходя* je odstraněn prefix a tématická samohláska, vzniká tak slovo *проход*.⁴³

Do derivace spadá i konverze. Радева řadí konverzi k paradigmatické derivaci (*парадигматична деривация*).⁴⁴ Při paradigmatické derivaci dochází k přechodu slova od jednoho slovního druhu k druhému. Dochází ke změně paradigmat. Při konverzi slovtvorný kmen zůstává nezměněn a vlastním nositelem odvozování se stává změna tvaroslovné charakteristiky slova, např. *съпруг* – *съпруга*, *работи* – *работа*, *модел* – *моделка*.⁴⁵

Dalším významným způsobem tvoření nových pojmenování je **skládání slov (kompozice)**. Složená slova obsahují více než jeden slovní základ. Jednotlivé komponenty mohou mít mezi sebou vztah podřadný, determinační (např. *помощник-треньор*, *филолог-специалист*, *лифтингмаска*) nebo vztah souřadný, koordinační (např. *касиер-платец*, *архитект-проектант*). Mohou být spojeny interfixem (-o-, -e-) nebo také ne (např. *кръстопът*, *синеок*, *плод-зеленчук*, *шахклуб*). Komponenty, které se podílejí na vzniku složeného pojmenování, mají velmi často určený pořádek základů slov, který souvisí se sémantikou vytvořeného slova, např. *снежнобял* „бял като сняг“ – *снежнобяла блуза*, *белоснежен* „който се отнася до бял сняг“ – *белоснежна зима*. Mají jeden hlavní přízvuk většinou na slovtvorném základě. Složená slova mohou obsahovat i více slovtvorných základů, např. *геомикробиологичен*, *биоклиматология*. Ta se ovšem v bulharštině vyskytují zřídka, zvl. v odborné terminologii. Při tvoření složených slov může docházet ještě i ke kombinaci kompozice se sufixací, např. *денонощие*, *триножник*. Velmi zřídka

⁴³ Радева, В.: *Словообразуването в българския книжовен език*, София 1991, s. 43-44, Dokulil, M.: *Tvoření slov v češtině I (Teorie odvozování slov)*, Praha 1962, s. 22-23

⁴⁴ Радева, В.: *Словообразуването в българския книжовен език*, София 1991, s. 51

⁴⁵ Бояджиев, Т., Куцаров, И., Пенчев, Й.: *Съвременен български език*, София 1999, s. 262-7, Dokulil, M.: *Tvoření slov v češtině I (Teorie odvozování slov)*, Praha 1962, s. 24-25

se může objevit i kombinace s prefixací, např. *о-плод-о-творя*. Kompozicí se tvoří hlavně jména, u sloves se vyskytuje zřídka.

Z onomaziologického hlediska rozlišujeme dva druhy kompozice - modifikaci a mutaci. Při modifikaci mají slovotvorné základy různou sémantickou roli při motivaci výsledného slova. Jeden ze základů je nositelem významu a druhý má zpřesňující funkci. Významový základ stojí na druhém místě a první ho blíže určuje, např. *светлосин*. Při mutaci se pojmenováváný jev, který je charakterizován slovotvorným základem, nemodifikuje, ale mění se tak, že výsledné pojmenování se spojuje s novým designátem, např. *бетоновоз* - neoznačuje „vození betonu“, ale „zařízení na převážení betonu“, stejně tak i *самолет* - neznamená „že něco letí samo“.⁴⁶

Dalším způsobem tvoření nových pojmenování je podle Murdarova i tzv. *синапсий* - analytická (syntaktická) kompozice⁴⁷, která není na úrovni formy, ale na úrovni sémantiky, tedy vznik ustálených slovních spojení. Jde o snahu logicky pojmenovat daný jev. Tvoří se hlavně z domácí slovní zásoby, i když může dojít k smíšenému spojení slova domácího a cizího původu, např. *научен сътрудник, стокова борса*.

Tvoření slov **zkracováním (abreviace)** zaujímá zvláštní postavení v tvorbě slov, protože zkratky se používají paralelně se svými složenými názvy, např. *БАН - Българска академия на науките*. Podle struktury rozlišujeme zkratková slova slabičná a iniciálová (*груповите или сричковите а инициални*). Podle jejich fungování rozlišujeme zvukové a hláskové (*звуковите а буквени*).⁴⁸

Zkratková slova iniciálová se tvoří z počátečních písmen složeného názvu, např. *НДК - Народен дворец на културата*. Dělíme je na hláskové (*буквени*) a zvukové (*звукони, фонетични*). Hláskové zkratky se tvoří z prvních hlásek slov celého složeného pojmenování. Vyslovují se odděleně, spojují se samohláskou, např. *НДК - ендека*. Zvukové zkratky se tvoří od počátečních písmen složeného pojmenování v tom případě, že alespoň jedno slovo ze složeného pojmenování začíná samohláskou. Tím dochází k usnadnění výslovnosti zkratky, např. *БОК - Български олимпийски комитет*. V tomto případě se jedná hlavně o zkratky jednoslabičné.

⁴⁶ Радева, В.: *Словообразуването в българския книжовен език*, София 1991, s. 45-50, Бояджиев, Т., Куцаров, И., Пенчев, Й.: *Съвременен български език*, София 1999, s. 267-270

⁴⁷ Мурдаров, В.: *Съвременни словообразователни процеси*, София 1983, s. 48-50

⁴⁸ Радева, В.: *Словообразуването в българския книжовен език*, София 1991, s. 53

Zkratková slova slabičná se tvoří z jedné nebo více slabik složeného pojmenování, např. *детмаг* - *детски магазин*. Rozdělujeme je na dva druhy – a) ty, které se tvoří od částí složeného pojmenování, např. *детмаг*, b) ty, které se tvoří tak, že se základový komponent použije celý a ostatní slova jen částečně (slabiky), např. *медсестра*, *елматериал*.⁴⁹ Zkratky se v posledních desetiletích v bulharštině velmi rozšířily.⁵⁰ S tím souvisí i problém jejich mnohdy těžké srozumitelnosti.

Dalším významným způsobem tvoření nových pojmenování vedle tvoření slov je **přejímání slov** z jiných jazyků. Jedná se většinou o pojmy specifické pro dané prostředí, z něhož výraz pochází, např. *klub* z angličtiny, *samovar* z ruštiny, *kimono* z japonštiny. Slovo cizího původu se musí adaptovat přijímajícími jazyky po stránce zvukové, musí být slovnědruhově zařazeno a morfologicky formováno. Spadají sem také slova mezinárodního charakteru tvořená z prvků latinských nebo řeckých, v poslední době též zejména z prvků anglických, a kalky, tzv. překladová pojmenování.⁵¹

Rozlišujeme dva druhy **kalkování** – slovtvorné a sémantické. Slovtvorné kalky zcela odpovídají významem a způsobem tvoření původnímu slovu, jehož slovtvorná struktura odpovídá morfémovému překladu, např. *водовод* – něm. Wasserfall, *небостъргач* – ang. skyscraper, *сънародник* – fr. compatriote, *вторараька* – z ang. second-hand. Kalky se mohou dostávat do jazyka i prostřednictvím třetího jazyka, např. prostřednictvím ruštiny se dostaly do bulharštiny řecké, latinské a západoevropské kalky (*насекомо*, *съсредоточен*). Sémantické kalky jsou slova, která pod vlivem cizího jazyka získala přenesený význam, např. slovo *въведение* se

⁴⁹ Бояджиев, Т., Куцаров, И., Пенчев, Й.: *Съвременен български език*, София 1999, s. 274-5, Радева, В.: *Словообразуването в българския книжовен език*, София 1991, s. 52-5, Dokulil, M.: *Tvoření slov v češtině I (Teorie odvozování slov)*, Praha 1962, s. 26

⁵⁰ Je otázkou, do jaké míry jsou zkratky tohoto typu v bulharštině spjaty svým původem s ruštinou a s ruskými jazykovými slovy zejména sovětské epochy. Právě ruština je totiž v dobách sovětského systému prodchnuta podobnými výrazy, které by mohly být i v bulharštině chápány jako „dobové neologismy“ – např. *спецкурс*, *главпочтамт*, *профсоюз* – v bulharštině pak *профсъюз* atp. Jedná se o lexikální vrstvu, jež bývá označována v odborné literatuře jako tzv. **zkratková slova**. S tím souvisí i převažující charakter této slovní zásoby – jedná se především o slova, jež mají označit jevy socialistické skutečnosti, která mnohdy vešla do jiných jazyků sovětského bloku, mimo jiné také do bulharštiny. Tato zkratková slova vznikala nejčastěji ze spojení adjektiva ze substantivem tak, že jedna nebo dvě počáteční slabiky přídatného jména se spojily s celým podstatným jménem – např.: již zmiňovaná *медсестра*, *физкультура*, v bulharštině pak *физкултура* atp. V souvislosti se sociokulturním a politickým vývojem zemí východní a jihovýchodní Evropy po roce 1990 je zřejmé, že aktuální význam těchto slov postupně upadá. Právě zkratková slova jsou mimo jiné zajímavým jazykovědným problémem, neboť relativně snadno a plasticky mohou ilustrovat vývoj jazykové prestiže v daném jazyce – ať už ruštině, či bulharštině. Rozkocová, L., Hofman, A. a kol.: *Ruština*, Praha 1962, s. 100

⁵¹ Dokulil, M.: *Tvoření slov v češtině I (Teorie odvozování slov)*, Praha 1962, s. 19

užívá ve významu „úvod, předmluva“ pod vlivem francouzského slova *introduction*.⁵²

Studium tvoření nových pojmenování má nesporně dvojí aspekt: genetický a funkčně strukturní. Genetický aspekt se zaměřuje na tvoření slov ve vlastním, procesuálním smyslu slova a na slovotvorné procesy. Funkčně strukturní aspekt (stručně funkční) se zaměřuje na výsledek těchto procesů, na utvářenost slov a její důsledky pro jazykový systém.⁵³ Mezi tím, jak bylo slovo utvořeno, a tím, jak jeho slovotvorná forma funguje, existuje těsná spojitost. Přesto je potřeba tyto dva aspekty tvoření nových slov z metodických důvodů od sebe odlišovat. O. Martincová ve své monografii uvádí podrobné rozdělení tvoření neologismů podle výše uvedených aspektů.

2.5.1. Genetický aspekt

Převážná část nových pojmenování nazývá objekty skutečnosti na základě onomaziologické strukturace jejich pojmového obsahu. Pojmenovává se skutečnost podle pojmenovacího příznaku, který je geneticky primární. Vztah mezi příznakem - tj. mezi geneticky prvotním motivem a mezi významem nově vzniklého slova - se označuje jako genetická motivace slova.⁵⁴ V rovině jazykové formy se motivované slovo opírá nejen po stránce svého významu, ale i po stránce své formy o slovo označující právě tento pojmenovací příznak.

Jindy nová pojmenování vznikají na základě reprodukce pojmenovacího aktu. Tyto jednotky pojmenovávají stejný pojmový obsah na základě téhož pojmenovacího příznaku jako pojmenování dříve vzniklá. Liší se však užitím slovotvorně odvozujícího prostředku, pojmenovacím postupem. Nová pojmenování vzniklá na základě těchto postupů jsou vytvářena ze slov existujících v slovní zásobě, popř. ze slov existujících jen potenciálně.

Mluvíme-li o nově vzniklých pojmenováních, je třeba objasnit jejich vznik a také to, v čem spočívá jejich novost. Charakterizujeme-li pojmenování jako nové v tom smyslu, že vzniklo nedávno, stanovujeme si tím časový mezník a zjišťujeme rozšíření slovní zásoby od tohoto časového mezníku k jinému. Tímto způsobem

⁵² Бояджиев, Т., Куцаров, И., Пенчев, Й.: *Съвременен български език*, София 1999, s. 276

⁵³ Dokulil, M.: *Tvoření slov v češtině I (Teorie odvozování slov)*, Praha 1962, s. 9

⁵⁴ Tamtéž, s. 105, Martincová, O.: *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*, Praha 1983, s. 32

hodnotíme výsledek pojmenovacího procesu, ale nepostihujeme vznikání a zařazování tohoto pojmenování do slovní zásoby.⁵⁵

Rys novosti z hlediska genetického pouze určuje další vzniklou konkrétní pojmenovací jednotku, ale není totožný s distinktivním jazykovým rysem ve smyslu kvality nové jednotky. Porovnáním vzniklé jednotky s dalšími jednotkami z hlediska funkčně strukturního lze zjistit, zda se tato jednotka shoduje s jednotkami náležejícími k příslušnému slovtvornému typu nebo zda se od nich liší.

Podle realizace geneticky primárního pojmenovacího příznaku se vyčleňují tři skupiny pojmenování s určujícím rysem novosti:

- 1) nová pojmenování, jejichž určující rys novosti záleží na pojmenování nového myšlenkového obsahu novou formou:
 - a) nová pojmenování vzniklá na základě postupu mutačního (např. *potrubáč* k *potrubí*) – kategorie mutační;
 - b) pojmenování, jejichž rys novosti záleží v doplnění obsahu základového slova novým znakem (např. příznakem malosti *diamantek* k *diamant*) – kategorie modifikační;
 - c) pojmenování, která vznikla na základě změny kategoriálního zařazení pojmenovaného jevu (např. *rozbitelnost* vzniklo abstrakcí vlastnosti závislé na substanci *rozbitelný*) – kategorie transpoziční;
- 2) pojmenování, jejichž rys novosti záleží pouze v pojmenování nového obsahu, ale zároveň jsou nepříznaková z hlediska formy. Při vzniku nových pojmenování se uplatňují slova existující ve slovní zásobě, aniž by se vytvořil nový jednoslovný útvar. Patří sem víceslovná pojmenování a pojmenování vzniklá tzv. sémantickým tvořením (např. *motýlek* – typ televizní antény, *пращка* - druh dámských kalhotek);
- 3) pojmenování, jejichž příznak novosti záleží v novém slovtvorném zpracování již dříve pojmenovaného obsahu. Vznikají např. univerbizací na pozadí pojmenování víceslovného (*občanka* – občanská legitimace, *пухенка* - пухено яке), úpravou fundujícího slova (např. *patola* – patologie) atp.⁵⁶

⁵⁵ Tamtéž, s. 33-4

⁵⁶ Martincová, O.: *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*, Praha 1983, s. 35-6

2.5.2. Funkční aspekt

V rovině sdělení plní nová motivovaná pojmenování funkci pojmenovací. Tutéž funkci ovšem plní i ostatní pojmenovací jednotky - i ty, které doposud ve slovní zásobě neexistovaly. Nevznikly z prostředků vlastních danému jazyku, ale na základě jiného pojmenovacího postupu – přejetí z jiného jazyka.

Z hlediska onomaziologického označují nová pojmenování určité předměty, jevy, skutečnosti, jazykově ztvárňující obsahy vědomí. Vzhledem k označené skutečnosti je určena jejich složka denotativní (věcně pojmový význam). Vyjádřením subjektivního postoje k označované skutečnosti je určena složka konotační.

Nová pojmenování, která označují pojem s přesně vymezeným obsahem, jako je tomu u termínů z konkrétnějších oblastí (např. *sňatečnost*, *laser*), mají lexikální význam konstituován již při svém vzniku. Od nich se odlišují ta pojmenování, jejichž lexikální význam je v první fázi existence slova závislý na kontextu. U těchto jednotek je dominantní význam slovotvorný a jejich lexikální význam se teprve ustaluje. Může dojít k lexikalizaci.

Některé existující lexikální jednotky mají charakteristické rysy, kterými se vyznačují neologismy. Mohou plnit úlohu neologismů, i když jimi ve vlastním slova smyslu nejsou. Existují ve slovní zásobě převážně jako prvky periferní. Mohou se také jevit jako slova bezpříznaková (bez rysu novosti), jako slova zastaralá, a třebaže byla nově utvořena, mohou plnit funkci archaismů (např. *čarovtůrce*). I jiné lexikální jednotky mohou fungovat jako neologismy, protože byly užity v jiné komunikační sféře než doposud. Takovéto jednotky se uplatňují jako stylisticky příznakové.⁵⁷

V rámci funkčního hlediska rozlišujeme následující pojmenování:

- 1) **nová pojmenování z hlediska roviny pojmenovací** – do této skupiny náleží ta pojmenování, která se uplatňují jako nová na základě existujících jednotek slovní zásoby. Patří sem ta pojmenování, která byla analyzována z hlediska genetického. Mohou to být ovšem i slova, která jsou přejímána z jiných jazyků. Přejímání slov je motivováno potřebou nových terminologických názvů (např. *laser*, *лукпа*), potřebou pojmenování s přesně vymezeným obsahem aj. Slova přejatá označují také nové předměty či jevy přicházející do domácího prostředí z jinojazyčného kulturního kontextu (např. *patison* z francouzštiny, druh tykve). Nejdříve dochází k slovnědruhovému zařazení přejatého slova. U termínů a cizích reálií je zároveň s formou přejímán i jejich lexikální význam. U ostatních

přejatých slov nemusí být přejata taková významová struktura, jakou má slovo v původním jazyce, např. výraz *show* je z angličtiny přejímán pouze ve významu *předvádění zábavného programu, velkolepá podívaná*. Do této skupiny pojmenování patří také slova kalkovaná, např. *věčně zelený* k *evergreen*, pojmenování multiverbizovaná, např. *čtenářská obec* k *čtenář*. Ta jsou ovšem závislá na existenci synonymní jednotky jednoslovné.

a) příznakovost nových pojmenování z hlediska lexikálně sémantického - rozdělujeme je ještě na pojmenování příznaková a nepříznaková.

aa) pojmenování nepříznaková – zahrnujeme sem ty jednotky, které nemají na svém pozadí takovou existující jednotku slovní zásoby, s níž by mohly vytvářet vztah po stránce významové a formální (např. *laser, ласер*).

ab) pojmenování příznaková – patří sem ta pojmenování, na jejichž pozadí existuje taková jednotka slovní zásoby, která má funkci jednotky příznakové. Mohou to být pojmenování, která se vyznačují příznakovostí po stránce formální (např. *plachťák* na pozadí lexikální jednotky *větroň*),

po stránce formální i významové (např. *spíkr* na pozadí *mluvčí, hlasatel*),

po stránce formální i významové na pozadí jednotky s ekvivalentním významem slovotvorným (např. *dotáčka* ve významu „úsek filmu dodatečně natočený“ na pozadí lexikální jednotky *dotáčka* a *dotáčení*), po stránce formální i významové, a to kontextovým významem (např. *čisták* na pozadí *čistič* a *kameník*),

po stránce významové – kontextovým významem (např. *rafan* „osoba, která hlídá“ na pozadí *hlídač*).

b) příznakovost nových pojmenování z hlediska slovotvorných forem – nová pojmenování se projevují dvojím způsobem. Na pozadí nového pojmenování je lexikální jednotka se stejným slovotvorným významem. Od nového pojmenování se ovšem odlišuje tím, že je v novém útvaru použita jiná slovotvorná přípona (např. *strávníčka* na pozadí *strávnice*). Z druhé strany mohou být nová pojmenování příznaková z hlediska slovotvorných paradigmatických vztahů. V tomto případě rozlišujeme dva druhy pojmenování:

⁵⁷ Tamtéž, s. 99-102

ba) příznakovost nových pojmenování z hlediska slovotvorných prostředků – zde se uplatňují slovotvorné prostředky produktivní, shodující se po stránce formální a významové s existujícími dosavadními prostředky.

bb) příznakovost nových pojmenování z hlediska slovotvorných mikrostruktur – převážná většina nových pojmenování je z hlediska slovotvorných mikrostruktur nepříznačková. Doplnují tzv. prázdná místa, která ještě nebyla obsazena. Vznikne-li nová jednotka, od níž mohou být odvozeny další deriváty, tendence po rovnováze v jazykovém systému vyvolává další obsazování „prázdných míst“ kolem dané jednotky. Ty slovotvorné formace, které porušují rovnováhu, jsou příznakové. Jedná se o útvary, které byly utvořeny produktivnějším sufixem než existující slovo se stejným slovotvorným významem, např. v mikrostruktuře s centrální jednotkou *drtit* je příznakové *drtič* k nepříznačovému *drtidlo*.

- 2) **pojmenování s rysem novosti z hlediska roviny užití** – nová pojmenování vznikají v textu při jeho utváření, na kterém se podílejí faktory objektivní a subjektivní. Ty mají vliv na výběr a uspořádání prostředků výpovědí a také podmiňují vznik a způsob utvoření nových pojmenování. Pokud se při vytváření textu vznikající nové pojmenování odlišuje od běžného způsobu užití prostředků v rámci daného komunikátu, pak můžeme utváření některých nových pojmenování charakterizovat jako neologizaci v rovině textové. Tato pojmenování se ovšem musejí vyznačovat neobvyklostí, zvláštností, nápadností, tzn. aby se jevila příznakově na pozadí jiného možného vyjádření, které je neutrální nebo nepříznačkové.

Mnohem složitější je otázka příznakovosti nových pojmenování v uměleckém textu. Zde se jako příznakové prostředky používají lexikální jednotky z různých realizačních útvarů národního jazyka – dialektismy, slova zastaralá, knižní, argotická atp.⁵⁸

⁵⁸ Tamtéž, s. 103-116

3. Jazyková situace

Tento termín může být chápán různými způsoby. Všichni se ovšem shodují v tom, že jazyková situace plně spadá do sociolingvistiky. Setkáváme se s ním již ve 30. letech 20. století v pracích zahraničních lingvistů, kteří se zabývali africkými a asijskými jazyky.⁵⁹ Označovali jím soubor jazyků, které sloužily k dorozumívání v určitém státě nebo na určitém území a také vzájemné vztahy mezi těmito jazyky.

Podle A. Jedličky je jazyková situace vázána na tyto výchozí pojmy – jazykové (event. komunikativní) společenství, jazykovou komunikaci, jazykový celek. Členové jazykového společenství užívají v jazykové komunikaci mezi sebou různé útvary a formy, na něž se člení jazykový celek daného jazykového společenství. Jazykové společenství je utvářeno uživateli jazykového celku. Příslušnost k jazykovému společenství může být určena etnicky (např. české, slovenské), teritoriálně (např. území bosensko-hercegovské) nebo z hlediska státního celku (např. území rakousko-uherské monarchie). V případě teritoriální příslušnosti a státního útvaru se jedná o dva nebo více jazykových celků, a proto je vhodnější hovořit o komunikativním společenství. Soubor otázek a jevů spojených s existencí a fungováním jazykových útvarů v jazykové komunikaci mezi členy daného společenství zahrnujeme pod pojem jazyková situace. Abychom mohli charakterizovat jazykovou situaci ze synchronního hlediska, je potřeba určit jazykové útvary a formy fungující v daném jazykovém společenství, zjistit a vymezit vzájemné vztahy mezi nimi na základě určujících rysů vyvozených z charakteristiky jazykové, sociální a komunikativní podmíněnosti projevů jimi realizovaných, i se zřetelem k diferencím v jednotlivých komunikativních sférách. Dále je potřeba zachytit střídání norem a jejich vzájemné ovlivňování.⁶⁰

Ruský lingvista Nikolskij⁶¹ pod pojmem jazyková situace chápe vzájemný vztah rozvrstvených jazykových útvarů, které se mění v čase pod vlivem společnosti a její jazykové politiky. Tento proces se skládá z mnoha dílčích stavů, které nazýváme jazykovou situací. V jednojazykové společnosti se jazykovou situací rozumí soustava funkčně se doplňujících jazyků a jejich variet, které souvisejí se společenskou komunikací a uplatňují se v mnohajazykové společnosti jako obdobný

⁵⁹ Švejc, A. D., Nikolskij, L. B.: *Úvod do sociolingvistiky*, Praha 1983, s. 111, Виденов, М.: *Българска социолингвистика*, София 1990, s. 20

⁶⁰ Jedlička, A.: *Spisovný jazyk v současné komunikaci*, Praha 1978, s. 35

systém, v němž místo existenčních forem jediného jazyka se funkčně doplňují různé jazyky, které se dělí na různé kategorie – jazyky mezinárodního dorozumívání, jazyky náboženské, místní, elitní nebo široce národní.

Jazyková situace je jasně vymezený pojem. Stručně můžeme říct, že se jedná o jeden nebo více jazyků, které jsou charakteristické pro dané komunikační společenství určitého etnika nebo teritoriálně-administrativní oblasti, kde jsou realizovány v komunikaci. To vypovídá o jejich fungování, které je přímo závislé na sociálních podmínkách, tzn. že jazyková situace je funkcí společenské situace, která zahrnuje i komunikační situaci. V každém případě jazyková situace není statickým jevem. Jednotlivé její složky mají svoji vnitřní dynamiku, ale existuje zde i pohyb mezi jednotlivými složkami, který je základem synchronní dynamiky.

Jazykové společenství je vytvořeno z nositelů daného jazyka. V případě bulharštiny jsou to obyvatelé bulharského státu, kteří tvoří bulharské jazykové společenství podle principu etnického, teritoriálního a státní příslušnosti. Jiné etnické skupiny také patří do tohoto společenství svým teritoriálním principem a státní příslušností. Stejně tak sem patří i ti Bulhaři, kteří žijí mimo hranice Bulharska a kteří používají bulharštinu při komunikaci. Je jasné, že status těchto skupin nemůže být stejný. Vůdčí postavení má ta skupina, která odpovídá všem třem principům. Ostatní jsou podskupiny a hovoříme o nich jako o komunikativním společenství. V dané skupině jazykového společenství rozlišujeme aktivní a pasivní vztah k jazykovému útvaru, tzn. že existují tvůrci a konzumenti. To je charakteristické při tvoření spisovného jazyka. Jedni ho aktivně používají při své práci a druhí jsou v pozici konzumentů.⁶²

Jazyková situace má své vlastní vnitřní problémy: jazykové, sociální a komunikativní. Čistě jazykové problémy se týkají jazykových struktur a jejich zákonitostí, které tvoří normu pro určité období. Sociální problémy se zaměřují na jazykové společenství jako celek. Zkoumají sociální rozdělení nositelů jazyka – město a vesnice, sociálně-profesní problémy, slang apod. Komunikativní problémy se dotýkají jednotlivých komunikačních oblastí, prostředí, v němž dochází ke komunikaci, vztah k tématu komunikace apod.

V Bulharsku je jazyková situace složitá. Dynamický přechod z jedné normativní oblasti (dialektní) k druhé (literární) není automatický jednorázový akt,

⁶¹ Švejcer, A. D., Nikolskij, L. B.: *Úvod do sociolingvistiky*, Praha 1983, s. 112-113

⁶² Виденов, М.: *Из актуалната проблематика на българския език*, София 1979, s. 26-7

ale v závislosti na sociálních podmínkách buď pomalejší nebo rychlejší proces. Bulharská jazyková situace je vystavěna na aktivní migraci společnosti z vesnice do měst.⁶³ Je pod silným vlivem prostředků masové komunikace a kultury. Významně do ní zasahuje intelektualizace, která zasahuje všechny jazykové úrovně.

3.1. Současná jazyková situace v Bulharsku

Dnešní bulharština prošla během svého vývoje mnoha změnami a byla pod mnoha mezijazykovými vlivy. Od 15. století se projevovala tendence k analytismu, která je dodnes typickým znakem bulharštiny. Spolu s analytismem docházelo pod vlivem okolních jazyků i k balkanizaci jazyka. V době turecké nadvlády se silně projevoval vliv turečtiny, který byl po osvobození nahrazen reslavonizací, tj. záměrným nahrazováním turcismů slovanskými výrazy. V dnešní době dochází k amerikanizaci jazyka, která se odráží v neologismech a narušené syntaxi.⁶⁴

Pod vlivem událostí konce 90. let dochází na přelomu 20. a 21. století k výraznému rozvoji společnosti hlavně s ohledem na globalizaci, která ovlivňuje všechny oblasti lidského života, kultury, vědy, vzdělání. Je základem rychlého rozvoje informačních technologií a „elektronické revoluce“, určuje unifikaci světa, rozšiřuje pracovní trh, svobodný pohyb osob, zboží a kapitálu. Může být ekonomická, vojenská, kriminální, kulturní, jazyková nebo i vkusu. Z ekonomického hlediska je spjata se Spojenými státy americkými, které jsou považovány za jeden z nevlivnějších států světa.

V souvislosti s globalizací existují i čistě jazykové otázky, které jsou v centru zájmu mnoha evropských států. Jde o vztah malých a velkých jazyků. Kritérium, podle kterého určujeme malý a velký jazyk, je území, na kterém se jazykem hovoří, počet mluvčích a funkce, kterou jazyk má v mezinárodní komunikaci. Velkými jazyky mezinárodního významu byly klasická řečtina a latina. Dnes je takovým jazykem angličtina. Stala se z ní „lingua franca“, kterou při komunikaci používají miliony lidí. Je oficiálním jazykem států, které mají ekonomický a průmyslový

⁶³ Тамтѣж, с. 27-8

⁶⁴ Бояджиев, Т.: *Националният език в условията на чуждо влияние и глобализация*, Български език и литература (електронна версия), 2005, ч. 5

význam ve světě. V nich vznikají nové ideje a produkty, které se šíří do celého světa většinou se svými anglickými názvy.⁶⁵

Angličtina tak snadno proniká do ostatních jazyků. Na její příliv reaguje společnost oživením otázky čistoty jazyka.⁶⁶ Puristé kritizují používání anglicismů a poukazují na bohaté slootovorné možnosti a synonyma v bulharštině. Z vědeckého hlediska je ovšem přejímání cizích slov jedním z významných prvků obohacování jazyka.

Pokud se podíváme trochu do historie, zjistíme, že spousta cizích jazyků se podílela na obohacování bulharské slovní zásoby. Od obrození až téměř do druhé světové války se v jazyce silně projevoval vliv francouzštiny. Mezi dvěma světovými válkami to byla němčina a po druhé světové válce ruština.⁶⁷ Vliv ruštiny byl významný hlavně z důvodu společensko-politických změn, které po válce nastaly. Objevili se tzv. „сѣветизми“ – neologismy vzniklé v ruštině v době sovětské éry. Do bulharštiny se dostávaly nejen jako oddělené lexikální jednotky, ale i jako celá sousloví. Přizpůsobovaly se bulharské fonetice, morfologii, zákonům slootovorby a syntaxe. Ruština je v pozici zprostředkovatele při přejímání nebo kalkování slov z jiných jazyků, které se dostaly do bulharštiny, např. např. *въгледовоз* z angličtiny *coal carrier*.⁶⁸

K přejímání slov z těchto jazyků dochází i teď. Vůdčí postavení ovšem získala angličtina (*байк, брифинг, компактдиск, лизинг, нонстоп, ноу-хау, плеър, хепънинг*). V bulharštině můžeme v současné době najít neologismy původem z francouzštiny (*бутик, депозитар, ексклузивен, дефиле*), z němčiny (*мюсли, пуч, щендер*), z italštiny (*лазаня, папараци, карго, паста, равиоли*), ze španělštiny (*мачо, пачанга*), z ruštiny (*номенклатурчик, компромат*). Jen sporadicky můžeme najít přejatá slova z jiných menších evropských jazyků jako např. ze švédštiny *омбудсман*, z portugalštiny *ламбада*, ze srbštiny *косовар*. Stranou nezůstávají ani jazyky exotické. Kde jde hlavně o termíny související s kulturními a historickými reáliemi dané země. Do bulharštiny se dostávají hlavně prostřednictvím západoevropských jazyků. Můžeme se setkat s výrazy z japonštiny (*бонзай, суши*,

⁶⁵ Tamtéž, Щайнке, К.: *Проблеми на немския и българския език в нова Европа*, in: *Българистика* 2001, София 2001, s. 99

⁶⁶ Бояджиев, Г.: *Националният език в условията на чуждо влияние и глобализация*, Български език и литература (електронна версия), 2005, č. 5

⁶⁷ Виденов, М.: *Българска социолингвистика*, София 1990, s. 62

караоке, тамагочи), z čínštiny (*фен шуи*), z korejštiny (*су-джок*), z arabských jazyků (*малибан*), z afrických jazyků (*зомби*).⁶⁹

Používání části anglicismů, které jsou ve většině případů amerikanismy, je módní záležitostí v některých oblastech společenského života, např. v hudbě, umění, filmu, módě, šoubyznysu apod. Zde je používání anglicismů velmi frekventované, ale zároveň pod silným vlivem módy a určitého vkusu. Proto také mizí stejně rychle, jako se objevily. To co bylo „in“ včera, je dnes již „out“.⁷⁰ Módní je samo o sobě i používání anglických výrazů při komunikaci v kontextech, kde je možné použít bulharského synonyma. V tomto případě jde o určitou osobní prestiž, která ovšem může vyznívat až nemístně a směšně.

Termín anglicismus je obecný pojem vztahující se na celý angloamerický areál. V rámci tohoto areálu rozlišujeme britanismy, amerikanismy, australismy apod., které v sobě odrážejí zvláštnosti angličtiny na příslušném území. Ne vždy je zcela jasné, jestli dané slovo je či není anglicismus. V mnoha případech mají slova řecký nebo latinský základ, např. *вазелин* (vytvořeno v Americe z německé a řecké části).⁷¹ Steinke rozděluje anglicismy na pseudo-anglicismy (*псевдо-англицизми*), kvazi-anglicismy (*квази-англицизми*) a skutečné anglicismy. Pseudo-anglicismy jsou slova, která mají řecký nebo latinský původ, a pouze jejich výslovnost je přibližuje angličtině, např. *диск, компютър, програма*. Kvazi-anglicismy jsou slova, která jsou tvořena jako v angličtině, ale ve skutečnosti v angličtině neexistují. Sem můžeme zařadit bulharské formy *барманка, бизнесменка*, které jsou vytvořeny podle bulharského vzoru. Jejich zařazení k anglicismům je problematické. Cizí slovo tvorné procesy nebo lexikální elementy se zde pouze přizpůsobují přijímajícímu jazyku.⁷²

Angličtina se také stává zprostředkovatelem slov z jiných „exotických“ jazyků, které jsou chápány jako internacionalismy, např. *атол, бумеранг, вигвам*,

⁶⁸ Tamtéž, s. 61, Данчев, А.: *Англицизмите в българския език*, Съпоставително езикознание, 1981, č. 3-5, s. 194

⁶⁹ Благоева, Д.: *Неологизмите в съвременния български език*, Български език и литература (електронна версия), 2006, č. 6, Кацкова, Е.: *Нови италиански и френски думи в българския език*, in: Въпроси на съвременната българска лексикология и лексикография, София 1986, s. 142-146, Балкански, Т., Тераджима, К., Мураками, Ю.: *Японизмите в съвременната българска лексика*, Съпоставително езикознание, 1986, č. 2, s. 44-50

⁷⁰ Шайнке, К.: *Проблеми на немския и българския език в нова Европа*, in: Българистика 2001, София 2001, s. 99

⁷¹ Данчев, А.: *Англицизмите в българския език*, Съпоставително езикознание, 1981, č. 3-5, s. 192

⁷² Шайнке, К.: *Проблеми на немския и българския език в нова Европа*, in: Българистика 2001, София 2001, s. 98

тайфун, тотем apod. Některá slova podléhají módním vlivům a po určité době z aktivní slovní zásoby ustupují do pozadí, např. *муист, суинг, диско*. Některá slova se naopak v aktivní slovní zásobě udržela déle, např. *бикини*. V bulharštině se můžeme setkat i s anglickými příponami, které se běžně v jazyce nevyskytují, např. – *ейшън (изпарейшън)*. Velmi produktivní se ukázaly některá anglická slova ve složených slovech s bulharským komponentem, např. *диско-водец, поп-състав*.⁷³

Můžeme říct, že i pod vlivem globalizace a evropeizace je v mnoha případech nahrazována cyrilice latinkou, např. v názvech firem, v reklamě, ve jménech hudebních skupin apod.⁷⁴ S užíváním obojího písma se můžeme setkat ve formulářích, při různých registracích, na internetu. Vlivem turistického ruchu je nezbytná transkripce názvů veřejných, kulturních a zeměpisných objektů.

Na tomto místě je vhodné v obecném smyslu zmínit transkripci slov cizího původu do bulharštiny, která je výrazně samostatným problémem a jistě právem představuje jednu z relativně významných otázek také současné jazykové situace v Bulharsku. Otázka relevantního přepisu slov, jež mají svůj původ v cizích jazycích (v současné době se jedná především o angličtinu), je přirozeně „komplikována“ rozdílným písmem, užívaným bulharštinou.⁷⁵ Lze předpokládat, že v bulharském případě můžeme hovořit dokonce o specifické a nepochybně velmi silné „identitě písma“ (význam odkazu cyrilice představuje pro bulharskou společnost součást její kulturní identity – a to i bez ohledu na stereotypy, které tato otázka s sebou může nést). Je proto zřejmé, že přepis slov z jazyků, jež píšou latinkou, bude pro bulharštinu s cyrilicí představovat určitý problém. Netýká se to přitom pouze transkripce toponym či vlastních jmen, ale v zásadě všech jazykových kontextů, které se střetávají s problematikou rozdílného písma. Nejedná se jen o samotný přepis, tzn. grafické znázornění sporných zvuků, ale především o nutnost stanovit určitá pevně daná pravidla. Pro konkrétnější představu lze v tomto smyslu uvést příklad z oblasti geografických názvů, kde se můžeme setkat s dubletními tvary i relativně významných měst, zemí či historických území – např. *Солун x Тесалоники, Париж*

⁷³ Данчев, А.: *Англицизмите в българския език*, Съпоставително езикознание, 1981, č. 3-5, s. 193-5

⁷⁴ Бояджиев, Г.: *Националният език в условията на чуждо влияние и глобализация*, Български език и литература (електронна версия), 2005, č. 5

x *Пари, Бавария* x *Байерн* atp. Lze konstatovat, že otázka přepisu slov cizího původu (germánské jazyky jsou v tomto ohledu zvláště výrazné) je řešena určitými pravidly, přesto jejich užití a konkretizace nejsou zcela ustáleny. Základní pravidlo v tomto smyslu hovoří o nutnosti co možná nejlépe dodržet i v přepisu (tj. grafickém záznamu) původní zvukovou (fonetickou) stránku, tedy specifickou zvukovou strukturu za užití těch prostředků, jimiž disponuje spisovná bulharština. Proto se fonetická specifika jazyka, z něhož je určitý fenomén přejímán (tj. přepisován), zapisují za pomoci nejbližších a nejpřesnějších grafémů, které jsou v bulharském jazyce k dispozici. Tato skutečnost však může způsobit situaci, kdy je velmi složité zpětně určit grafickou podobu daného fenoménu (toponyma, vlastního jména apod.) v původním jazyce (například *Samuel Huntington* v přepisu *Самюъл Хънтингтън*, *whisky* v přepisu *уиски*, *Солсбъри*, nikoliv *Солзбъри* – angl. *Salisbury* aj.). Tento fakt je komplikující zejména v těch případech, že je nám konkrétní fenomén v původní podobě neznámý, případně se s ním setkáváme prvně (například toponymum *Isle of Dogs* je správně transkribované takto: *Айл ъф Догс*, nikoliv jako *Айл Ъф Догс* nebo *Айл-ъф-Догс*). V souvislosti s těmito poznámkami je jistě také vhodné se zmínit o redukcích, které se vyskytující jak v anglickém, tak i bulharském jazyce. Zobrazení redukce může být v některých ohledech snad tím nejsvráznějším jevem, s nímž se při transkripci do bulharštiny můžeme setkat. Jen zmínku si zaslouží situace, kdy se jedná o redukci stejného typu v bulharštině - z hlediska redukce se přibližuje bezpřízvučné *a* k *ъ* a bezpřízvučné *o* k *у*. V těchto případech při transkripci tato redukce není v bulharštině znázorňována – například: *Джонатан*, nikoliv *Джонътън* (Jonathan); *Порто* a nikoliv *Порту*. Právě tyto redukované samohlásky jsou při přepisu zejména angličtiny do bulharštiny velmi komplikující. V tomto ohledu je situace přirozeně poněkud odlišná v porovnání se sousední makedonštinou (a také srbštinou), která rovněž slova cizího původu transkribuje do makedonské cyrilice, avšak zachovává „bližší“ formu přepisu – tedy *Цонатан*, *Виндоус*, *виски* apod. To se týká i vlastních jmen (bul. *Йохан Волфганг фон Гьоте*, mak.: *Јохан Волфганг фон Гете* atp.).

Příliv slov cizího původu a potřeba vyrovnat se s nimi v bulharské cyrilici se tedy jeví jako výrazný problém současné jazykové situace, o jehož naléhavosti

⁷⁵ K otázce anglicismů v bulharském smyslu viz: Данчев, А.: *Англицизмите в българския език*, Съпоставително езикознание, 1981, č. 3-5, s. 190-204 a dále: Данчев, А.: *Българска транскрипция на английски имена*, Народна просвета, София 1982

vypovídá mimo jiné i rozvoj výpočetní techniky, internetu a emailové komunikace, masové rozšíření mobilních telefonů a zejména pak textových zpráv. Ve všech těchto oblastech se užívá přepisu jak cizích slov, tak i bulharštiny samotné do latinky, neboť rozvoj cyrilsky psaných dopisů elektronické pošty či SMS zpráv tak, aby je byl schopen bez omezení přijímat v cyrilici i příjemce je stále ještě v počátcích. Současně se s těmito moderními technologiemi dostává do bulharského jazyka nespočet neologismů technického zaměření, čímž se samotná existence či lépe řečeno budoucí užití bulharské cyrilice dostává do nových kontur, jak o tom svědčil případ rakouského profesora Otta Kronsteina. Mimo jiné i tyto sociolingvistické kontexty však potvrzují skutečnost, že je cyrilské písmo skutečnou součástí bulharské kulturní identity, čehož ilustrací mohou být v širším smyslu právě problémy spjaté s transkripcí jak cizích jazyků, tak i bulharštiny do latinky. Je zřejmé, že tyto otázky jsou stále otevřeny a budou se přirozeně i nadále vyvíjet, a to i přesto, že již v červnu 1995 bylo vydáno tzv. *Nařízení č. 6 o transkripci a pravopise cizích geografických názvů do bulharského jazyka (Наредба № 6 за транскрипция и правопис на чужди географски имена на български език)*.⁷⁶

Po převratných změnách v roce 1989 se ke slovu dostává i hovorová bulharština a vulgarismy. Dochází k detabuizaci slovní zásoby, která souvisí s větší svobodou slova a projevy sociálních procesů jako je kriminalita, prostituce, drogy. Uvolnění morálních tabu znamenalo příliv vulgarismů do tištěných textů.⁷⁷ Používání jazyka ulice se stalo módním. O všem se hovoří přímo bez skrupulí a jakýchkoliv příkras, takže to zní až hrubě. Vytváří se nová stylistika. Pokud se zvedají ceny, není žádáno to příjemně zaobalovat (např. *корекции на цените*), ale naopak. Tento jazyk můžeme slyšet z úst politických představitelů státu, ale hlavně jsou jím psány bulvární noviny. Nemůžeme říct, že by lidé, kteří tento jazyk oficiálně používali, byli nevzdělaní, ale spíše běžný člověk si žádá tento způsob vyjadřování. O tom svědčí i to, že nejvíce prodávanými novinami v Bulharsku jsou právě bulvární deníky.⁷⁸

V žurnalistice se rozšířilo spektrum užívaných stylů. Do popředí se dostal jazyk ulice, tzv. „хъшлашкият журналистически език“.⁷⁹ Charakteristický je

⁷⁶ Text tohoto *Nařízení* je dostupný na internetových stránkách

<http://liternet.bg/web/hum/lingua/index.html>

⁷⁷ Savický, N. P.: *Pohyb ve slovní zásobě a v neologii*, Slavia, 68, 1999, č. 1, s. 3-7

⁷⁸ Виденов, М.: *Езикова култура на българина*, София 1995, s. 85

⁷⁹ Tamtéž, s. 86

užíváním turcismů a orientalismů, které byly již v době obrození považovány za jazyk nízkých vrstev obyvatelstva.⁸⁰ Stranou nezůstává ani žargon mládeže. Nezanedbatelné je i pronikání slov souvisejících s multikulturním aspektem dnešní společnosti – výskyt výrazů z oblasti buddhizmu, islámu apod.⁸¹

Oprašuje se slovní zásoba ze starší doby, tj. ta slova, která byla v době komunismu diskriminována, např. *господин, слуга, полиция, кмет, община*. Po druhé světové válce byly vypuštěny z používání a nahrazeny termíny, které byly přijatelnější pro danou dobu – *господине - другарю, слугиня – прислужница, домашна помощница, кмет - председател на съвет, полиция - милиция*. Tato slova nezastarala, ale získala určitou politicky laděnou příznakovost. Nevymizela úplně ze slovní zásoby, ale používala se při překladu cizích reálií ve filmech a knihách.⁸² Při obnově slovní zásoby můžeme pozorovat tendenci k jazykovému rozlišení, k diferenciaci pojmenování spojené s novými skutečnostmi a starými pojmenováními odrážející charakter minulé doby. Například vedle podstatných jmen *цифчия, селянин, земеделец* označujících osobu zabývající se zemědělstvím, které jsou určitým způsobem omezeny při použití, existují ještě slovní spojení *земеделски*

⁸⁰ Jak již bylo naznačeno, jsou orientalismy (turcismy) specifickou součástí také dnešní jazykové situace nejen v Bulharsku, ale v zásadě ve všech jihoslovanských zemích se zkušeností s osmanskou nadvládou – Bulharsku, Makedonii, Srbsku či Bosně a Hercegovině. Pro bulharštinu platí určitá konotace orientalismů jako výrazových prostředků „nižšího stylu“, kdy pronikají tyto výrazy především do bulvárního, méně seriózního tisku. V tomto smyslu je však situace poněkud odlišná v porovnání bulharštiny a sousední makedonštiny. Ve spisovném makedonském jazyce neprobíhaly puristické tendence ve smyslu snahy odstranit turcismy či orientalismy obecně. Proto turcismy můžeme v makedonském prostředí spatřit i v tzv. seriózním tisku i v oficiálních konotacích či výpovědích. V obou jazycích (bulharštině i makedonštině) však může být přirozeně i orientalismus neologismem, kdy tato slovní zásoba získává nový sémantický či stylistický rozměr. Při analýze orientalismů a jejich vývoje v jihoslovanských jazycích je tedy nutno mít na paměti dvě základní hlediska, jež mohou do značné míry vypovídat o jejich osudu a významu: a) etapu přímých jazykových kontaktů (období osmanské nadvlády) a b) etapu jazykových kontaktů, jež se odvíjí po ukončení přímých jazykových kontaktů.

V tomto smyslu si zmlínku ještě zaslouží klasifikace orientalismů (turcismů), jež je možno hodnotit: a) jako slova, u nichž už není patrný jejich orientální původ (*алкохол, цифра, еликсир, газела, шафран, зенит* apod.); b) jako slova, jež se řadí mezi nezaměnitelnou lexikální vrstvu (*халице, кибрит, еснаф* aj. a c) jako slova, jež v rámci současného spisovného jazyka existují rovnoprávně vedle synonym neorientálního [netureckého] původu - například: *любов х севда, сляп х кьор* aj.).

Orientalismy (turcismy) tedy mají v různém úhlu pohledu charakter integrální součástí kulturní tradice každého z jihoslovanských národů osmanské zkušenosti. K jednotlivým jazykovým prostředkům a jejich vztahu ke slovní zásobě orientálního základu srov.: Кръстева, В.: *Тълковен речник на турцизмите в българския език*, София 2005; Муртезани, И.: *Турцизмите во јазикот на албанската и мakedонската народна поезија (споредбено истражување)*, Скопје 2002; Škaljić, A.: *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo 1979; Skok, P.: *Prilozi proučivanju turcizama u srpskohrvatskom jeziku*, Slavia, Praha 1937-38, nebo Škaljić, A.: *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo 1979 aj.

⁸¹ Savický, N. P.: *Pohyb ve slovní zásobě a v neologii*, Slavia, 68, 1999, č. 1, s. 3-7

⁸² Станков, В.: *За “реабилитирането” на някои думи в нашия език*, Български език, 1990, č. 5, s. 451-2, Стефанова, С.: *Нови явления в съвременната българска лексика*, Български език, 1992, č. 5, s. 435-6

стопанин, селскостопански работник, селянин-кооператор apod. Místo чобанин a овчар se používají nové termíny овцевъд a овцегледач. Tato tendence je zvláště viditelná v terminologii spojené se společensko-politickým životem, sociálním a administrativním uspořádáním státu.⁸³

Každá společensko-politická proměna přichází se svým specifickým jazykem. Po roce 1989 se bulharština obohacuje o slova, která znala i dříve, ale v kterých nachází nový význam, např. *демокрация*. Tvoří se nová slovní spojení, např. *път към демокрация, преход към демокрация*. Objevují se nová slova z oblasti parlamentní demokracie, např. *електорат, лоби, премиер, брифинг*. Velmi dynamicky se rozvíjí ekonomická terminologie, která většinou přebírá mezinárodní výrazy, např. *инфляция, монетарен, бизнес, черен пазар*.⁸⁴ Stranou ovšem nezůstávají ani ostatní oblasti lidského života. Tvoření neologismů je velmi aktivní v oblasti informačních a telekomunikačních technologií (*сървър, хакер, чат, чатя, банер, линк, телефакс, уебдизайнер, ноутбук*), v medicíně (*алтернативна медицина, луда крава, хостис, музикотерапия, арттерапия, семеен лекар, виагра*), v oblasti související s armádou a ochrannými složkami (*натовизация, червени барети, бодигард, соматджия*), ve školství (*дистанционно обучение, модул, постдокторантски, магистратура*), v hudbě, umění a kultuře (*ъндърграунд, попкултура, арткино, бодиарт, хаус, ратирам, попфолк, етномузика, максисингъл*), v náboženství (*кришнаер, йеховист, сциентоложка църква, бахайство*), v oblasti paranormálních jevů (*психотроника, екстрасенс, контактър, психокинеза*), ve sportu (*антидопинг, аквааеробика, аква-спининг, фитнес, бодибилдинг, бънджиджъмтинг, рафтинг, сноуборд*), v oblasti, která souvisí s médií (*масмедия, електронна медия, праймтайм, пиар*), v oblasti každodenního života a módy (*фритюрник, фризер, памперси, аромалампа, бургер, пилинг, боди, боксерки, пиърсинг*).⁸⁵

Dochází k internacionalizaci jazyka hlavně díky expanzi prefixů, např. анти- (*антидискриминация, антидопинг*), экс- (*ексбанкер, ексдипломат*), контра- (*контрамитинг, контракултура*), микро- (*микрокредит, микрочип*), мини-

⁸³ Радева, В.: Тенденции в развоја на лексикавната система на българският книжовен език, Език и литература, 1984, ч. 6, s. 46

⁸⁴ Стефанова, С.: Нови явления в съвременната българска лексика, Български език, 1992, ч. 5, s. 436-9

⁸⁵ Благоева, Д.: Неологизмите в съвременния български език, Български език и литература (електронна версия), 2006, ч. 6

(минибуc, минимаркет), мулти- (мултикултурализъм, мултинационален), пост- (посткомунизъм, постсъветски), ре- (реквалификация, реинвестиция), супер- (супермач, супермодел), топ- (топалбум, топбанкет), ултра- (ултрадесен, ултраскъп), хипер- (хиперактивен, хипермаркет). Pozadu nezůstávají ani prefixy, např. -(из)ац(ия) (кабелизация, косовизация), -изъм (европеизъм, сексизъм), -ад(а) (американиада, хиперболиада).⁸⁶

Velmi aktivní je skládání slov, kde první část je např. евро- (евробанкноти, евродепутат, европесимист, европазар), еко- (екофорум, екополитика, екобус, екопарк, екополиция), нарко- (наркобарон, наркодильър, наркоканал, наркобизнес, наркодолари), порно- (порноактриса, порнобизнес, порнокасета, порноиндустрия), рап- (рапалбум, рапгрупа, рапзвезда, раппарче), техно- (техногрупа, техnodвижение, техnodиджей, техноклуб, технопарти).⁸⁷

Stejnou tendenci můžeme vidět i u slov, kde druhá část je např. -бизнес (авиобизнес, автобизнес, наркобизнес), -бос (наркобос, радиобос, телебос), -дама (бизнесдама, блусдама, рокдама), -мания (доктриномания, моделомания, закономания).⁸⁸

Kromě cizích komponentů je při skládání slov také velmi aktivní tvoření nových pojmenování pomocí domácích afixů a převzatých nebo i domácích slovotvorných základů.⁸⁹ Velmi aktivní je sufixace při tvorbě podstatných jmen, např. кабелист, тоталитарист, интернетаджия, шенгенец, кришнар, депутатша, миска. Stranou nezůstávají ani přídavná jména, např. капиталов, децибелен, политизиран, ескалирац, сепаратистистки, лидерски. Stejnou tendenci můžeme zaznamenat i u prefixace, např. междубанков, нерепресиран, надполитически, свръхтоталитарен, следтоталитарен. Při kompozici se můžeme setkat např. s těmito podstatnými a přídavnými jmény, новобогаташки,

⁸⁶ Тамтѣж, Атанасова-Ангелова, М.: Новите думи в български език от словообразователно гледище, Български език 1992, ч. 5, s. 440-1, Бъчваров, Я.: Прояви на езиковата динамика в съвременния български с съвременния чешки език, Съпоставително езикознание, 1990, ч. 4-5, s. 132-3

⁸⁷ Благоева, Д.: Неологизмите в съвременния български език, Български език и литература (електронна версия), 2006, ч. 6, Бъчваров, Я.: Прояви на езиковата динамика в съвременния български с съвременния чешки език, Съпоставително езикознание, 1990, ч. 4-5, s. 133

⁸⁸ Тамтѣж, s. 133

⁸⁹ Пернишка, Е.: Структурни и семантични особености на новите имена за лица в българския и чешкия език (1990 – 2000), in: Dynamika a inovace v češtině a bulharštině (90. léta 20. století), Praha 2003, s. 11

*самотестиране, великошовинистичен, всеконтролиращ, нискорентабилен, теснопартиен.*⁹⁰

Velmi aktivní je také univerbizace, kdy složené lexikální jednotky se mění v jednoslovné. Při univerbizaci se využívá morfologických, morfologicko-syntaktických a lexikálněsémantických způsobů.⁹¹ Nejrozšířenější je morfologický způsob tvoření univerbizace pomocí sufixů, např. *камуфлажка* (камуфлажна униформа), *адидаски* (маратонки Адидас), *международник* (международен коментатор). Kromě případu, kdy se univerbizace tvoří pomocí sufixů, se můžete ještě setkat i s univerbizací bez použití sufixů tzv. нулева суфиксация, např. *кабел* (кабелна телевизия), *ангора* (ангорска вълна), *климатик* (климатична инсталация). U morfologicko-syntaktického způsobu tvoření univerbizace se setkáváme se substantivizací přídavných jmen, např. *Външно* (министерство), *Кооперативна* (Централна кооперативна банка), *Пощенска* (банка). Jejich počet je ve srovnání s předchozím typem mnohem menší. Lexikálněsémantický způsob je charakterizován odpadnutím přívlastku ve složených pojmenováních a vytvořením nového významu u podstatného jména, např. *адрес* (електронен адрес), *барета* (червена барета), *импулс* (телефонен импулс), *лице* (рекламно лице).

Doted' byly uvedeny jako příklady neologismů pouze podstatná jména. Neologismy se ovšem vyskytují i mezi slovesy, např. velmi aktivní je přípona - (из)ира- (*глобализирам, деболшевизирам, екзотизирам, ембаргирам, пиратирам, рециклирам, фискализирам, травестирам*), méně aktivní jsou přípony -ва-, -н-, -ова-, -ува-, -ява- (*новинарствам, общинарствам, лизинговам, митингувам, кликвам, кликна, мейлвам, мейлна*).⁹²

Nezanedbatelný význam mají i sémantické neologismy, které se objevují v bulharštině. U nich dochází ke změně významu již existujících slov na základě asociace spojené s nějakou podobností, např. ve formě, funkci apod.⁹³ Tímto způsobem vzniká přenesený význam u slov jako *зарибявам* ("přitahovat" někoho, aby se stal mým klientem, přívržencem nebo následovník), *замразявам* (stanovuji

⁹⁰ Атанасова-Ангелова, М.: *Новите думи в български език от словообразователно гледище*, Български език, 1992, č. 5, s. 440-2

⁹¹ Благоева, Д.: *Неологизми универбати в българския и чешкия език*, in: Динамика а inovace v češtině a bulharštině (90. léta 20. století), Praha 2003, s.28

⁹² Благоева, Д.: *Неологизмите в съвременния български език*, Български език и литература (електронна версия), 2006, č. 6

⁹³ Тамtéž

pevnou výši cen nebo příjmů v určitém období; zastavovat činnost nebo fungování něčeho na určitou dobu), *барета* (zaměstnaný v speciálních vojenských jednotkách), *барон* (člověk s velkým vlivem a mocí v určité oblasti), *вакуум* (absence norem a myšlenek v určité oblasti), *каналджия* (organizátor nelegálního převádění osob nebo převážení zboží přes hranice), *динозавър* (popový nebo rokový zpěvák s dlouholetou neutuchající popularností).

Část z těchto neologismů tvoří i kalky, které jsou nejčastěji tvořeny z anglických výrazů⁹⁴, např. *бръмбар* (přístroj určený k odposlouchávání), *верига* (řada obchodních objektů jedné firmy), *муле* (kurýr přenášející zakázané zboží), *кръстник* (hlava mafie), *трева* (marihuana). Velké množství kalků z angličtiny se objevuje v oblasti počítačů, např. *мишка*, *прозорец*, *вирус*, *икона*, *тапет*, *сърфирам*.

Objevují se nové zkratky jako např. *АЧИ* (Агенция за чуждестранни инвестиции), *БТПП* (Българска търговско-промишлена палата), *НЗК* (Национална здравноосигурителна каса), *ДКЦ* (Диагностично-консултативен център). Stranou nezůstávají ani nová slovní spojení⁹⁵, např. *валутен борд*, *масова приватизация*, *алтернативна военна служба*, *бръснати глави*, *твърд наркотик*, *мобилен оператор*, *издигам политически чадър*.

Pokud se podíváme blíže na syntax současné bulharštiny zaznamenáme také nějaké změny. Jedná se hlavně o porušení spisovné normy. Můžeme najít odchylky v slovosledu výpovědi, které vedou k nejasnostem a dvojznačnosti, např. *Евролевите имали договор с Костов, агитирали червени*. Je chápáno tak, že евролевите са имали договор и са агитирали червени, ale ve skutečnosti smysl věty je obrácený червени са агитирали, че евролевите имали договор с Костов.⁹⁶ Při tvoření otázek zjišťovacích se velmi často vynechává částice *ли*, např. *Вече се премести?* místo *Вече премести ли се?* Pravděpodobně se zde jedná o vliv neslovanských jazyků. Velmi často se také setkáváme s nedodržením používání čárek při oddělování věty vedlejší, např. *Фонтанът, който съществувал 70 години_ще бъде възстановен*.⁹⁷

⁹⁴ Тамтѣж

⁹⁵ Тамтѣж

⁹⁶ Бъчваров, Я.: *Динамика и иновации в българския и чешкия синтаксис през 90-те години на ХХ век*, in:

Динамика и иновации в češtině a bulharštině (90. léta 20. století), Praha 2003, s. 117

⁹⁷ Тамтѣж, s. 119

Významným prvkem je v neposlední řadě i přehlížení používání plného a neplného členu.⁹⁸ Nacházíme dva typy odchylek od normy. Používání neplného členu v podmětu a používání plného členu v předmětu, které je častější, např. *Картината сама говори и за единият, и за другият* арендатор. Nedodrжуje se zdvojování předložky *в -във* a *с – със* před slovy začínajícími na *в-, ф-, с-, з-*, např. *заедно с свои колеги....*

V textech nebo mluvené řeči se přestává objevovat vokativ podstatných jmen, místo něho se používá nominativ.⁹⁹ Tato tendence se objevovala již dříve ve slovních spojeních typu *господин Петров*. Teď se s ní ovšem můžeme setkat i u křestních jmen, např. *Иван, Стоян, Петър, Василка* místo *Иване, Стояне, Петре, Василке*.

Nejvýraznější faktory a výchozí roviny současné bulharské jazykové situace, jež byly v této části předkládané práce nastíněny, tedy naznačují, že i jazyk podléhá ve větší či menší míře aktuálnímu vývoji daného společenství, že odráží dobové společenské poměry, je svědectvím doby a živým organismem. V neposlední řadě je právě jazyková situace východiskem pro nové fenomény, které jsou módní či moderní a které je jazyk nucen relevantním způsobem pojmenovat. Mezi takové soubory nových kontextů bude patřit bezpochyby i svět módy a módních trendů, na něž se naše práce zaměřuje především.

⁹⁸ Тамтѣж, s. 119

⁹⁹ Тамтѣж, s. 120

4. Móda a její definice

Jak již bylo řečeno, pronikají neologismy v souvislosti s aktuální jazykovou situací přirozeně do všech oblastí lidského života. Módní životní zvyky, způsoby oblékání, moderní styl života a trendy, jak být současný, jsou oblastí, jež je velmi otevřena novým tendencím, které se přirozeně výrazně projevují také v jazyce a reflektují tak v daném národním prostředí světové směry. Neologismy ve světě módy jsou tedy nesporně zajímavým spektrem sociolingvistických témat, která představují široké pole vztahů daného národního jazyka k cizojazyčnému prostředí. Současně je však móda zajímavým tématem sociologickým, které v každé době ovlivňuje ve větší či menší míře každodenní život; v tomto smyslu je zajímavé pozorovat, jak se vyvíjí pojetí módních a moderních trendů v různých historických epochách, jak jednotlivá období společenského vývoje definují a chápou samotný termín *móda*. Je zřejmé, že v souvislosti s měnicími se společenskými poměry a konvencemi se mění i význam a podstata tohoto termínu. Tyto transformace se odrážejí zcela jistě také v konkrétní jazykové situaci daného prostředí. Lze proto předpokládat, že bude namístě zamyslet se nejdříve nad měnicí se podstatou tohoto pojmu.

Máme-li definovat pro české prostředí samotnou podstatu módy, bude nesporně zajímavé konkretizovat její význam pro období přelomu 19. a 20. století, která představovala v širším kontextu střední Evropy období všeobecného rozkvětu, rozvoje architektury (ve smyslu secese jako svébytného uměleckého stylu), kultury i vědy. Teprve první světová válka učiní konec tohoto klidného období. Doba všeobecného rozkvětu umožňovala pronikání módních vlivů (zejména z Francie), což se odráželo i v pojetí a sociokulturním významu módy, pro něž lze zcela jistě užít definici Ottova slovníku naučného, v českém prostředí zcela ojedinělé všeobecné encyklopedie, výtečně odrážející „duch doby“ epochy *Fin de siècle*. Ottův slovník tedy definuje módu takto: „Móda (franc. mode, z lat. modus, t. způsob; ang. fashion) značí souhrn zvyků, mravův, obyčejů, krojův a vůbec životních forem, pokud nebývají určeny národními tradicemi neb rozumnou rozvahou, nýbrž proměnlivým rozmarem a časovým vkusem. Móda může se týkati kterýchkoli oborů společenského života (móda v nábytku, v účesu, ve strojení slavností veřejných i soukromých, i v četbě a spisovatelích atd.), po výtce však týká se móda kroje.“¹⁰⁰ Pojetí módy v

¹⁰⁰ Ottův slovník naučný, Praha 1901, díl XVII, s. 490

Ottově slovníku je relativně široké, tato encyklopedická příručka chápe v souvislosti s odkazem na dobový kontext hranice módních vlivů velmi volně. Správně přiznává, že módní vlivy zcela jednoznačně ovlivňují nejen především hmotnou kulturu (móda v nábytku, architektuře, oděvech atp.), ale že zasahují také do duchovní kultury a – zjednodušeně řečeno – též do všeobecného kulturního povědomí a *módního* světonázoru (móda v četbě a výběru *módních* spisovatelů). Tento aspekt je zajímavý i z hlediska sociolingvistického. Jakoby v podtextu je rovněž zdůrazněn protiklad módních trendů, jež jsou postaveny do opozice k lidové kultuře (folklórních tradic), které se s ohledem na doznívající obrozenecké dozvuky stále ještě těší mnohem zjevnějšímu významu, než jak tomu bude v době samostatného státního, politického, kulturního a společenského života české / československé společnosti. V souvislosti s tím lze usuzovat, že dosažení státnosti představuje určité uzavření významu těch sociokulturních kategorií, jež představovaly primární zájmy v době obrozenecké, proto vznik Československé republiky představoval změnu také kulturního a společenského klimatu, nové módní vlivy a tendence nevyjímaje).

S ohledem na měnící se společenské klima se tedy můžeme setkat v průběhu 20. století rovněž s nuancemi v definicích módy, kdy je s postupem doby kladen větší či menší důraz na životní styl, případně v širším smyslu i na formy životního slohu. Zcela jednoznačně lze konstatovat, že pojetí a podstata módy odráží konkrétní sociokulturní kontext, určité historické údobí či společenské poměry. Ačkoliv není primárně předmětem naší práce podat podrobnější analýzu definic a sociologických stanovisek k problematice vztahu módy a společnosti, přesto se domníváme, že je na místě alespoň ve funkci sekundárně pojímaného nástínu uvést měnící se chápání fenoménu móda v sociologii společenských systémů druhé poloviny 20. století. Zatímco sociologie z dob socialismu, vázaná především na myšlenky marxismu-leninismu, klade důraz v širším smyslu na myšlenku přirozeného vývoje, evoluce a sociální podmíněnosti, definice módy v pojetí moderních sociologických proudů a směrů se zaměřuje především na otázky estetické, tedy do ústředí pozornosti je kladen zejména (dobový) vkus a jeho časově omezené platnosti. Nadneseně řečeno může definice pojmu *móda* všestranně naznačit sociokulturní atributy obou režimů; móda v chápání jednoznačně sociokulturní (a v nepřímé linii tedy i sociolingvistické) metodologie symbolizuje a ilustruje specifické znaky daného společenského zřízení. Pro konkrétní dokreslení obzvláště výrazných rozdílů jistě poslouží opět příklady. V tomto smyslu lze uvést zajímavou a nutno zdůraznit i všestrannou definici *Malého*

sociologického slovníku, který vychází nejen z marxistických pohledů, ale analyzuje rovněž názory nemarxistických sociologických škol. Tato sociologická příručka definuje módu takto: „Móda je sociální regulativ proměnlivosti povrchových forem životního slohu. Člověk má antropologicky podmíněnou touhu po změně. Tuto bytostnou lidskou touhu nelze ve společenství aktualizovat libovolně, ale jednotně, uspořádaně (...). Sociální podmíněnost módy působí, že se týká jen objektů nebo činností, které jsou daným hospodářsko-sociálním a kulturním kontextu snadno měnitelné. Proto v historickém pohledu podléhají módě především ozdoby, odívání, prvky bydlení, zejména výzdoba domů a bytů, vnější způsoby společenského styku, trávení volné chvíle atd.“¹⁰¹ Lze tedy konstatovat, že pojetí marxisticky orientované sociologie klade důraz především na určitou stránku *kolektivnosti* módy na jedné straně a na její omezené časové trvání na straně druhé. Toto pojetí tedy nezahrnuje do definice změny uměleckých stylů, neboť se jedná o dlouhodobé procesy.¹⁰² Tento sociologický slovník rovněž poukazuje na skutečnost, že zejména západní, kapitalistická prostředí chápou módu jako fenomén vázaný na odívání se zvláštním zřetelem na módu ženskou, přičemž neopomíjejí zdůraznit hledisko ekonomické provázanosti kapitalistické módy. V této souvislosti si zaslouží zmínit „pojetí módy jako prvotního podnětu k formování mas“, který lze nadneseně chápat jako určitou styčnou plochu marxistického a západního pojetí tohoto fenoménu.¹⁰³

Společenské proměny let 1989-90 v jistém smyslu změnily celkový světonázor, který se přirozeně projevil také v pojetí a definici módy. Sociologické příručky, jež vznikly po roce 1990, kladou v obecné rovině důraz především na estetická měřítká, přičemž ani hledisko časové omezenosti (resp. krátkodobé aktuálnosti) není opomíjeno. Současně můžeme pozorovat určitý posun od *kolektivního* k *individuálnímu*, který přirozeně souvisí s celkovou změnou společenských poměrů a místem každého jedince ve společnosti. Opět tedy i na tomto místě lze uvést definici: „Móda se definuje jako právě běžný nebo dobový vkus. Na jedné straně se vyznačuje rozmanitostí a různorodostí, jež odpovídá diferenciaci podnětů (práce, dovolená, svátky apod.) nebo individuálních nálad. Na straně druhé podléhá rychlé změně, čímž se projevuje jako ideál krásy omezený na krátkou dobu. O individuálního vkusu se liší svou všeobecností a rozšířením, od

¹⁰¹ Kol.: *Malý sociologický slovník*, Praha 1970, s. 227-228

¹⁰² Tamtéž, s. 228

¹⁰³ Tamtéž, s. 228

uměleckého slohu svým krátkým časovým ohraničením.“¹⁰⁴ Rovněž nutno podotknout, že se mění i spektrum jevů, jež jsou do módy zahrnovány, jak o tom svědčí i další pojetí módy: „Móda je relativně krátkodobý estetický názor velké části lidstva na vnější formy života, zvláště odívání. Základní změna vnějších forem různých předmětů a životních potřeb patří do oblasti uměleckých stylů. Částečná změna představuje sféru módy. Nestálost módy a její změny mají svůj původ v každodenních potřebách lidí a odpovídají měnícím se životním a estetickým potřebám společnosti. V žádném případě nelze spojovat módu jen s oděvem.“¹⁰⁵ V tomto smyslu je nutno ztotožnit se s tímto kritériem i pro kontext naší práce, neboť pojem móda představuje v dnešní aktuální společenské situaci v zásadě synonymum pro módní trendy v oblasti odívání, případně kosmetiky a ještě volněji životního stylu. O. Zítek však podotýká, že módní trendy vstupují ve své podstatě do všech oblastí života: „Nemůžeme klást také rovnítko mezi slovo móda a slovo šatstvo. Odívání tvoří jen její nejmilejší předmět, má ovšem též jiné funkce než módní. Módní změny se týkají i úpravy zevnějšku člověka, forem předmětů denní potřeby, nábytku, tvaru dopravních prostředků, forem společenského styku a dokonce umění i teorie. Móda se projevuje i v tom, která umělecká díla se kupují, jaké knihy se nejvíce čtou, co se nejčastěji tančí a nejvíce hraje v divadlech, kinech, rozhlase i televizi, které značky aut nebo druhy nábytku, záclon a koberců jdou nejvíce na odbyt či jaké rasy psů nejčastěji potkáváme v městských sadech.“¹⁰⁶ Je tedy patrné, že se kritéria pro vymezení zejména sociokulturního významu a působení pojmu móda v základních konturách liší oproti pojetí marxistickému. V tomto smyslu tedy můžeme zjednodušeně tyto definiční aspekty módy shrnout do konstatace, že: „móda je občasná dílčí změna vnějších kulturních forem s poměrnou společenskou závazností, neovládaná příčinami pouze racionálními.“¹⁰⁷

Z těchto citací jasně vyplývá, že móda se netýká pouze odívání, ale celého životního stylu člověka, všech věcí, které ho obklopují. Nemůžeme ji omezovat pouze na hmotné statky, protože jí podléhají i vztahy mezi lidmi, postoje člověka k vlastnictví, výrobě, pracovnímu a životnímu prostředí, kultuře a vědě. Je určujícím prvkem pro to, jak a co jíme, kde a jak bydlíme, jakým způsobem se oblékáme, jak vychováváme děti apod. Móda a lidský život se navzájem ovlivňují. Změny

¹⁰⁴ Kol.: *Estetický slovník*, Praha 1995, s. 126

¹⁰⁵ Zítek, O.: *Lidé a móda*, Praha 1962, s. 348

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 348

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 348

v lidském životě jsou doprovázeny změnami módy, ale změna módy nemusí být ještě i změnou života. Jediný lidský život může zaznamenat nespočet módních změn. Změna je v podstatě nejdůležitější vlastností módy.

Rychlost módních změn je naprosto nepředvídatelná a záleží na mnoha faktorech – na politických poměrech, společenských rozdílech, ekonomice, životní úrovni, osobním přesvědčení jedinců o důležitosti nebo nedůležitosti formy oblékání, přísnosti sexuální morálky, touze po zábavě, napodobování tendencí, filmu, televizi, konzervatismu a tradicionalismu, individuálních návycích apod.

Vývoj estetických forem, a tedy i módních je jedním ze specifických projevů zákonů společensko-historických. Závažné společenské převraty předcházejí zásadním změnám módy. Móda poměrně dobře vyjadřuje kulturní charakter epochy, např. z dějin Francie: Ludvík XVI., revoluce, direktorium, Napoleon I., restaurace, rok 1848 a druhé císařství jsou jasné pojmy politické i módní. Dějiny módy procházejí celými dějinami od prvobytně pospolné společnosti až po dnes. Je samozřejmé, že v období prvobytně pospolné společnosti se módní tendence mohly projevovat jen minimálně, ale s rozvojem výroby docházelo i silnějším projevům módy.¹⁰⁸

Móda stojí v opozici proti tradici. Zvyky, obyčeje mají původ v minulosti. Při jejich dodržování napodobujeme starší generace. Naproti tomu móda se vztahuje k současnosti a současníkům. Zvyky se jen nepatrně mění, kdežto móda je založena na neustálé změně. Většinou v klidných dobách se zvyšuje vliv zvyků a naopak v dobách velkých změn a pokroku se projevuje vliv módy. Móda je aktivnější v demokratické společnosti, kde není ničím omezována.

Na módu má vliv několik činitelů, které určují její směr. Jedná se o činitele přírodní, psychické a společenské. Módní proces je výsledkem působení všech těchto činitelů. Vliv jednotlivých činitelů může mít různou intenzitu, od stálých po dočasné. Módní proces se skládá ze čtyř částí – vzniku, rozšiřování, průběžného stádia a konce. Jednotlivé etapy jsou přímo závislé na zmíněných činitelích.¹⁰⁹

Přírodní činitele vycházejí ze samé lidské podstaty a prostředí, ve kterém člověk žije. Závisí na podnebí a prostředí, to např. ovlivňuje materiál a střih oblečení. Nemaý význam má věk. Nositeli módního procesu jsou především mladí lidé. Významným prvkem je také sexus. Pohlaví ovlivňuje módu stále, i když během

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 349-350

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 22

staletí s různou intenzitou. Pokud se zaměříme na oblečení, dominantnější v módě jsou ženy. Jsou zdobněji oblečeny, vzbuzují zájem a přitažlivost u mužů. Tento stav není ovšem všude stejný, např. u některých primitivních kmenů jsou bohatěji oblečeni muži. Móda ovlivňuje hlavně vnější vzhled člověka. Může zdůrazňovat tělesnost, čímž vede člověka k tomu, aby dbal o to, co jí a pije, jestli sportuje.

Psychičtí činitelé jsou závislí na lidských vjemech, představách, myšlenkách, působení živé a neživé přírody na člověka, na vzájemném ovlivňování lidských jedinců a společenském prostředí. Základní psychické vlastnosti člověka přímo ovlivňují jeho postoj k módě a i módu samotnou. Móda je spojena hlavně s vizuální stránkou věci, např. oděvem. Ne zcela zanedbatelný je v tomto případě i sluch, např. zvuk bot, šustění šatů. Dalším lidským vjemem je čich, který hraje roli v parfumerii. Významný je výběr barev, který neodráží jen módní proces, ale i vnitřní potřebu člověka. U barev se můžeme setkat s určitou symbolikou, např. černý šat může působit smutečně nebo slavnostně. Velmi důležitým prvkem je zde touha člověka napodobovat. Člověk napodobuje především ty, co obdivuje, jimž závidí a také to, co jednotlivce odlišuje od ostatních. Důležitým módním faktorem je touha po změně a po něčem novém. K psychickým činitelům patří také individualismus, který se projevuje vlastním vkusem. Módní proces je zpomalován nedostatkem fantazie a psychickým konzervatismem.

Do psychického hlediska zasahuje i mravnost, která představuje soubor historicky podmíněných zásad, které určují vzájemné povinnosti lidí a jejich vztah ke společnosti. Ve vztahu mravnosti a módy má značný význam skromnost a cudnost. Mravnost se staví do opozice proti sexualitě, přílišnému odhalování těla.

Mezi společenské faktory můžeme zařadit náboženství a církve. Všechny církve se k ní staví záporně bez rozdílu (křesťané, židé, buddhisté, muslimové aj.) Nejradikálnějším je islám, jehož vyznavači oblékají téměř neměnný šat, muslimská žena je na veřejnosti zcela neosobní a zahalená.

Významné je hledisko ekonomické. Móda jako masový sociální jev předpokládá velkovýrobu, moderní techniku, síť obchodů, které uspokojují všeobecnou poptávku. Změny módy způsobují výrobní změny, hledají se nové materiály, suroviny, výrobní postupy, ve snaze přijít s něčím novým, praktičtějším, pohodlnějším, zajímavějším, výstřednějším, odvážnějším. Móda přímo ovlivňuje cenu výrobků – to, co je módní, je i dražší. Růst významu módy je přímo úměrný

zvyšování životní úrovně. Pokud je společnost movitější, může si dovolit nákladnější výstřelky módy.

Vytvořit nový výrobek je jedna věc, ale uvést ho na trh a označit za módní je věc druhá. V historii se o rozšíření módy zasloužili hlavně panovníci a šlechtici, jejichž oděv se napodoboval. Postupně byli nahrazeni významným umělci filmového plátna, např. Sarah Bernhardtová, Fred Astair. Dnes má módu v rukou reklama, která využívá k jejímu šíření všech svých prostředků – rozhlas, televize, časopisy, film, výkladní skříně atp.

Dalším významným faktorem, jež mají na působnost a šíření módy určitý vliv, jsou války, které přirozeně tlumí módní proces. Války jsou doprovázeny nedostatky kvalitních materiálů, na módu je upíráno mnohem méně pozornosti. Oděv se stává jednodušším, není tak pestrý. Z druhé strany dochází i k ovlivňování obou zneprátelených stran, např. Římané se inspirovali vkusem porobených národů, křižácké výpravy přinášejí do Evropy hedvábné látky, toaletní potřeby, parfémů, za koloniálních válek se na evropský trh dostávají drahé kovy, drahokamy a perly, exotické vzory a barvy. Módní předměty získávají jména válečných vojevůdců, např. plášť à la Blücher, „montgomerák“ aj. Také balkánské války měly zajímavý vliv na módu. Když kapitulovala Drinopol pod tlakem Bulharů, radovala se politická Paříž, jež se dočkala ohlasu v pařížském módním prostředí, kde se na určitý čas staly bulharské výšivky, šerpy a trikoloru světovou módou.¹¹⁰

4.1. Móda a lingvistiky

Máme-li tedy sumarizovat úvodní poznámky o módě, pak lze konstatovat, že móda má technologickou, ekonomickou i sociokulturní stránku (implikaci). Rovněž lze zmínit, že móda tvoří součást kulturních forem, jež se nedají logicky vyvodit, nejsou však ani biologicky vynucené. Kulturní formy včetně módy jsou zcela jasně vykonstruované a v zásadě se liší společnost od společnosti, období od období. Z hlediska vazby módy (kulturních forem) a lingvistiky lze poznamenat, že se jedná o podobu určité *dohody*. Módu v tomto smyslu je možno chápat jako společenský kontrakt, který utváří systém. Právě to je jedno z hledisek jazyka, o nichž hovoří i Ferdinand de Saussure. Vztah *módy a jazyka* (jazykovědy) se jeví nápadným – byť

¹¹⁰ Tamtéž, s. 127

se to na první pohled může zdát irelevantní – právě v oblasti strukturální lingvistiky. V oblasti módy a jejího pojetí se můžeme soustředit například na strukturální analýzu, jež se zabývá ženským oblečením. Předmětem jejího zájmu je zejména otázka, jak jsou tyto ženské *módní* či *moderní* oděvy popisovány ženskými časopisy. Jedná se tedy v nepřímé linii o „psanou módu“, kde řeč a písmo hrají ve vztahu k oblečení primární roli. S ohledem vazeb jazyka a módy můžeme vymezit tři teoretické roviny: reálnou (dané oblečení, konkrétní oděv), terminologickou (názvy oděvů a jejich jednotlivých součástí) a rétorickou rovinu (sféra promluvy – tj. v případě časopisů psaný text = móda).¹¹¹ Móda jako rétorický systém formuje svou vlastní skutečnost, čímž se sblíží v určitém smyslu s literaturou.¹¹²

Vztah módy a jazyka, případně lingvistických disciplin je mnohdy užíván k osvětlení primárních vztahů – v tomto smyslu například jeden z předních zakladatelů fonologie A. Trubeckoj hovoří o sémantické analýze oděvu, přičemž jeho vazby právě na fonologii jsou více než zřejmé. Tyto myšlenky jsou dále rozvíjeny Petrem Bogatyrevem, filologem a etnografem, který zkoumal právě strukturu lidového oděvu (kroje) na Moravě jako samostatného sémiotického systému.¹¹³ Tato metodologie je dále rozpracována již zmíněným F. Saussurem v oblasti jazykovědy a Baudouinem de Courtenay v oblasti fonologie.¹¹⁴ Principy strukturního přístupu k jazyku a semiologie jsou s ohledem na strukturu módy rozpracovány také již připomenutým R. Barthesem v práci *Système de la Mode* (*Systém módy*), jež vyšla v Paříži v roce 1957. V českém prostředí se obdobným přístupem k „jazyku módy“ zabýval především Jan Mukařovský, který takto ilustroval promluvu módy na příkladu Ch. Chaplina a jeho grotesek, kdy tento komik esteticky působí svým rozpolceným oděvem - tedy svou módou – neboť horní část jeho oděvu je elegantní a slušivá, zatímco dolní část je prostá, snad až ubohá. Mukařovský poukazuje na skutečnost, že v duchu jazyka módy se odvíjí i Chaplinovo chování na filmovém plátně – tedy v šatech elegána se chová jako vandrák a kmán, zatímco v odpudivých hadrech je gentlemanem a švihákem.¹¹⁵

¹¹¹ Srov.: Hrbata, Z.: *Francouzský strukturalismus, vůdčí metody a osobnosti*, internetový odkaz: http://dec59.ruk.cuni.cz/~xvitap/pdf_skripta/hrbata01.pdf

¹¹² Tamtéž

¹¹³ Несторов, В.: *Культура и мода*, София 1976, s. 80

¹¹⁴ V tomto kontextu se jedná o práci: Courtenay, B.: *Szkice językoznawcze*, Warszawa 1976

¹¹⁵ Černý, J.: *Dějiny lingvistiky*, Olomouc 1996, s. 436-437

Móda je tedy v jazykovědě chápána jako „znak“, patří společně s dalšími skupinami jevů do rámce sémiotiky. Vedle „rituálů“, „protokolů“ a „her“ je tedy móda jedním z jevů, jež mají společenskou funkci a znakový charakter.

Na základě výše zmíněného bychom tedy měli při studiu módy a jejích proměn jednoznačně pojímat také její jazykovou stránku.

4.2. Móda ve 20. století

Jak již bylo naznačeno, pojetí módy je v lingvistice vázáno především na otázku znaku, tedy náleží do rámce sémiotiky. Móda v sobě má nesporně určitou společenskou funkci, která se v průběhu doby přirozeně mění. Rovněž bylo naznačeno, že móda vstupuje i do jazyka, objevují se nové fenomény, jež je nutno náležitě pojmenovat, na druhé straně rovněž ryze praktická promluva podléhá módním vlnám (módní slova, sousloví či fráze, jež jsou specifická pro jednotlivé generace). S ohledem na skutečnost, že stěžejním tématem praktické části předkládané práce bude analýza bulharských neologismů z oblasti světa módy, je vhodné zmínit též základní a specifické momenty vývoje módy v průběhu 20. století. Lze totiž konstatovat, že neologismy reflektují v jazyce nejnovější módní trendy, které je možno vymezit s ohledem na jazykovou situaci posledními 15 – 20 lety. Předpokládejme, že jako aktuálně platné „neologismy módy“ (módní tendence) bychom datovali vývojem sociokulturní situace od konce 80. let minulého století. Přesto se však domníváme, že krátký nástin o módních specifických napříč celým 20. stoletím zde bude namísto, neboť přirozeně uvozuje vývoj posledních desetiletí.

Snad nejcharakterističtější vyjádřením pojmu móda je oblast oděvu, na níž se budeme mimo jiné právě z tohoto důvodu soustřeďovat i v praktické jazykové analýze bulharských neologismů.

Historie módy se přirozeně z vývojového hlediska prolíná s historií oděvu, který zpočátku sloužil nejdříve hlavně k ochraně, souběžně s jeho vývojem se člověk začal zamýšlet také nad jeho estetickou a stylizační funkcí. Oděv se postupně vyvíjel pod vlivem hospodářských, kulturních a společenských podmínek. V nejširším slova smyslu můžeme k oděvu řadit i tetování, nošení amuletů, vlastnictví totemů, které

mělo bezpochyby symbolický význam.¹¹⁶ Postupně se součástí oděvů stávaly i boty, rukavice, pokrývky hlavy, náramky, prsteny apod. Móda byla ovlivňována všemi možnými faktory, ale pravděpodobně neprobíhala tak závažnými změnami, jak tomu bylo ve 20. století.

Pokud bychom se zaměřili na vývoj módy od konce 19. století, zaznamenáme velmi dynamický proces, který přímo souvisel s vědeckotechnickým rozvojem, dvěma světovými válkami, se změnou společnosti, jejím přechodem od přísné morálky až po dnešní nespoutanost a nevázanost. I když prochází móda bouřlivým vývojem, neustále se vrací k tomu, co už tu jednou bylo, inspiruje se historií a znovuobjevuje zdánlivě zastaralé motivy a nápady.

Móda je přímo svázána s francouzskou „haute couture“. Za jejího zakladatele je ale považován Angličan Charles Frederick Worth (1825-1895), který ovšem působil ve Francii.¹¹⁷ Francie byla považována za Mekku módy a nejen jí, ale i umění (Francie se těšila roli přirozeného centra vkusu a elegance již od 16. století). Tato její přednostní pozice souvisela i s celkovým charakterem francouzského způsobu života. Francouzi již od 16. století inklinovali k městskému rušnému životu, kdežto anglická aristokracie spíše k svým venkovským sídlům. Na módu mělo i vliv náboženské založení Anglie a Francie. Anglie je spojena s protestantskou tradicí, s čímž souvisí nenápadné a konzervativní oblečení. Angličané si nepotrpěli na tolik honosném a okázalém oblečení jako Francouzi. S touto skutečností pravděpodobně souvisí i vedoucí postavení Britů v pánské módě a Francouzů v dámské.¹¹⁸ Spojené státy na konci století kopírovaly evropské modely. Ovšem zavádí se tu mnohem dříve než v Evropě konfekční výroba, která měla velký vliv na rozvoj módy. Módní magazín *Vogue* zde vychází již v roce 1892. Britská verze se objevuje až v roce 1916 a po ní následují i francouzské, německé, španělské a australské verze.¹¹⁹ Nemůžeme ovšem říct, že by Spojené státy na konci 19. století nijak nepřispívaly módě. Jejich přínos spočíval hlavně v zavádění nových technologií a způsobů zpracování textilního vlákna.

Na konci 19. století se do popředí dostává otázka reformy oděvu, jeho funkčnosti, účelnosti a estetiky. Poukazuje se na špatný vliv korzetu na zdraví žen. Objevují se snahy propagovat zásady zdravého moderního způsobu života. Objevují

¹¹⁶ Kybalová, L., Herbenová, O., Lamarová, M.: *Obrazová encyklopedie módy*, Praha 1973, s. 12

¹¹⁷ Máchalová, J.: *Móda 20. století*, Praha 2003, s. 11

¹¹⁸ Zítek, O.: *Lidé a móda*, Praha 1962, s. 58

¹¹⁹ Máchalová, J.: *Móda 20. století*, Praha 2003, s. 25

se první tzv. reformní šaty, které jsou mnohem volnější, částečně inspirovány mužskou módou.¹²⁰

Desátá léta 20. století jsou v Paříži poznamenána příchodem petrohradského baletu (Ballet Russes) Sergeje Ďargileva.¹²¹ Stál naprosto v protikladu ke klasickému baletu. Vyznačoval se hlavně nespoutaností, barevností, exotickými kostýmy, dráždivě surovými dekoracemi a fantastickými sólovými kreacemi. Ďargilevův balet tak nadchl a zapůsobil, že vyvolal změnu nejen v této oblasti, ale i módě. Divadelní kostýmy se přenášely do pařížského světa módy. Ženy snily o harémových kalhotách a tunikách ve tvaru lampových svítidel. Došlo k nezadržitelnému rozchodu s minulostí. Odívání podléhalo vlivu fauvistů, futuristů, stylu art deco. Co se týče umělecké invence, je toto období až do první světové války naprostě výjimečné. Došlo k radikálnímu přehodnocení objemu, hmoty, prostoru a barvy. Pozornost se obrací k Orientu.

Do vývoje oblečení zasáhla samozřejmě i první světová válka. Ženy se zapojují do veřejných prací, pomáhají v lazaretech a to si vyžaduje jednodušší stříhová řešení strohých vojenských stejnokrojů. Zmenšují se klobouky, mizí extravagantní ozdoby a objevuje se odvážná po kolena krátká „válečná krinolína“.¹²²

Americký textilní průmysl, začal v době první světové války zvedat hlavu, ale ještě byl nucen se přizpůsobovat vkusu Francie. Přesto můžeme říci, že válka výrazně pomohla Americe v rozvoji konfekční výroby.¹²³

Dvacátá léta jsou charakterizována demokratizací módy. Projevuje se vliv kubismu, funkcionalismu. Ženy běžně pracují, získávají volební právo a rovnoprávný přístup ke vzdělání, nosí krátké vlasy, sportují. Velkou inspirací se stává film a jeho hvězdy. Paříž je pořád centrem módy. Zbylá Evropa a Amerika pouze reagovaly na to, co vytvořila Francie. Objevení Tutanchamonovy hrobky (1922) přináší egyptský vliv do večerních šatů. Vzrůstá i zájem o černošská etnika hlavně díky černošské tanečnici Josephině Bakerové, která přímo uhranula Paříž. Amerika v tomto směru zůstávala mnohem konzervativnější. Olympijské hry organizované v roce 1924 ve Francii, podpořily zájem o sportovní módu. Významným milníkem v historii designu

¹²⁰ Tylínek, P.: *Základní etapy vývoje oděvní kultury*, Liberec 2004, s. 75

¹²¹ Máchalová, J.: *Móda 20. století*, Praha 2003, s. 27

¹²² Tylínek, P.: *Základní etapy vývoje oděvní kultury*, Liberec 2004, s. 78

¹²³ Máchalová, J.: *Móda 20. století*, Praha 2003, s. 39

a módy byla první výstava dekorativního umění, organizovaná v roce 1925 v Paříži.¹²⁴

Třicátá léta byla poznamenána hospodářskou krizí a hrozbou války. Klesá návštěvnost Paříže, na vývoz oděvů je uvalené vysoké clo, Amerika a Británie vyzývají k nakupování domácích výrobků. Francouzská módní tvorba byla poznamenána krizí, ale v mnohem menší míře než Amerika a Británie, protože byla mnohem méně industrializovaná. Přesto se začíná ve Francii rozšiřovat butiky s konfekčními modely a rozvíjí se spolupráce s průmyslem, aby bylo možno „vysokou módu“ zhotovovat levněji.

V roce 1935 se objevuje nylonové vlákno a s ním i první „nylonky“. Bavlna se začíná upravovat novým způsobem tak, aby se nesrážela tzv. sanforizace, což umožňuje kupovat si bavlněné prádlo přesně na míru a ne větší.¹²⁵ Velký význam začínají mít hlavně hollywoodské filmy. Hvězdy filmového plátna začaly být považovány za ikony, podle kterých se oblékalo, kopírovalo se jejich chování a bylo v oblibě to, co se líbilo právě jim. Hollywoodský svět začal do jisté míry ohrožovat nadřazenost Paříže.

Do oblasti módy je v polovině 30. let definitivně zařazeno i sportovní a příležitostně neformální oblečení, což bylo nepochybně důsledkem zavedení placené dovolené. První pletené elastické plavky se objevily v Americe již v roce 1920.¹²⁶ Teď se jim ovšem zkracují nohavičky a prohlubují výstřihy.

Ve třicátých letech došlo patrně k jednomu z nejtěsnějších spojení umění a módy, jaké kdy dějiny zaznamenaly. Zasloužila se o to hlavně jedna z nejoriginálnějších osobností této epochy Elsa Schiaparelliová. Tak jako se dadaisté vysmívali pojmu „dobré umění“, zesměšňovala Elsa „dobrý vkus“. Do módy hluboce pronikl surrealismus, který umožnil vznik absurdních kombinací nesourodých předmětů a materiálů a který prostor pro individuální tvorbu a fantazii.

V Německu a Itálii se snaží vytvářet oděvy s nacionalistickými prvky, které pak propagují významné osobnosti. Mění se zde ideál ženy, která má zabezpečit pokračování rodu. Vzniká silueta větších boků, rozšířené sukně a zdůrazněného poprsí.¹²⁷

¹²⁴ Tamtéž, s. 47

¹²⁵ Tamtéž, s. 61

¹²⁶ Tamtéž, s. 63

¹²⁷ Tylínek, P.: *Základní etapy vývoje oděvní kultury*, Liberec 2004, s. 83

Čtyřicátá léta jsou hlavně poznamenána válečnými událostmi. Umělci nejrůznějšího ražení opustili Paříž a připojili se k proudu politických a etnických uprchlíků směřujících do Ameriky. Móda je poznamenána válečným nedostatkem, zkracují se sukně ke kolenům, zjednodušuje se střih. V Anglii byly například platné přísné předpisy, kolik látky a na jaké účely se smí použít, oblečení bylo na lístky.¹²⁸

Britští návrháři se snažili uplatnit na americkém trhu. V New Yorku se otvíraly obchody s názvy Buy British (kupujte britské výrobky). Válka napomohla rozvoji výroby konfekčního oblečení. Výroba uniforem s sebou přinesla zlepšení střihů i velikostního systému, propracování konfekčních velikostí.

Po válce dochází opět k rozkvětu haute couture. Mladí se snaží distancovat od svých rodičů nošením jiného oblečení. Na to odpovídají modelové domy otevíráním prvních boutiques, které se orientovaly hlavně na mladou módu. Haute couture se připomíná neobvyklou výstavou tzv. „divadlem módy“. Na dvou stech malých loutkách s minimální spotřebou materiálů prezentovali módní návrháři své umění. Zásadní průlom způsobuje Christian Dior, když v roce 1947 představuje svoji první couture-kolekci.

Koncem 40. let proniká do Evropy americký způsob života. Nejen žvýkačky a „nylonky“, ale i pohodlné pulovry, kvalitní prádlo, barevné kalhoty, široké košile aj. Fenoménem se stávají jeans Leviho Strausse. Velké oblíbenosti se těší T-shirt.¹²⁹

Padesátá léta jsou označována jako poslední desetiletí velké haute couture. Nikdy předtím ani potom neexistovalo tolik samostatných módních tvůrců, kteří svými modely ovlivňovali módu světa.

Rozvoj konfekčního průmyslu, nevyužití zdroje módních inspirací přispěly velkou měrou k tomu, že se začala proměňovat sama struktura módního systému. Mizí časově náročná a drahá řemeslná výroba. Nákladné materiály jako useň, hedvábí, krajky, péče věnovaná detailům a střihu, které byly nerozlučně spojeny s původní couture, se postupně vytrácejí. Couturiéři prosperovali mnohem více díky licencím, prodávaly návrhy pro komerční trh, vyráběli parfémy a doplňky. Evropští výrobci se přizpůsobovali americkému konfekčnímu průmyslu. Zrodil se veletrh modelové konfekce – pret à porter.¹³⁰

¹²⁸ Tamtéž, s. 84, Máchalová, J.: *Móda 20. století*, Praha 2003, s. 75

¹²⁹ Tyllínek, P.: *Základní etapy vývoje oděvní kultury*, Liberec 2004, s. 85

¹³⁰ Máchalová, J.: *Móda 20. století*, Praha 2003, s. 88-9

V žádném jiném období neprocházel oděv tak jasně a v tak krátkém období dramatickými změnami, které by se odehrávaly na pozadí politických zvrátů, jakými byla například studená válka, založení NATO, smrt Stalina, antikoloniální hnutí, raketové lety do vesmíru apod.

Postupně doznívala sláva klobouků a rukavic, bez kterých by se dámy dříve nikam nevydaly. Bylo to způsobeno hlavně používáním natáček, lakových tužidel a nových typů ondulací, kdy se klobouk stával nadbytečným.

Dochází obrovskému rozmachu rockové hudby v čele s Elvisem Presleyem, který se stal idolem. Filmoví herci stáli na stupínku slávy hned vedle něho. Ideál krásy měla také propagovat dětská panenka Barbie, která vznikla právě v této době. Dochází k prolínání hudby a módy. Mladí se svým způsobem oblékání, chování a řeči zásadně staví proti dospělým.

Po létech módní nadvlády Paříže se v 50. letech objevuje pojem vysoké italské alta módy.¹³¹ Vynikají vysokou úrovní řemeslného zpracování, kladou důraz na detail a kvalitní doplňky. I přes luxusní vzhled je tato italská móda dostupná i středním vrstvám. Přicházejí s nápadem potištěných blůz a žerzejových šatů.

Šedesátá léta jsou obdobím nových svobod, zhroucení morálky, autority dospělých a disciplíny. Mladí se vymaňují z vlivu rodičů a vytvářejí svou vlastní kulturu. Je objevena antikoncepční pilulka, idolem se stávají Beatles, vzniká hnutí hippies, zuří válka ve Vietnamu, první člověk vystupuje na Měsíc. Móda se zaměřuje hlavně na tyto mladé rebely. Opět dochází k propojení s výtvarným uměním, stylem op-art, který se vyznačoval optickými efekty tenkých linek a kruhů, jimiž byly potiskovány látky, a pop-art.¹³²

Anglie se obrací proti vznešené francouzské haute couture. Začíná se prodávat laciné oblečení, na kterém není tak důležité, jak kvalitně je ušito, protože je určeno jen na chvíli. Začínají se rozmáhat second-handly, kde nakupuje i movitější klientela. Do centra pozornosti se dostávají nohy a s nimi minisukně jako nástroj jejich obdivu. Anglie udává směr módě. Zrodilo se oblečení unisex společné pro muže a ženy. Styl hippies se dostává do Evropy prostřednictvím salónů. Až později proniká na ulici. Stávají se oblíbenými etnické kultury, do šatníku se dostávají

¹³¹ Tylínek, P.: *Základní etapy vývoje oděvní kultury*, Liberec 2004, s. 87

¹³² Máchalová, J.: *Móda 20. století*, Praha 2003, s. 108

kalhoty peruánských gaučů, afghánské vyšívání kazajky, indická Ghándí saka a materiály, výšivky lidových krojů.¹³³

V šedesátých letech se trvalého uznání dostává italské módě. Přinesla novou linii, barevnost, čerpala z řemeslných tradic své země. Kromě Říma a Florencie se centrem stal i Milán. I Amerika reagovala na nové módní tendence. Vzhledem k její rozloze a objemu trhu nebyly ovšem přijaty tak rychle.

Sedmdesátá léta si libovala v nevkusu a kýči. Haute couture ztratila vůdčí postavení. Vše je dovoleno, míchá se a kombinuje. Začíná ohlížení zpět. Návrháři se inspirovali 20.-30. lety a 40.-50. lety. Nejtypičtějším oblečením jsou džíny. Diskotékové šílenství s sebou přineslo pružné legíny z vlákna lycra. Do módy zasahuje estetika punku, kterého se okamžitě ujímá průmysl. Ropná krize umožňuje získat novou zámožnou klientelu z Blízkého východu, která si drahé modely může koupit a udržet tak haute couture při životě. Pařížská luxusní konfekce si udržuje na trhu stále důležité postavení, přestože móda má stále zřetelnější mezinárodní charakter. Hlavními centry vedle Paříže se stávají i Londýn, Milán, New York a Tokio.¹³⁴

Osmdesátá léta jsou ve znamení chamtivosti, nenasytnosti, půvabu bankovnictví. Do popředí se dostává konzum. Kultura se stala průmyslem a móda náboženstvím, kterému nebylo nic svaté. Slovo „designer“ se stalo zaklínadlem. Symbolem se stávají „yuppies“ (young urban professionals).¹³⁵ Jsou to mladí muži s velkými příjmy, svobodní, ochotní obklopovat se přepychem, za který utráceli nemalé peníze. Stoupá touha být fit. Pro muže i ženy je nezbytný aerobik a bodybulding.

Móda již nediktuje, ale mluví se o módních náladách a inspiracích, kdy si každý vybírá podle svého vlastního uvážení a potřeb. V reklamách se silně uplatňuje erotika. Móda se uvolňuje, stává se více dekorativní, atraktivní a fantastická. Móda je pod vlivem černošské hudby a etnické módy. Diskotéky ovládá hiphop, rap, house music a taneční styl breakdance.¹³⁶ Pro tyto taneční kreace je nutný pohodlný oděv – volné kalhoty s hlubokými rozkroky, tenisky, baseballové čepice s kšiltlem dozadu.

Společnost je zasažena nemocí AIDS, výbuchem atomové elektrárny v Černobyli. Probouzí se nový vztah k životnímu prostředí, ekologii a zdravému

¹³³ Tylínek, P.: *Základní etapy vývoje oděvní kultury*, Liberec 2004, s. 89

¹³⁴ Máchalová, J.: *Móda 20. století*, Praha 2003, s. 119-23

¹³⁵ Tamtéž, s. 136

¹³⁶ Tylínek, P.: *Základní etapy vývoje oděvní kultury*, Liberec 2004, s. 92

způsobu života. Končí kult přepychu, přehodnocují se lidské potřeby. Protestuje se proti oděvům z pravých kožešin.

Poslední desetiletí 20. století se otevřela hranice mezi Východem a Západem. Rozvíjí se počítačová technika a zrychluje se životní rytmus. Opět se objevují válečné konflikty – válka v Kuvajtu a Iráku. Dochází k migraci obyvatel rozvojových zemí, nastávají ekologické katastrofy, úspěšně proběhlo první klonování zvířat, šíří se používání internetu.

Objevují se nové syntetické materiály, které se snaží docílit maximální funkčnosti oděvu. Šíří se Americký trend pronikání sportovních prvků do módy. Trendem je i minimalistický styl, který se spokojuje s jednoduchou elegancí, pouhými kusy oděvů tzv. basics. Paříž se dostává na vedlejší kolej. Začíná se v plné míře uplatňovat globalizace. Díky reklamě se idoly stávají topmodelky. Vzrůstá zájem o plastické chirurgy, image-makery, ale třeba i o psychoanalytiku. Móda je inspirována vším možným a mění se tak rychle, že na nějaké snahy o trendy není čas.¹³⁷

Kromě těchto zmiňovaných oficiálních trendů existuje také móda ulice a jejích specifických subkultur, které se točí zády k společenským konvencím a vyjadřují nesouhlas s danou morálkou a řádem. Tyto skupiny jsou pozoruhodně rozmanité a také jsou úzce spjaty s hudbou. Můžeme zmínit beatníky z 50. let, kteří jsou přívrženci moderního jazzu, dále z pozdějšího období rockeři, folkaři aj. Významné je hnutí hippies, stranou nezůstávají ani surfaři, punkeři, gothové, skaters, techno. Každá skupina se vyznačuje svým osobitým stylem v oblékání.

V souvislosti s koncem tisíciletí všudypřítomná nostalgie souvisí s obnovováním stylů. Neo-mods, neo-teds, neo-hippies či neo-punk bývají přímo posedlí historickou přesností.¹³⁸ Objevují se ovšem i tací jedinci, kteří přecházejí od jednoho stylu k druhému. Jeden den jsou příznivci punk, druhý den goth, mixují oblečení i hudební styly. Vynalézavosti a osobitosti v oblékání příslušníků subkultur se rafinovaně zmocnili módní tvůrci.

¹³⁷ Tamtéž, s. 93-4

¹³⁸ Máchalová, J.: *Móda 20. století*, Praha 2003, s. 164

5. Neologismy v módě

V minulé kapitole jsme se zabývali vlivy, které přímo působily na vývoj módy a ovlivňovaly její směr. Kromě umění, zásadních společenských a politických změn byl nezanedbatelnou složkou také vědeckotechnický pokrok, který přispěl hlavně vývoji nových materiálů a výrobních postupů. Všechny tyto změny byly doprovázeny samozřejmě potřebou nové jevy a styly pojmenovávat. Můžeme říct, že dominantna Francie od 16. století silně zapůsobila na módní terminologii, později se projevoval i vliv anglický, italský apod.

V naší práci jsme se snažili zaměřit na neologismy v módě v bulharském prostředí. Materiál jsme čerpali hlavně z internetových stránek, přičemž je doplněn i sondou do bulharských tištěných časopisů o módě. Internet jsme si vybrali hlavně pro jeho dostupnost, co se informací týče. Je to zcela výjimečný fenomén dnešní doby, který můžeme právem považovat za nevyčerpatelnou studnici informací. Lze se současně setkat s názory, že je to fenomén, který využívá hlavně mladší generace, avšak realita je taková, že i obyvatelstvo ve středním či dokonce pokročilejším věku si na internet jako na rychlý, moderní a bohatý zdroj informací i zábavy začíná pomalu zvykat. Je možno předpokládat, že se internet postupně stane nenahraditelným pomocníkem prakticky pro všechny věkové skupiny obyvatelstva, a to i s ohledem na skutečnost dostupnosti internetu, jejíž nabídka a možnosti se neustále rozšiřují. Internet využíváme přirozeně také z toho důvodu, že jako moderní a rychle se vyvíjející médium reflektuje nejnovější tendence a jevy přirozeně také v daném jazyce.

Pokud budeme specifikovat přesně internetové stránky, z kterých jsme čerpali, jedná se o stránky určené především pro ženy – <http://fashion.bg>, www.az-jenata.com, <http://rozali.com>, www.fashion-style.net a přirozeně také stránky internetových obchodů s oblečením – www.papagal.net, www.levbg.com, <http://911.bg>, www.drehibg.com, <http://flirt.delfina.bg>. Časově můžeme články na internetových stránkách vymezit obdobím od roku 2004 dodnes. Takto získané údaje byly ještě doplněny tištěnými časopisy z průběhu roku 2007 – materiál jsme v tomto smyslu excerpovali z časopisů Elle, Червило, Журнал за жената, Moda. Celkově můžeme ovšem říci, že informace jsou čerpány zejména z internetových stránek. Nezaměřovali jsme se pouze na dámské oblečení a vše, co s tím souvisí, ale

přesto je zjevné, že termíny související s mužskou módou jsou zastoupeny v mnohem menším měřítku. Je to dáno hlavně tím, že jsme čerpali z materiálů určených především pro ženy. Získaný materiál jsme porovnávali se slovníkem cizích slov *Речник на чуждите думи в българския език*, София 1982, slovníkem bulharského jazyka *Речник на българския език*, том 1-12, София 1977, výkladovým slovníkem Андрейчин, Л., Георгиев, Л. a kol.: *Български тълковен речник*, София 2005 a slovníku neologismů Пернишка, Е., Благоева, Д., Колковска, С.: *Речник на новите думи и значения в българския език*, София 2003 a Антонов, Н.: *Речник нови и най-нови думи в българския език*, София 1994.

Snažili jsme se také zjistit, zda existuje nějaký zásadní rozdíl mezi materiálem získaným z internetu a tím z časopisů. Musíme konstatovat, že jsme nezaznamenali, žádné výrazné rozdíly, co se termínů týče, použitého písma (latinka a cyrilice), používání cizích slov v originále (převážně anglických), či četnosti získaného materiálu. Situace je v podstatě v obou médiích stejná, proto jsme se této otázce dále nevěnovali.

Získaný materiál jsme zpracovávali podle různých kritérií, kdy jsme přirozeně vycházeli z předcházejících teoretických kapitol, jež se snažily definovat neologismy z hlediska jazykovědného a sociolingvistického. .

5.1. Tématické rozdělení

Neologismy v módě můžeme rozdělit do několika skupin podle toho, které oblasti módy se týkají. V podstatě je možno říci, že neologismy se objevují ve všech sférách oděvního průmyslu, ať už se jedná o výrobu, název samotného oděvu či jeho prodej. Samozřejmě sem můžeme zahrnout i související odvětví, která s módou úzce souvisejí, jakými jsou kosmetika a životní styl. Těchto dvou skupin jsme se ovšem dotkli jen okrajově, protože naším cílem bylo hlavně udělat sondu do módní terminologie.

Získaný materiál můžeme rozdělit do následujících oblastí – části oblečení; materiál, střih oděvu, vzory látek a barvy; termíny týkající se obecně módy, modelingu a obchodu s ním spojeným; styl odívání; módní doplňky; kosmetika a životní styl.

První oblastí, kterou se budeme zabývat, je oděv a jeho části. Největší počet termínů jsme zaznamenali u svrchního oděvu (*бермуди, бомбър, еко болера, парео, термоклин, тишърт, уиндстопер, „хай тек“ якета, пола тип амфора, пола тип лале, bubble skirt, кринолин тип парашут, панталони тип „гаучо“*). Druhou významnou skupinou je spodní prádlo (*боди, боксер, боксер-прашка, боксерки, бюстие, прашка, P-Up сутиен, хипстер*). Poslední nejméně zastoupenou skupinou je obuv (*балеринки, платформи, получехъл-полусъндал, пантофките тип „балерина“*). Tyto nové názvy bychom mohli spojit se vznikem nových materiálů (*термоклин*), snahou vytvořit oblečení co nejpohodlnější pro svého uživatele (*бермуди, „хай тек“ якета*) a samozřejmě také s faktem, že žena má snahu se oblékat sexy a přitažlivě pro muže (*P-Up сутиен, прашка*).

Od samotného oděvu samozřejmě nemůžeme oddělit materiál, ze kterého je vyroben, jeho střih a barvu, vše dohromady vytváří nerozlučný celek. Materiál je spojen s vědeckotechnickým pokrokem, dochází k vyvíjení nových vláken, povětšinou syntetických, která se snaží vytvářet oděv pohodlnějším (*ликра, стреч, еластан*). Stranou ovšem nezůstávají ani přírodní materiály, ke kterým se móda vrací (*деним, модал, органза*). K tvorbě oděvu patří i tvorba střihu a různých speciálních efektů, které činí oděv zajímavějším (*фру-фру, джобове тип мех, (закръглени) върхове тип "сладки-60-те-тип-блондинка", фешъндайъл*) a přitažlivějším (*юндърбра ефект, пуш-ъп ефект*). V oblasti vzorů a potisků látek se nám mnoho neologismů nepodařilo nalézt (*анималистични принтове, батик, етно-мотиви, флорални мотиви*). Nejzajímavější skupinou jsou ovšem barvy, kde se vedle tradiční škály barev (*екрю*) objevují i substantiva, která charakterizují určitou barvu (*коноп, бреза, кестен, шафран, мента, капучино, зебра, framboise, fanta, caramel, anice*). Můžeme nalézt i kombinaci přídavného jména označující tradiční barvu a substantiva nebo adjektiva, které charakterizuje část přírody (*винено червен, вишнево червен, розова креда, зелена върба, тибетско червен, ябълково зелено, ethnic beige*) nebo kombinaci přídavného jména, které nevyjadřuje klasickou barvu, a substantiva (*коралова пудра*). Tyto názvy jsou inspirované přírodou a její rozmanitostí barevných odstínů.

Móda, jako obecný termín, modeling a módní obchod je další téma, do kterého můžeme přiřadit náš získaný materiál. S termínem móda souvisí termíny jako *фешън, имидж, лице, моден марафон, от-котюр, етно модата, седмицата на модата, dressuram*. Nezanedbatelnou částí je i modeling a s ním

související profese (*супер модел, кастинг, моделка, топмодел, стилист, топдизайнерка*). Do této skupiny můžeme zařadit i přídavná jména charakterizující vzhled někoho nebo něčeho (*шикозен, суперлуксозен, атрактивен*). Z obchodní oblasti, která přímo souvisí s módou, jsme zaznamenali tyto neologismy *бутик, бутиков, деним-марки, лейбъл, шопинг точки, шоу рум*. Některé z uvedených termínů bychom mohli zařadit spíše do ekonomické oblasti a ne k módě, ale vzhledem k tomu, že móda a obchod jdou nerozlučně vedle sebe, dovolili jsme si je zmínit i v této práci.

Další oblastí je módní styl, který je charakteristický pro určité časové období nebo pro určitou skupinu - *готически, милитари/"милитъри" стил, ърбън стил*. Kromě terminologie týkající se vyloženě módního stylu jsme zaznamenali i neologismy týkající se názvů určitého druhu oblečení, podle toho, kde a za jakou cenu se prodávají *винтидж (облеклото), дрехи втора ръка/дрехи втора употреба, кежуал дрехи, outlet*. Tyto termíny charakterizují návrat k tomu, co už jednou bylo módní, snahu nabízet značkové zboží za levnější ceny či využívat v módě i starší obnošené oblečení.

Nezanedbatelnou součástí každého oděvu jsou módní doplňky, které mohou být nejrůznějšího charakteru od kabelek, klobouků, šálů až po šperky (*бизнес-аксесоари, кейс за лаптоп, корсет-колани, пиърсинг*). Zde je móda spojena s čistě praktickým prvkem jako u termínů *бизнес-аксесоари, кейс за лаптоп*. Je to způsobeno tím, že dnes je žena představovaná jako úspěšná, podnikající, ambiciózní a tudíž spojena se svou profesí mnohem těsněji.

Poslední skupinou, kterou se budeme zabírat je kosmetika a životní styl. Termíny týkající se této oblasti jsou zde zmíněny jen okrajově, protože by vydaly na samostatnou práci. Vzhledem k tomu, že s módou jsou také nerozlučně spojeny, představíme je alespoň částečně. Kosmetika je spojena hlavně s novými a dokonalejšími metodami péče o tělo a pleť (*епилатор, лазерната епилация, фотоепилатор, фотоепиляция*). Další částí, kterou bychom mohli nějakým způsobem blíže specifikovat, je vše to, co souvisí se zkrášlováním obličeje a těla (*бронзант, бяла козметика, коректор, макияж, ноктопластика, фон дьо тен*). Objevují se také názvy profesí, které se kosmetikou zabývají (*козметолог, топ гримьор, топ гримьорка*). Životního stylu, který je zaměřen hlavně na zdraví a správnou výživu, se týkají např. *лайфстайл, фитнес*.

5.2. Slovnědruhové zařazení

V celkovém úhrnu se nám podařilo získat 126 neologismů, které bychom mohli rozdělit do skupin podle jednotlivých slovních druhů. Nejproduktivnější skupinou v tomto ohledu jsou podstatná jména, která představují 80 % získaného materiálu (jde o 100 výrazů: *бермуди, боксер, бомбър, бронзант, деним, дизайнер-бижутер, еко болеро, еластан, кастинг, козметолог, ликра, моделка, парео, ретро-комплект, стилист, стреч, стринг, термоклин, тишърт, тренчком, фотоепилатор, хипстер*). Můžeme je přiřadit jak k rodu mužskému (*тренчком, хипстер, тишърт, кастинг, стилист, деним*), tak i k rodu ženskému (*ликра, моделка, органза, топ гримьорка*) a střednímu (*боди, парео, бизнесоблекло, бюстие, лице*). Část ze získaného materiálu má jak číslo jednotné, tak i množné - *бутик, -ци; еко болеро, -а; епилатор, -и; корсет-колан, -и; моделка, -и; стилист, -и; термоклин, -и; топмодел, -и; фотоепилатор, -и; „хай тек“ яке, -та; боди, -та*). Setkáváme se ovšem i s podstatnými jmény, která mají pouze číslo jednotné (*ликра, пиърсинг, деним, стреч, прет-а-порте*) nebo pouze číslo množné (*боксерки, мини-бикини, монокини, платформи*). Zcela běžně jsou substantiva spojována s postpozitivním členem dle zásad bulharské gramatiky (*топдизайнерката, фотоепилацията, топмоделът, стайлингът, каубойките, топмоделите*).

Druhou významnou skupinou jsou přídavná jména, která představují 18 % získaného materiálu (jde o 24 výrazů: *анималистичен, атрактивен, графити-интересни, екрю, имиджов, милитари/милитъри, суперлуксозен, ултра мини, ултра къси, флорален*). Rodem a číslem se přizpůsobují podstatnému jménu, s kterým se spojují (*флорални мотиви, атрактивно допълнение, имиджови концепции*). Při spojení s podstatným jménem přijímají i příslušný postpozitivní člen dle gramatických pravidel (*флоралните аксесоари, бутиковото отношение, хитовите модели*). Stranou nezůstává ani stupňování přídavných jmen (*най-атрактивни нови цветове*). Kromě už zmíněných příkladů se setkáváme i se slovy, která mají funkci přídavných jmen, ale jejich tvar je neměnný (*фешън топ модел, фешън прическа, фешън студио, хай тек якета, хай тек материите*).

Kromě jednoslovných výrazů se v našem materiálu vyskytují i sousloví, která se skládají z kombinace adjektiv a substantiv (*бяла козметика, моден маратон*),

číslovek a substantiv (*втора рѣка, втора употреба*) nebo dvou substantiv (*седмицата на модата*).

V celém zkoumaném materiálu se nám podařilo nalézt pouze jedno sloveso (*dressирам*) a jedno příslovce (*лежерно*). Sloveso je plnovýznamové a nezvratné, spadající do třetí skupiny časování (*сегашна основа на а, я*).

5.3. Rozdělení podle vzniku neologismů

Tuto kategorii členění neologismů rozdělíme podle jednotlivých slovních druhů, u nichž se budeme zabývat tvořením slov, přejímáním z cizích jazyků a kalkováním.

Nejdříve se zaměříme na **tvoření podstatných jmen** a to jak morfologické, tak i nemorfologické. Zaměříme se na genetický aspekt vzniku nových pojmenování. Ze zkoumaného materiálu se nám podařilo získat substantiva, která jsou tvořena pomocí derivace, kompozice nebo sémantickým tvořením slov.

Podstatná jména tvořená pomocí derivace nejsou příliš početná. Setkáváme se s substantivy, která spadají do kategorie modifikační, kdy dochází k doplnění obsahu základového slova novým znakem. Jedná se o substantiva, která vytvářejí ženský rod od substantiv mužského rodu za pomoci přípony *-ка* (*модел-ка*).

U dalších příkladů je přípona *-ка* ve funkci derivačního morfému: *каубойка* - kovbojský klobouk, *боксерки* (*боксер-ка – боксер-к-и*) - druh spodního prádla, u tohoto příkladu je tvar ještě v množném čísle.

Dále sem spadají deminutiva tvořená také pomocí přípony *-ка* - *балерин-ка* (od *балерина*), tento příklad se užívá pouze v množném čísle (*балеринки*). Význam je zde také posunut – nejedná se o malé baleríny, ale o druh bot.

Velmi produktivní je skupina slov tvořená pomocí afixoidů a to prefixoidů *бизнес-, еко-, етно-, микро-, мини-, моно-, ретро-, супер-, термо-, топ-, фото-* (*бизнес-аксесоари, бизнесоблекло, еко болеро, етно модата, етно-мотив, микро-комплект, мини-бикини, ретро-комплект, супер модел, термоклин, топ гримьор, топдизайнерка, топмодел, фотоепилатор*). Prefixoidy se se slovotvorným základem spojují přímo (*бизнесоблекло, термоклин, топмодел*), pomocí pomlčky (*бизнес-аксесоари, етно-мотив, ретро-комплект*) nebo stojí zcela odděleně (*еко болеро, супер модел, топ гримьор*). Všechny zde uvedené

prefixoidy jsou cizího původu. Druhý komponent, se kterým se spojují je buď domácího původu (*бизнесоблекло*) nebo cizího původu, který už ve slovní zásobě existuje (*моддизайнерка*) nebo je nově přeжат (*фотоепилатор*). Pokud se tyto tvary pojí se členem, stojí na konci celého tvaru (*моддизайнерката, фотоепилаторът*).

Ve zkoumaném materiálu se nám podařilo nalézt pouze jeden příklad tvořený pomocí sufixoidu a to *-лог* (*козметолог*). Při spojování obou komponentů je použit interfix *-o-*.

Další skupinou jsou substantiva tvořená skládáním (kompozicí). Jsou vytvořena ze dvou komponentů spojených pomocí interfixu *-o-* (*нокт-о-пластика*) nebo bez něho (*фешъндетайл*). Často jsou spojovány pomlčkou (*боксер-прашка, деним-марка, дизайнер-бижутер, корсет-колан, получехъл-полусъндал*). Mají mezi sebou vztah determinační (*деним-марка*) i koordinační (*дизайнер-бижутер*). Spojovány jsou buď komponenty již existující ve slovní zásobě (*дизайнер-бижутер*) nebo komponent existující ve slovní zásobě a komponent nově přeжатý (*деним-марка*).

V našem materiálu je nemalou měrou zastoupeno i sémantické tvoření neologismů. Setkáváme se s jednoslovnými výrazy (*лице* – kromě významu obličej; osoba; povrch; také reklamní tvář, *прашка* – kromě významu prak; kaloun, tkanice; také druh spodního prádla s vykrojenou zadní částí, *стилист* – kromě významu literární stylist; také módní stylist, *платформи* – kromě významu rampa; plošina; základna; také boty na klínu, *коректор* – kromě významu člověk opravující texty; také kosmetický přípravek sloužící k zamaskování vad pleti), které získávají nový význam.

Stranou ovšem nezůstávají ani slovní spojení, např. *бяла козметика, моден маратон, моден гуру, молив-пола, върхове тип “сладки-60-те-тип-блондинка“, джоб тип “мех“, елегантност тип Алфред Хичкок, кринолин тип парашут, панталони тип “гаучо“, пантофки тип “балерина“, пола тип амфора, пола тип лале, P-Up сутиен, пуш-ъп ефест, стил Лолита, уондърбра ефект, шапка тип “поцальонска“, шапка стил “момчето от пекарната“, хай тек якета*. U zmíněných příkladů si můžeme povšimnout spojování dvou komponentů, které už existují ve slovní zásobě (*бяла козметика*) a komponentů, které existují ve slovní zásobě a komponentů nově přeжатých (*P-Up сутиен*). Slovní spojení jsou sestavena ze dvou (*моден маратон*) nebo z více komponentů (*елегантност тип Алфред Хичкок*). Velmi aktivní jsou slovní spojení, ve kterých je uvedeno substantivum

označující oblečení a atribut, který blíže dané substantivum specifikuje (*джоб тип “мех”, шапка тип “поцалъонска”, панталони тип “гаучо”*). Jednoslovné pojmenování neurčuje vzhled oblečení, jeho tvar, pro jakou příležitost je určeno, jeho zařazení k určitému druhu oblečení (*пола, панталони, шапка*), proto se spojuje s přívlastky shodnými či neshodnými, aby se lépe vystihl charakter oblečení (*пола тип амфора, панталони тип “гаучо”, шапка стил “момчето от пекарната”*). Stejný typ tvoření se vyskytuje také ve spojení se slovy jako *елегантност* (*елегантност тип Алфред Хичкок*), *върхове* (*върхове тип “сладки-60-те-тип-блондинка”*), *стил* (*стил Лолита*).

Nejvíce zastoupeným druhem vzniku nových pojmenování je přejímání slov z jiných jazyků. V našem případě převládají slova z angličtiny (*хипстер, фитнес, уиндстопер, тренчкот, тишърт, стринг, боди, боксер, пиърсинг, outlet, стайлинг, стреч, стринг, суитчър, топ, лейбъл, легинс*), ale zaznamenali jsme i slova z francouzštiny (*бутик, бюстие, епилатор, ликра, макияж, от-котюр, прет-а-порте, фон дьо тен*), italštiny (*бронзант*) a malajštiny (*батик, парео*). V převážné většině případů dochází k transkripci příslušného slova do bulharštiny, ale setkali jsme se i s použitím slova přejatého v původním tvaru, tj. v latině (*outlet, extra volume*).

Zaznamenali jsme i několik příkladů kalkování *молив-пола* (odpovídá anglickému výrazu *pencil skirt*, ve zkoumaném materiálu byl nalezen i anglický tvar psaný latinkou), *пола тип “балон”* (odpovídá anglickému *bubble skirt*, stejně tak jako u předchozího příkladu se objevují v materiálu obě varianty), *седмицата на модата* (odpovídá anglickému výrazu *fashion week*), *шопинж точки* (odpovídá anglickému výrazu *shopping points*, v tomto příkladě jde částečně o slovo přejaté a částečně kalk). U všech uvedených příkladů dochází ke kalkování z angličtiny.

Пřídavná jména, kterých jsme v našem materiálu našli málo, jsou tvořena hlavně za pomoci derivace a kompozice. Získané příklady derivace spadají do transpoziční skupiny, kdy došlo ke změně kategoriálního zařazení pojmenovaného jevu. Při derivaci je základový tvar přejatý komponent, k němuž se dodává bulharská přípona. V našich příkladech se vyskytly tyto dvě přípony *-ен, -ов* (*анималистичен, атрактивен, бутиков, имиджов, флорален, хитов, шикозен, холограмен*).

Při kompozici jsme se setkali se spojením přejatého a domácího komponentu, které byly spojeny pomlčkou (*графити-интересен*). Aktivní zde byly i afixoidy a to prefixoidy *супер-, ултра-* (*суперлуксозен, ултра мини, ултра къси*). Zde byly

oba komponenty spojeny přímo nebo se naopak psaly zvlášť. Afixoid je zde cizího původu, druhý komponent buď domácího původu nebo cizího, který se ovšem ve slovní zásobě již nějakou dobu vyskytuje.

Zaznamenali jsme i příklad sémantického tvoření přídavných jmen, kdy došlo k přenesení významu (*готически*). Nejde zde o výraz související s architekturou – gotickým slohem, ale s hnutím gothic. Přívrženci tohoto hnutí navazují na tradice romantických spisovatelů v čele s G. Byronem. Vyznávají černou barvu, černý humor, hraný smutek. Oblékají krajky, samet, korzety, šperky s náboženskou tematikou.¹³⁹

U přídavných jmen jsme zaznamenali přejatá slova z angličtiny (*винтидж, dark, кежуал, милитари/милитъри, фешън, ърбън*) a jedno z francouzštiny (*екрю*). Stejně tak jako u podstatných jmen zde dochází k transkripci, ale objevíme i slova v původním tvaru, tj. psaná latinkou (*dark*). Slovo *фешън* se objevuje ve funkci přídavného jména (*Коя е фешън прическата на годината?*), ale i podstatného (*Агенция Ивет Фешън*). U slova *милитари* jsme zaznamenali nejednotnost v transkripci *милитари* i *милитъри*.

U **slovesa**, které jsme v našem materiálu objevili (*dressupам*), dochází ke kombinaci derivace a přejímání slov. Základ slova *dress-* je přejat z angličtiny. k němu je přidán čistě bulharský sufix *-ирам*. Zároveň si můžeme povšimnout toho, že kořen slova není transkribován, ale užit v původní podobě, tj. v latince.

Tvar **příslowce** *лежерно* odpovídá tvaru přídavného jména ve středním rodu, tzn. že přídavné jméno je zde ve funkci příslowce. Základ slova je přejat z francouzštiny a k němu je dodán bulharský sufix. Kombinuje se zde opět přejímání a derivace.

5.3. Latinizace bulharštiny

V našem materiálu jsme zaznamenali časté používání latinky. Latinka se používá při označování názvů módních značek a tvůrců (*Atelier SIMON, Swarovski, „Astella”, Essential, Chanel, Etam, Valentino, Ungaro, Christian Dior, “Studio Nadin Style”*), názvy kosmetických přípravků a značek (*Avon, Pantene, L’Oreal, Wellaflex 2-Day Volume mouse, Max Factor Flawless Perfection make-up, Max*

¹³⁹ Tylínek, P.: *Základní etapy vývoje oděvní kultury*, Liberec 2004, s. 97

Factor Silk Gloss Sheer Frost in Twinkling Pink/Strawberry Frost, Max Factor Lash Lift Mascara), názvy módních kolekcí ("*Living The Dream*", "*Allure*", "*Silk Touch*", "*Voyage*", "*Exetique*", "*Confidences*", "*Glamour*", "*Croisiere*", "*Cocktail*", "*Détente*", "*Freizeit*"), časopisů (*Elle*, *Moda*, *Vogue*, *Harper`s Bazaar*, *Glamoure*), soutěží a módních přehlídek (*Best model of Bulgaria*, *Best model of Europe*, *Sarajevo Fashion Week*, "*Fashion Rise*"), některá přejatá slova jsou užívána v původní podobě (*outlet*).

Názvy módních značek se užívají převážně v latince, můžeme se ovšem setkat i s jejich verzí v cyrilici, např. *Триумф* – *Triumph*, *Шанел* – *Chanel*, *Астела Ателие* – „*Astella*“, *Армани* – *Armani*. S oběma variantami se můžeme setkat dokonce v jednom článku. Stejná situace se týká i tvůrců, kteří mají něco společného s módním průmyslem, např. fotografka *Тран Ба Ванџ* – *Nicole Tran Ba Vang*, s oběma variantami se opět setkáváme v rámci jednoho článku. Ve většině případů se uvádí módní značka v latince, ale módní tvůrce, podle kterého je značka pojmenovaná, v cyrilici, např. *Армани* – *Джорджо Армани*, *Dolce&Gabbana* – *Доменико Долче, Стефано Габана*.

Také u módních soutěží a přehlídek se setkáváme s názvy paralelně v latince i cyrilici, např. *Fashion Rise* – *Изгряваща мода*, *Super model* – *Супер модел*.

Kromě názvů módních značek, kosmetiky, soutěží atd. se v bulharštině objevují i výrazy, které jsou čistě přejaté v původní podobě, např. *in the pink*, *must-have*, *beauty mix*, *white gold*, *jewellery*, *haute couture*, *fashion guide*. Kromě takto přejatých slov se setkáváme i s kombinací latinky a cyrilice v rámci jednoho slova či slovního spojení, např. *dressupам*, *dark зелено*, *тъмно сарписино*, *EU дефиле*, *UV-светлина*, *UV-защита*, *PR-материали*.

Lze tedy konstatovat, že v souhrnu naší analýzy získaného materiálu zaujme jistě kombinace latinky a cyrilice v rámci jednoho slova či sousloví jako nejvíce specifický a diskutabilní prvek současných tendencí v jazyce (nejen v oblasti módy). Jak již bylo řečeno, představuje *otázka písma* jeden ze stěžejních problémů současné jazykové situace bulharštiny, která rovněž v pestrých kontextech naznačuje i všeobecně pojímané tendence bulharského jazyka.

Cílem této kapitoly tedy byla snaha klasifikovat získané neologismy, jež byly rozděleny do několika skupin podle vzniku, témat, kterým se věnují, a v neposlední řadě podle slovních druhů. Po všech stránkách je patrný výrazný vliv latinky bez rozdílu, zda se jedná o tištěné verze módních časopisů či o jejich elektronická

(internetová) vydání. Je nutno podotknout, že se v hojně míře objevují v oblasti módy nová slova či slovní spojení, jež přicházejí z angličtiny a francouzštiny.

V neposlední řadě je rovněž nutno připomenout skutečnost určité časově omezené platnosti výsledků naší práce, jíž jsme si plně vědomi. Oblast módy, rozvíjející se v naší přímé současnosti, neustále podléhá novým trendům a tendencím, což je jednoznačně reflektováno také v jazyce. Rychlé změny a střídání popisovaných fenoménů tedy doprovází přirozeně rovněž velmi rychlá záměna s nimi spjaté aktuální slovní zásoby. Výsledky naší práce a jejich platnost jsou v tomto smyslu jen dočasné.

6. Slovník neologismů

А

анималистичен (принт) – vztahující se ke zvířatům; *Класиката с анималистични принтове вече съживелства с всекидневни облекла и аксесоари в стил сафари, а фееричните поли и атрактивните бижута събират ярките краски, напомнящи за културата на различни племена от Африка. Elle*

атрактивен – (z lat. přes ang.) atraktivní, to co přitahuje pozornost, budí zájem; *Tribal Trace – съчетание между ретро-сафари и африканска орнаментика в рафинирано облекло с атрактивни детайли. www.az-jenata.com*

Б

балеринки – dámské boty s kulatou špiškou a bez podpadku, inspirované obuví baletek; *Ниските “балеринки“. <http://rozali.com>*

батик – (z malajštiny) batik, technologie barvení látek za pomoci vosku, pocházející z ostrova Jáva; *Същото важи и за типичната цвetoва комбинация синьо/тюркоаз/зелено в модели, изработени по технологията батик или напомнящи водни мотиви. <http://fashion.bg>*

бермуди – (z ang. bermuda shorts) lehké letní kalhoty dlouhé ke kolenům, obvykle z barevné látky; *Единствено за изработката на плажните бермуди са използвали бързосъхнещи синтетични материали. www.az-jenata.com*

бизнес-аксесоари – doplňky businessmanů, jako např. tužky, diáře; *Ето това са безценните съвети на популярната марка за бизнес-аксесоари. Moda*

бизнесоблекла – oblečení businessmanů – kostýmu, obleky; *Цонка Петрова представи за “Микстар” колекция прет-а-порте дамски бизнесоблекла, а сватбен салон “Лита” – изваяна колекция висша мода сватбени рокли на Марияна Макавеева, които изправиха на крака хилядната публика в Босненския културен център. www.az-jenata.com*

бикини тип “боксерки”- bikiny ve tvaru boxerek; *Бикините са или тип “прашки”, за добре очертано и стегнато дупе, или тип “боксерки”, но дантелени или сатенени, които също са много секси. www.az-jenata.com*

бикини тип "прашки"- bikiniy ve tvaru kalhotek tanga; *Бикините са или тип "прашки", за добре очертано и стегнато дупе, или тип "боксерки", но дантелени или сатенени, които също са много секси.* www.az-jenata.com

biofashion – (z ang.) bio móda; *Biofashion – мода на бъдещето.* <http://rozali.com>

боди – (z ang. body - tělo) sportovní oblečení bez nohaviček, přiléhající k tělu, které se může nosit i jako spodní prádlo; www.levbg.com

боксер – (z ang. boxer shorts – boxérské krátké kalhoty) krátké sportovní kalhoty s nohavičkou; mužské spodní prádlo stejného tvaru; www.levbg.com

боксер-прашка – dámské spodní kalhotky, které mají tvar боксер, ale vzadu jsou vykrojené jako tanga; www.levbg.com

боксерки – (z ang. boxer shorts – boxérské krátké kalhoty) krátké sportovní kalhoty s nohavičkou; spodní prádlo stejného tvaru; *Най-често се среща горнище с триъгълни чашки, а долнището – боксерки с изрязана ниска талия.* www.az-jenata.com

бомбър – (z ang. zkrácenina od slova bombardier – bombardér) druh bundy; *Мъжът Sisley може да избира между комфортен сив костюм за деня, дръзка комбинация между избелен деним, блестящ бомбър и ярък трипластов тишърт за свободното време и прилепнали черни джинси и секси пуловер за малките часове на нощта.* *Moda*

бронзант – (z it. bronzante) kosmetický přípravek obsahující speciální složky, které způsobují opálení kůže bez pobytu na slunci; *Цветът на лицето е блед, с намек за естествена руменина по бузите, но без червен руж и силни бронзанти.* www.az-jenata.com

бук – (z ang. book – kniha) profesionální album s fotografiemi modelek; *По тротоарите на всяка крачка се разминаваш с някоя нечовешки слаба и висока, прохождаща или вече известна моделка, която прегърнала бука си бърза за поредния кастинг, а по улиците профучават лимузини с логата на най-известните модни къщи.* *Moda*

бутик – (z fr. boutique - butik) obchod s módním a luxusním, obvykle značkovým oblečením; *Тук е най-голямата концентрация на дизайнерски бутици в Италия.* *Moda*

бутиков - butikový, vztahující se k butiku; *Бутиковите обувки на Giuseppe Zanotti и екстравагантните бижута на Oxette от последните им колекции допринесоха за съвършения стайлинг.* www.az-jenata.com

бюстие – (z fr. bustier - polokorzet) krátká vypasovaná dámská blůza většinou bez rukávů a ramínek; spodní prádlo stejného tvaru; www.levbg.com

бяла козметика – tělové a obličejové krémy; *Вълиебна бяла козметика. Elle*

В

винтидж (облеклото) - (z ang. vintage – výběrový) staré autentické oblečení z let 30., 40., 50. apod.; *Влиянието на винтидж облеклото и свободните стилове от миналото също изиграха важна роля за завръщането на женствеността на първа линия в модните тенденции. www.az-jenata.com*

върхове тип “сладки-60-те-тип-блондинка“ – kulaté špičky u bot; *Острите върхове се замениха смело със силно до плачливо закръглени тип "сладки-60-те-тип-блондинка". www.az-jenata.com*

Г

готически – vztahující se ke gothic stylu. Jeho přívrženci, nosí černou barvou, samet, krajky, korzety, líčí si mrtvolně bílé tváře a rudé rty. *Елементите от фетишизма и влиянието на стила на модната икона Бовари от 80-те години, се допълват от визията на Викторианския стил и този на Елизабет, както и от готически препратки. <http://rozali.com>*

графити-интересни (комбинации) – (z it. graffiti) grafitově zajímavé (kombinace); *Графити-интересни комбинации в ярки цветове, надписи, като че ли слезли от стените върху плата. <http://rozali.com>*

Д

dark зелено – (z ang. dark – tvavě) tmavě zelené; *Вечерните тоалети в темата Nigth са в черно, dark зелено и бордо. www.az-jenata.com*

деним – (odvozeno od fr. města Nîmes) pevná modrá bavlněná látka – džínovina, ale i ve významu džíny; *Деним Just Cavalli от Catwalk. Moda*

деним-марки – módní značky vyrábějící oblečení z džínoviny; *Една от най-популярните деним-марки – Lee, си е поставила интересна задача. Moda*

джоб тип “мех“ – druh kapes; *Прав силует на саката, множество външни джобове, тип “мех”, войнишки яки, специално “срязване” в талията, колан и задължителни двойни тегели. www.az-jenata.com*

дизайнер-бижутер – designer-klenotník; *Джузепе Заноти винаги е бил определян като “дизайнер-бижутер” в обувната модна индустрия. Moda*

dressирам – (z ang. dress – oblékat se) oblékat (si); *Да dressираме Африка. Elle*

дрехи втора ръка, дрехи втора употреба – (z ang. second hand) pošeňé oblečení, které je znovu prodáváno; *Носим ли дрехи втора ръка? Гледайки резултатите, спокойно може да кажем, че дрехите втора употреба са се превърнали в необходимост.* www.az-jenata.com

Е

еко болеро – bolero vyrobeno z ekologického materiálu; *Към всеки един тоалет предлагам специално изработени допълнения – еко болера, шалове и сака за прохладните празнични вечери.* <http://rozali.com>

екрю – (z řeš. řes řr. ocreux) okrový; *Цветовете са събрали топлината на пролетните лъчи – златисто, екрю, жълто, ябълково зелено.* <http://fashion.bg>

еластан – prodyšné vlákno vyznačující se nemačkovostí a pružností; *Сред материите, отново внимателно подбрани, преобладават лен, често в смес с полиестер, памук с еластан, модал, крепирана вискоза и фино трико.* www.az-jenata.com

елегантност тип Алфред Хичкок – elegance ve stylu Alfreda Hitchcocka; *Тази тенденция изразява модерната дневна елегантност с привкус на жестокост и мъжественост тип Алфред Хичкок.* www.az-jenata.com

епилатор – (z řr. épilatoire - epiláční) epilátor, zařzení k odstraňování chloupků na lidském těle; *Резултатите ме изненадаха, тъй като по принцип се съмнявах в ефекта от такова обезкосмяване, защото от 1991 г. изработвам различни епилатори и добре зная колко трудно се постига приемлив резултат.* <http://fashion.bg>

етно модата – móda inspirovaná etnickými kulturami; *През този сезон също така са актуални банските костюми вдъхновени от етно модата, от мистичното очарование на изтока, които разкриват елегантност, шик и женственост.* <http://rozali.com>

етно-мотиви – motivy v oblékání inspirované jinými etnickými kulturami; *Орнаментите от естествена кожа, дантела и етно-мотиви обогатяват колекцията, където формата и цвета се съчетават в хармонично разнообразие.* <http://fashion.bg>

extra volume – (z ang. extra volume – velký objem) velký objem, *При тенденция Extra Volume новите обли и камбанообразни форми са характерни за*

всичко: от палтата и роклите до подплънките на войнишките палта и пуловери. <http://rozali.com>

И

ИМИДЖ – (z ang. image – představa, obraz) něčí vnější vzhled; *Самата марка гради имиджа си на безупречен стил, прецизност, високо качество и естетика. www.az-jenata.com*

ИМИДЖОВ – vztahující se к имидж, имиджови концепции; *В центъра на София, на ул. "Д-р Г. Вълкович 12", бе открито най-новото студио за модни консултации, цялостен стайлинг и имиджови концепции FEDE Fashion studio. www.az-jenata.com*

К

КАСТИНГ – (z ang. casting - obsazení) výběr nových modelek nebo umělců, konkurz; *Национален кастинг на модели за модното дефиле на българската мода се проведе в аристократичната сграда на бул. "Евлоги Георгиев" 169 в София. www.az-jenata.com*

КАУБОЙКА – kovbojský klobouk; *Каубойките отиват на костюми с прав панталон, тип цигара, или на ансамбли от тесни джинси с къси якета. <http://rozali.com>*

КЕЖУАЛ (дрехи) - (z ang. casual – neformální, ležérní) neformální, ležérní, sportovně-elegantní oblečení; *Най-новата колекция спортно-елегантни облекла е резултат от това, което правя най-добре – кежуал дрехи за динамичната и самоуверена, но романтична дама. <http://fashion.bg>*

КЕЙС ЗА ЛАПТОП – (z ang. case – pouzdro, laptop – přenosný počítač) taška на notebook; *Типичните подплънки за рамене от 80-те са заменени от дизайнерска дамска чанта, куфарче, пощенска чанта или кейс за лаптоп (този на Chloe бе голям хит), като символ на силата и богатството. <http://rozali.com>*

КОЗМЕТОЛОГ – odborník zabývající se kosmetikou; *Коя жена не би желала да има личен козметолог, който да определи с точност типа на кожата ѝ и да ѝ помогне да избере подходящия продукт? <http://fashion.bg>*

КОРЕКТОР – (z ang. correct – opravovat) kosmetický přípravek, který zakrývá nedostatky pleti; *Ново коректор Infallible, забравете за сенките под очите и несъвършенствата за цели 16 часа. Elle*

корсет-колан – krátké korzety, které mají spíš tvar širokého pásku, nosí se jako ozdoba na oblečení; *Комбинирани са с корсети с пера, еластични тениски, копринени потници, кожени корсет-колани.* <http://rozali.com>

кринолин тип парашут – druh krinolíny; *Бухналите бални поли пресъздават обема от 60-те, роклите и туниките са тесни, но не са вталени, докато кринолинът е на няколко ката и обезателно надиплен, тип парашут.* <http://rozali.com>

Л

лазерната епиляция – laserová epilace, epilace prováděná pomocí laseru; *Фотоепиляцията се появи след лазерната епиляция и се наложи като ефикасен и по-евтин метод за трайно обезкосмяване.* <http://fashion.bg>

лайфстайл – (z ang. lifestyle) životní styl; *Това личи от целия лайфстайл на жителите му - от споменатите вече дрехи, които носят, през колите, които карат, до заведенията, които посещават, и мебелите, с които са обзаведени домовете им.* *Moda*

легинс – (z ang. leggings – kamaše) přiléhavé úzké kalhoty; *Няма как да минеш и без хита на сезона - легинсът (клин), независимо дали е къс, едноцветен или с рисунка.* *Moda*

лежерно – (z fr. léger – lehký) ležérně, nenuceně, nedbale; *Тази балоновидна форма е подобна на въведенията, които прави Courreges в началото на 1960, но днес имаме по-голяма свобода на движението и материите падат лежерно.* <http://rozali.com>

лейбъл – (z ang. label – označit nápisem) společnost, která vyrábí zboží s ochrannou známkou; *Английският лейбъл ще зарадва представителите на силния пол както с традиционните си ризи, които благодарение на уникални детайли като копчета на яката, плоха и гайка на гърба, са станали моментално разпознаваеми елементи на стила Ben Sherman.* *Moda*

ликра – (z fr. lycra) lesklé, elastické vlákno přidávané do textílií; *Тя се получава чрез специфично сплитане на нишките от ликра и фибротекс, така че в плата да се образуват хиляди невидими с просто око пори.* <http://rozali.com>

лице – лице на колекция, рекламно лице, лице на марката - osobnost, obvykle známá, která je najata k tomu, aby reklamně prezentovala značku firmy, módní

kolekce; Младежка модна марка **a's**, която е с рекламно лице ЛиЛана, подготви много нови изненади и за 2007 година. <http://fashion.bg>

М

макиаж – (z fr. maquillage – líčení) líčení; Зеленият цвят ще бъде водещ в модните тенденции и в макиажа през пролетта и лятото. <http://rozali.com>

микро-комплект – mikro komplet; Разнообразието на бански костюми този сезон е голямо, от микро до ретро-комплекти. <http://rozali.com>

милитари/"милитъри" (стил, десен) – (z ang. military – vojenský) vojenský styl v oblékání, vyznačující se prvky vojenských uniforem; Други предпочитат шалове от рисуваната коприна, плетени на две куки или памучно парче плат с милитъри десен. www.az-jenata.com

мини-бикини – mini bikiny; На плажната мода този сезон е дадена пълна свобода: вие може да изглеждате секси в затворен бански костюм или на пръв поглед скромни, но провокиращи вашето тяло мини-бикини. <http://rozali.com>

модал – látka z biologických vláken získaných spřádáním celulózy z bukových stromů; Сред материите, отново внимателно подбрани, преобладават лен, често в смес с полиестер, памук с еластан, модал, крепирана вискоза и фино трико. www.az-jenata.com

моделка – žena, která předvádí modely; По тротоарите на всяка крачка се разминаваш с някоя нечовешки слаба и висока, прохождаща или вече известна моделка, която прегърнала бука си бърза за поредния кастинг, а по улиците профучават лимузини с логата на най-известните модни къщи. *Moda*

моден маратон – módní maratón, módní přehlídka probíhající v rámci nějaké akce; Милано зареден с любопитство и ентузиазъм, но седемте дни на моден маратон промениха изначално романтичните ми представи за този бизнес. *Moda*

модните гурута – duchovní učitel v módě; Каквото и да казват модните гурута – това, което се вижда из европейските и родни улици най-често през този красив сезон – есента на 2006 г., са дълбоките остри деколтета, предизвикателни и разкриващи малки тайни, широките и

удължени ръкави на меки блузи в сиво-бяло и добре акомпаниращите ги лъскаво-червени чанти и ботуши. www.az-jenata.com

монокини – (z fr. monokini – složenina od mono- “jeden” a (bi)kini) dámské plavky mající jenom dolní část; *В басейна (на морето): по монокини. Червило*

Н

ноктопластика – prodlužování a modelování nehtů; *В салона се предлагат редица услуги, с които можете да направите пълна промяна на външния си вид – фризьорство, козметика, маникюр и педикюр, ноктопластика, мигли, професионален грим, тен и др. <http://fashion.bg>*

О

органза – jemná, průsvitná látka, která se vyrábí z přírodního hedvábí, polyesteru nebo nylonu; *В колекцията ми повечето от тоалетите са изработени от рисувана коприна, ефирен шармуз, фина дантела, сатен и органза. <http://rozali.com>*

от-котюр/откотюр/кутюр – (z fr. haute couture) haute couture, termín pro oděvní výroby předních návrhářských ateliérů, módních salónů, též souhrnný název pro tyto módní salóny; *Модна къща „Astella” и дизайнер Аля Милушева представиха избрани модели от колекция от-котюр есен/зима 2007/2008 „Living The Dream.” <http://fashion.bg>*

outlet – (z ang. outlet – odpad, odtok) zlevněné zboží; *Испанска модна къща дебютира у нас с outlet – магазин за облекла и аксесоари на по-ниски цени, тъй като са от миналогодишни колекции. Elle*

П

панталони тип “гаучо“ – druh kalhot; *Къси панталони – широки тип “гаучо”, покриващи коляното. <http://rozali.com>*

пантофки тип “балерина” – druh pantoflí; *Между тях най-атрактивни са ретро-модели в колониален стил с танк-подметка или скъсени заоблени токчета, мокасините, пантофките тип “балерина”, сабото, както и съвсем равните сандали. Moda*

парео – (z malajštiny) šál z lehkého materiálu, který se nosí uvázan kolem pasu; *Елементите които присъстват в почти всички плажни облекла са: катарамите, връзките, полупрозрачни пареа, мъниста, керамични фигурки, перли и кост. <http://rozali.com>*

pencil skirt/молив-пола – (z ang. pencil – tužka, skirt - sukňě) úzká sukňě; *Виктория Бекъм е една от най-страстните почитателки на т. нар. pencil skirt. Напоследък дизайнерите претворяват елегантната молив-пола и в по-спортен вариант. Elle*

пийърсинг – (z ang. piercing – probíjení) propichování částí těla, aby se mohly ozdobit náušnicemi; *От друга страна късата пола е идеалната дреха, с която да покажете красивите си крака или пийърсинга на пъна. www.az-jenata.com*

платформи – dámské boty na klínu; *Другото което е, че след 30 годишно отсъствие се завръщат обувките и сандалите с дебелия подметки така наречените платформи. <http://rozali.com>*

пола тип амфора – druh sukňě; *На първо място, полата тип лале (или амфора), с широк колан, обхващащ талията и горната част на таза, и по-тясна долу. Elle*

пола тип лале – druh sukňě; *На първо място, полата тип лале (или амфора), с широк колан, обхващащ талията и горната част на таза, и по-тясна долу. Elle*

получехъл-полусъндал – dámská obuv na pomezí mezi sandály a pantofly; *Много актуални това лято ще са обувките получехъл-полусъндал. <http://rozali.com>*

прашка/прашки – bikiny s vykrojenou zadní částí ve tvaru velmi tenkého proužku; *www.levbg.com*

прет-а-порте – (z fr. prêt-à-porter – konfekční oděv) konfekční oblečení; *В моден спектакъл във фойето на хотел “Хилтън” – София бяха представени колекциите прет-а-порте и висша мода на утвърдени и млади български дизайнери. www.az-jenata.com*

P-Up сутиен – (z ang. push-up – zvednout) push-up podprsenka, podprsenka s vycpávkami, které opticky zvětšují poprsí; *www.levbg.com*

пуш-ъп ефект – (z ang. push-up – zvednout) efekt push-up; *Безшевно оформени чашки с лек пуш-ъп ефект. www.fashion-style.net*

P

ретро-комплект – retro komplet; *Разнообразието на бански костюми този сезон е голямо, от микро до ретро-комплекти. <http://rozali.com>*

ръкавици тип "гердан" – druh rukavic; *Акcesoарите – шалове – шарени, кашмирени, с пухчета и ресни, ръкавици – ярки цветове или стилни кожени, широки или тип "гердан" колани също допълват и придават свой акцент на иначе изчистените модни линии.* www.az-jenata.com

С

светло/тъмно сарпусино – světle/tmavě cappuccino; *Сватбените рокли в темата Wedding са в цветовете white gold, светло и тъмно сарпусино.* www.az-jenata.com

седмицата на модата – (z ang. fashion week – týden módy) týden módy, v kterém probíhají módní přehlídky; *Убедих се във всичко това с очите си при първото ми посещение на седмицата на модата, в която бяха представени колекциите за сезон есен-зима 2007/2008. Moda*

стайлинг – (z antl. styling – styl) моден стайлинг – módní styl; *Те пресъздават с вдъхновение любовта и мъката, живота и смъртта, придават стил и изящество на спектакъла, допълват легендите от древността с моден стайлинг от бъдещето.* www.az-jenata.com

стил Лолита – ve stylu Lolity; *Романтичната вълна в модата предопредели завръщането на прическите в стил Лолита.* *Elle*

стилист – módní designer oblečení; specialista, obvykle kadeřník, který umí tvořit složité stylové účesy; *За екстравагантните дами стилистите препоръчват тюрбани.* <http://rozali.com>

стреч – (z ang. stretch – natahovat, roztahovat) druh elastické látky; *Цветовете са лимон, виолетов, червено и бяло, а тъканите - лен, креп от коприна, вискозен сатен с щампи, стреч, памук и велур.* *Червило*

стринг – (z ang. string – tkanice, provázek) dámské kalhotky na zadní části hodně vykrojené; *Можете да го комбинирате с хипстер или сексапилен стринг, които, както и сутиенът, са практически незабележими дори под дрехи, тясно прилепващи към тялото.* www.fashion.bg

суитчър/суичър/суитшърт – (z ang. sweat-shirt - tílko) bavlněný svetr nebo rolák s kapucí; *Суичър GF Ferre om Catwalk. Moda,* <http://papagal.net>

суперлюксозен – vysoce luxusní; *Тенденцията включва много по-голям размер на дрехите, които покриват всички части на тялото и множество пластове от суперлюксозни платове и вяли тонове – сиво и мръсно бяло, както и черно.* <http://rozali.com>

супер модел/super model – vynikající modelka; *Победителката получи договор на стойност 250 000 USD и правото да представи страната ни на световния конкурс Форд моделс супер модел на света, който ще се състои през януари в Ню Йорк. www.az-jenata.com*

Т

термоклин – přiléhavé, pružné kalhoty, které jsou vyrobeny tak, aby zabránily prochlazení; *Термоклин Scott от Sport Mania. Moda*

тишърт – (z ang. T-shirt – tričko) tričko s krátkými rukávy; *Мъжът Sisley може да избира между комфортен сив костюм за деня, дръзка комбинация между избелен деним, блестящ бомбър и ярък трипластов тишърт за свободното време и прилепнали черни джинси и секси пуловер за малките часове на нощта. Moda*

топ – (z ang. top – vrchní) přiléhavé tričko nebo tílko; *Топ Betty Barclay. Moda*

топ гримьор – renomovaný maskér; *Топ Гримьор на AVON Радостин Илиев. www.az-jenata.com*

топ гримьорка – renomovaná maskérka; *Известната холивудска Топ Гримьорка Джилиън Демпси. www.az-jenata.com*

топдизайнерка – topdesigner, návrhářka mezinárodního věhlasu; *Няма да бъдат забравени и абитурантите като за баловете, а с съвместно с топдизайнерката подготвят атрактивни и дръзки модели. <http://fashion.bg>*

топмодел – topmodelka, velmi žádaná modelka předvádějící haute couture, která má mezinárodní renomé; *Другите победителки в категориите станаха съответно топмоделът Диляна Попова, Ана Пападополу, Мария Илиева. www.az-jenata.com*

трейньори – (z ang. trainer – cvičit) sportovní obuv; *Не се притеснявай, че ще изгледаш сякаш си тръгнала към фитнес залата - тези модели може да са повлияни от спорта, но определено не могат да бъдат сбъркани с трейньорите ти. Moda*

тренч/тренчкот – (z ang. trench coat – nepromokavý kabát) kabát; *Тренч Escada Sport. Elle*

У

уиндстопер – (z ang. wind – vítr, stopper – zastavovací zařízení) sportovní mikina; <http://911.bg>

ултра мини, ултра къси – krajně krátké; *Долните части са ултра мини, дълги или къси отпред, а с удължен шлейф отзад, с много феерични листа и волани.* <http://fashion.bg>

уондърбра ефект – (Wondebra – značka podprsenek) push-up efekt; *Новата модна линия „TN Fashion” by TANI ще изненада приятно абитуриентките с най-новите си разработки на корсети с „уондърбра” ефект.* <http://rozali.com>

Ф

фешън – (z ang. fashion – móda) móda, módní; *Коя е фешън прическата на годината?* www.az-jenata.com, *Агенция Ивет Фешън. Червило*

фешъндетайл – módní detail; *Върху подиума модата се заиграва с фешъндетайлите.* <http://rozali.com>

фитнес – (z ang. fitness – tělesná kondice, zdraví) udržování fyzické kondice a postavy pomocí různých cviků a na speciálním sportovním zařízení; *Не обичам да ходя на фитнес, напротив - обичам да ям всичко, което ми се прииска. Moda*

флорален – vztahující se ke květinám, květinové; *Пролетната колекция на марката Etat е едно приятно съчетание от винтидж и флорални мотиви, раздвижени кройки, изработени от качествени материали.* www.az-jenata.com

фон дьо тен – (z fr. le fond de teint – make up) kosmetický výrobek, který sjednocuje barvu pleti a chrání ji; *Фон дьо тен за съвършен дълготраен тен.* *Elle*

фотоепилатор – zařízení k odstranění chloupků pomocí fotoepilace; *Доказано е, че меланина предпочита червената светлина и затова най-добри резултати при епилация със светлина се получават при червени лазери и фотоепилатори с червен филтър.* <http://fashion.bg>

фотоепилация – fotoepilace, odstranění chloupků pomocí intenzivního pulsního světla; *Фотоепилацията се появи след лазерната епилация и се наложи като ефикасен и по-евтин метод за трайно обезкосмяване.* <http://fashion.bg>

фру-фру – (z fr. frou-frou - šustění) hedvábné spodničky vydávající šustivý zvuk; *Кройките са веревни с повдигната талия и много ръчни елементи като фру-фру, апликациии с кристали, маниста и пера.* <http://fashion.bg>

X

хай тек материте – (z ang. high tech(nology)- vyspělá technologie) materiály vyrobené za pomoci nejnovějších technologií; *Дизайнерите, потърсили вдъхновение в миналото, черпят идеи от стила на 60-те, 70-те и 80-те години на миналия век, а футуристите залагат на хай тек материте и екстравагантните кройки. Moda*

хай тек якета – (z ang. high tech(nology)- vyspělá technologie) sportovní zimní bunda z kvalitních materiálů, která pomocí různých kapes umožňuje, např. při sportování poslouchat hudbu, telefonovat apod.; *Модерна на работа (Fashion Work): обичайните панталони с много джобове и “хай тек” якета изглеждат по нов начин с леките материи, и изискано в комбинация с малки рокли, поли и блузи от цветен жоржет, сатен и муселин. Червило*

хипстер – (z ang. hipster – bederní) dámské kalhotky s velmi krátkou nohavičkou; *Можете да го комбинирате с хипстер или сексапилен стринг, което, както и сутиенът, са практически незабележими дори под дрехи, тясно прилепващи към тялото. www.fashion.bg*

хитовите модели – (ang. hit - úspěch) modely, které jsou žádané v určité době; *Сред хитовите модели на колекцията “Living The Dream” е вдъхновеният от Царството на цветята тоалет “Tulipia” с много изрязан корсет и пола, кроени като разцъфнало лале. www.fashion.bg*

холограмен ефект – (z ang. hologram – hologram) efekt hologramu; *Материите са с холограмен ефект и са умишлено намачкани, което придава един небрежен лукс на облеклата. www.fashion.bg*

III

шапка тип “пощальонска“ – druh čepice inspirovaná poštovní čepicí; *Шапките са много важен аксесоар през есен/зима 2005, четири са основните стилове при тях – обемна гвардейска шапка, филцовата барета, шапка тип “пощальонска” и шапка стил “момчето от пекарната” и двете от черен филц или кожа. www.az-jenata.com*

шапка стил “момчето от пекарната“ – druh čepice ve stylu pekařky; *Шапките са много важен аксесоар през есен/зима 2005, четири са основните стилове при тях – обемна гвардейска шапка, филцовата барета, шапка тип “пощальонска” и шапка стил “момчето от пекарната” и двете от черен филц или кожа. www.az-jenata.com*

шикозен – (z fr. chic – elegantní) vztahující se k шик; *Сиена Милер има сивобелия модел, който тя увива около главата си, за да добие небрежен, но шиказен вид.* <http://rozali.com>

шопинг точки – (z ang. shopping points – obchodní místa) obchodní místa ve smyslu obchodů; *Сам по себе си Милано е едно от най-добрите места за пазаруване в света, а горещите шопинг точки в него са безбройни. Moda*

шоу рум – (z ang. show room – předváděcí místnost) předváděcí místnost; *В Холандия дизайнерката пристига по покана на свои партньори, за да открие шоу рум „Virginia atelier” в един от най-големите модни центрове за договаряне в Амстердам.* www.az-jenata.com

Ъ

ърбън стил – (z ang. urban – městský) městský styl; *Ърбън стил завладява спортната мода.* www.fashion.bg

7. Závěr

Móda je nesporně specifickou oblastí lidské společnosti, jež se vyznačuje i zvláštními jazykovými charakteristikami. Cílem předkládané práce v tomto smyslu byla především snaha uchopit s ohledem na jazykovědné a sociolingvistické koncepty právě jazyk současné módy tak, jak se projevuje zejména v bulharském prostředí.

Lze konstatovat, že stěžejní část naší práce tvoří analýza slovní zásoby, kterou je možno s ohledem na současnou jazykovou situaci označit jako neologismy. Excerpce nových slovních jednotek a spojení byla podřízena klasifikaci z hlediska jejich vzniku, současně byly zhodnoceny také jejich gramatické kategorie. Z našeho výzkumu jednoznačně vyplývá, že jazyk současné módy je pod zcela zřetelným a do značné míry pochopitelným vlivem především anglického jazyka, který bulharštinu v této slovní zásobě všestranně modifikuje a upravuje. Jak jsme ilustrovali na konkrétních příkladech, vstupuje tento anglický vliv dokonce i do tak stěžejní otázky, jakou je identita písma – pro bulharské prostředí chápaná s nadsázkou řečeno jako určité tabu. Viděli jsme na mnoha příkladech záměnu cyrilice za latinku, která má v oblasti módy nesporně symbolizovat určitý příznak módnosti. Měli jsme současně možnost pozorovat v zásadě protichůdné tendence v současné bulharštině, kdy jistá časová naléhavost daného fenoménu (termínu) umožňuje jeho aplikaci v bulharském jazyce bez užití tradiční cyrilice.

Rovněž samotná slovní zásoba – nová pojmenování pro módní doplňky, části oděvů a oblečení, kosmetiky atp., podléhá anglickým (eventuálně francouzským) vzorům. Zcela jednoznačně lze konstatovat, že v oblasti módy na základě námi zjištěné slovní zásoby převažují slova přejatá, jež tvoří specifickou lexikální skupinu. V rámci této skupiny přejatých slov je pak možno vymezit nejvíce takto vzniklých substantiv, z nichž některá mají zřejmě tendenci v současné bulharštině zdomácnět. Rovněž výrazná je také skupina adjektiv, která se také v současné bulharštině objevuje především ve formě slov přejatých. Nutno podotknout, že ostatní slovní druhy byly zaznamenány v námi vybraném materiálu pouze okrajově.

Pozornost však byla věnována neologismům z oblasti módy také ve smyslu jejich tématické klasifikace. V souvislosti s teoretickými východisky odborné literatury jsme dospěli v tomto smyslu rovněž k praktickému závěru, který je zcela

jednoznačně v úzké souvislosti s širšími tématy celky sociokulturní povahy. Zjistili jsme totiž, že neologismy ze světa módy a módních trendů nejsou spjaty pouze a výhradně s popisovanými jevy (např. částmi oděvů, nejnovějších módních výstřelků či kosmetických přípravků), nýbrž že prostupují širší společenské kontexty, neboť propojují i další oblasti lidské společnosti, jež jsou ve větší či menší míře spjaty se samotnou módou. Jedná se v tomto zejména o obchodní a prodejní činnost, o reklamu, o některé prvky marketingu atp., což potvrzuje domněnku, že se móda stává lukrativním obchodním zbožím v mnohem větší míře, než jak tomu bylo kdykoliv jindy. Móda a její předmět se tak stává součástí širšího řetězce činností, jež si také vyžadují nová pojmenování. V tomto smyslu se tedy nelze vyhnout konstataci, že se naše práce v některých ohledech nutně prolíná s tématy sociologickými, byť jsme měli na mysli především jazykové aspekty našeho tématu.

V neposlední řadě je možno zmínit také rychlost, s níž dochází k obměně slovní zásoby ze světa módy. Můžeme proto říci, že dalším výrazným jevem, který rovněž doprovází bulharské neologismy z této oblasti, je určitá nepevnost a nestálost jazyka. Móda je v tomto ohledu snad nejmarkantnější rovinou, která však může představovat pro bulharštinu současně určitá nebezpečí. V souvislosti s rychle se měnící slovní zásobou v oblasti módy, která je v danou dobu „in“ a která mnohdy popírá základní pravidla mluvnice bulharštiny, může být v jistém smyslu započat proces určité destrukce kodifikované normy (příklady narušení gramatických pravidel jsme se snažili v práci rovněž v co nejpestřejší míře uvést), jenž by se mohl s postupem času rozšířit případně i na další oblasti lidského života.

Závěrem lze tedy konstatovat, že jazyk je skutečně živým organismem, který si podobně jako společnost hledá své cesty a způsoby života. Přitom však nesporně platí i souvztažnost, že k čím rychlejší společenským změnám dochází, tím rychleji se mění také jazyková situace. S ohledem na tyto závěry jsou tedy i neologismy z oblasti módy fenoménem pouze dočasným a přirozeně nestálým, přičemž otázka jejich „životnosti“ nutně představuje spektrum témat, přesahující rámec stávající práce.

Bibliografie

Bibliografie v latince

- Budovičová, V.: *Lexikální pohyb v tzv. blízko příbuzných jazycích*, Československé přednášky pro VII. mezinárodní sjezd slavistů ve Varšavě, Praha 1973, svazek 1., s. 271-8
- Cuřín, F., Novotný, J.: *Vývojové tendence současné spisovné češtiny a kultura jazyka*, Praha 1981
- Černý, J.: *Dějiny lingvistiky*, Olomouc 1996
- Daneš, F.: *Vztah „centra“ a „periférie“ jakožto jazykové univerzálie*, Jazykovědné aktuality, 1965, č. 2-3, s. 1-6
- Dokulil, M.: *Tvoření slov v češtině I (Teorie odvozování slov)*, Praha 1962
- Kol.: *Estetický slovník*, Praha 1995
- Encyklopedický slovník*, Praha 2002
- Filipec, J.: *Neologismy z pohledu francouzské lexikologie a lexikografie*, Časopis pro moderní filologii, 1995, č. 1, s. 42-48
- Hauser, P.: *Nauka o slovní zásobě*, Praha 1986
- Havránek, B., Jedlička, A.: *Česká mluvnice*, Praha 1981
- Hegerová, K.: *Dynamické tendencie v odevníckej terminológii*, Kultúra slova, 1988, č. 2, s. 43-50
- Hora, K.: *Bulharsko-český slovník*, Praha 1959
- Hrbata, Z.: *Francouzský strukturalismus, vůdčí metody a osobnosti*, internetový odkaz: http://dec59.ruk.cuni.cz/~xvitap/pdf_skripta/hrbata01.pdf
- Jedlička, A.: *Spisovný jazyk v současné komunikaci*, Praha 1978
- Kybalová, L., Herbenová, O., Lamarová, M.: *Obrazová encyklopedie módy*, Praha 1973
- Máchalová, J.: *Móda 20. století*, Praha 2003
- Kol.: *Estetický slovník*, Praha 1995
- Kol.: *Malý sociologický slovník*, Praha 1970
- Kol.: *Neologizmy v dnešní češtině*, Praha 2005
- Martincová, O.: *Aktuální problémy neologismů a neologizace*, Filologické studie VIII, Praha 1978, s. 7-16

- Martincová, O.: *K problematice lexikálních neologismů*, Slovo a slovesnost, č. 4, 1972, s. 283-293
- Martincová, O.: *Okazionální pojmenování a jejich tvoření v současné češtině*, Filologické studie XIII, Praha 1985, s. 19-31
- Martincová, O.: *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*, Praha 1983
- Neologie a neografie. Výběr z národních bibliografií s Dodatkem*, Praha 1999
- Ohnheiser, I.: *Komparacija systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich. Słowotwórstwo/Nominacja*, Opole 2003
- Ottův slovník naučný*, Praha 1901, díl XVII Ott
- Rozkovecová, L., Hofman, A. a kol.: *Ruština*, Praha 1962
- Savický, N. P.: *Pohyb ve slovní zásobě a v neologii*, Slavia, 68, 1999, č. 1, s. 3-7
- Škaljić, A.: *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo 1979
- Skok, P.: *Prilozi proučivanju turcizama u srpskohrvatskom jeziku*, Slavia, Praha 1937-38
- Švejc, A. D., Nikolskij, L. B.: *Úvod do sociolingvistiky*, Praha 1983
- Tylínek, P.: *Základní etapy vývoje oděvní kultury*, Liberec 2004
- Videnov, M.: *Současná bulharština. Kapitoly z jejího vývoje*, Praha 1978
- Wilczewska, K.: *O słownictwie współczesnej mody*, Język polski, 1970, s. 97-109
- Zítek, O.: *Lidé a móda*, Praha 1962

Bibliografie v cyrilici

- Аврамова, Ц.: *Словообразователни тенденции при съществителните имена в българския и чешкия език в края на XX век*, София 2003
- Андрейчин, Л.: *Чуждите думи и борбата за чистота на националния език*, Език и литература, 1955, ч. 1-2, s. 96-102
- Андрейчин, Л., Георгиев, Л. a kol.: *Български тълковен речник*, София 2005
- Антонов, Н.: *Речник, нови и най-нови думи в българския език*, София 1994
- Армянов, Г.: *Жаргонът без който (не) можем*, София 1989
- Атанасова-Ангелова, М.: *Новите думи в български език от словообразователно гледище*, Български език, 1992, ч. 5, s. 440-447
- Балкански, Т., Тераджима, К., Мураками, Ю.: *Японизмите в съвременната българска лексика*, Съпоставително езикознание, 1986, ч. 2, s. 44-50
- Благоева, Д.: *Неологизмите в съвременния български език*, Български език и литература (електронна версия), 2006, ч. 6

- Благоева, Д.: *Неологизми универбати в българския и чешкия език*, in: *Dynamika a inovace v češtině a bulharštině (90. léta 20. století)*, Praha 2003, s.26-37
- Бояджиев, Т.: *Българска лексикология*, София 1986
- Бояджиев, Т.: *Националният език в условията на чуждо влияние и глобализация*, Български език и литература (електронна версия), 2005, ч. 5
- Бояджиев, Т., Куцаров, И., Пенчев, Й.: *Съвременен български език*, София 1999
- Брезински, С.: *Български лексикални неологизми*, Език и литература, 1983, ч. 3, s. 82-88
- Бъчваров, Я.: *Динамика и иновации в българския и чешкия синтаксис през 90-те години на ХХ век*, in: *Dynamika a inovace v češtině a bulharštině (90. léta 20. století)*, Praha 2003, s. 116-122
- Бъчваров, Я.: *Прояви на езиковата динамика в съвременния български с съвременния чешки език*, Съпоставително езикознание, 1990, ч. 4-5, s. 129-134
- Васильева, Н. В., Виноградов, В. А., Шахнарович, А. М.: *Краткий словарь лингвистических терминов*, Москва, 1995
- Виденов, М.: *Българска социолингвистика*, София 1990
- Виденов, М.: *Езиковата култура на българина*, София 1995
- Виденов, М.: *Из актуалната проблематика на българския език*, София 1979
- Георгиева, Е., Жерев, С.: *История на новобългарския книжовен език*, София 1989
- Данчев, А.: *Англицизмите в българския език*, Съпоставително езикознание, 1981, ч. 3-5, s. 190-204
- Данчев, А.: *Българска транскрипция на английски имена*, Народна просвета, София 1982
- Димитрова, С.: *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Български език*, Opole 1997
- Йорданова, Л.: *За понятието лексикален оказионализъм и разграничаването му от неологизма*, Език и литература, 1978, ч. 2, s. 55-64
- Йорданова, Л.: *Новите думи в съвременния български език*, София 1980
- Кацкова, Е.: *Нови италиански и френски думи в българския език*, in: *Въпроси на съвременната българска лексикология и лексикография*, София 1986, s. 142-146

- Кирова, Л.: *Диграфията в писмената практика на българските потребители на интернет*, Електронно списание LiterNet, 2001, № 7
- Колковска, С.: *Тенденции в композитообразуването с афиксоиди в българския език (в съпоставка с чешкия език) през 90-те год. на XX в.*, in: *Dynamika a inovace v češtině a bulharštině (90. léta 20. století)*, Praha 2003, s. 60-78
- Кратка българска енциклопедия*, София 1966
- Кръстева, В.: *Тълковен речник на турцизмите в българския език*, София 2005
- Младенов, С.: *Речник на чуждите думи в българския езикъ съ обяснения за произхода и състава имъ*, София 1932
- Мланенов, С.: *Речник на чуждите думи в българския езикъ съ обяснения за произхода и състава имъ*, София 1932
- Мурдаров, В.: *Съвременни словообразователни процеси*, София 1983
- Несторов, В.: *Култура и мода*, София 1976
- Пернишка, Е.: *Структурни и семантични особености на новите имена за лица в българския и чешкия език (1990 – 2000)*, in: *Dynamika a inovace v češtině a bulharštině (90. léta 20. století)*, Praha 2003, s. 5-18
- Пернишка, Е., Благоева, Д., Колковска, С.: *Речник на новите думи и значения в българския език*, София 2003
- Попова, К., Воденичаров, П., Димитрова, С.: *Жените и мъжете в миналото (XIX – XX век)*, Благоевград 2002
- Радева, В.: *Словообразуването в българския книжовен език*, София 1991
- Радева, В.: *Тенденции в разволя на лексикалната система на българския книжовен език*, *Език и литература*, 1984, џ. 6, s. 45-49
- Речник на българския език*, том 1-12, София 1977
- Речник на чуждите думи в българския език*, София 1982
- Станков, В., Мурдаров, В.: *Главоболия с чуждите думи*, София 1983
- Станков, В.: *За “реабилитирането” на някои думи в нашия език*, *Български език*, 1990, џ. 5, s. 451-2
- Стефанова, С.: *Нови явления в съвременната българска лексика*, *Български език*, 1992, џ. 5, s. 433-439
- Стойнова, Ю.: *Непреднамерени okazjiонализми*, *Български език*, 1984, џ. 5, s. 451-456
- Щайнке, К.: *Проблеми на немския и българския език в нова Европа*, in: *Българистика 2001*, София 2001